

В О В Е Д

Народниот правобранител согласно член 24 од Законот за народниот правобранител има обврска за работата од негова надлежност на Собранието на Република Македонија да му поднесе годишен извештај. Согласно истиот член Народниот правобранител е должен извештајот за работата да го достави и до средствата за јавно информирање.

Целта на извештајот е Народниот правобранител да ги информира народните избраници и пошироката јавност за проблемите, тешкотиите и неправилностите со кои се соочуваат граѓаните на Република Македонија во остварувањето на уставните и законските права пред органите на државната управа и другите органи и организации што имаат јавни овластувања, како и за мерките и активностите што оваа институција ги презема во правец на заштита на правата на граѓаните и отстранување на констатираните неправилности и незаконитости во работата на овие органи. Исто така Извештајот треба на Собранието да му овозможи и послужи како инструмент во вршењето на политичка контрола и надзор во работата на органите на државната управа и другите органи и организации во примената на Уставот, законите и другите прописи во однос на остварувањето на правата на граѓаните, а со тоа и контрола и надзор над носителите на јавни функции што ги избира и се одговорни пред Собранието.

Оттаму поднесувајќи го петтиот годишен извештај Народниот правобранител очекува дека Собранието на Република Македонија темелно ќе го разгледа, па во рамките на своите овластувања ќе преземе соодветни мерки и активности за надминување на констатираните неправилности со што ќе се обезбеди и доследно почитување на уставните и законските права на граѓаните.

Методолошкиот пристап по кој е изготвен Извештајот и освртот даден за актуелните состојби, проблеми и тешкотии со кои се сретнуваат граѓаните во остварувањето на своите права пред надлежните органи и организации, како и нумеричките податоци презентирани во Извештајот даваат реална слика и можност во целост да се согледаат состојбите во земјата во однос на почитувањето и остварувањето на уставните и законските права на граѓаните, активностите и мерките што ги презел Народниот правобранител за надминување на истите, како и мерките и активностите што треба надлежните органи да ги преземат за

подобрување на состојбите и за создавање соодветни услови за ефикасно остварување на правата на граѓаните.

1 ОСТВАРУВАЊЕ НА ДЕЛОКРУГОТ НА РАБОТАТА

Оваа година се навршија пет години од постоењето и функционирањето на Народниот правобранител како независен и самостоен орган со надлежност да ги штити уставните и законските слободи и права на граѓаните кога им се повредени од страна на органите на државната управа и од други органи и организации со јавни овластувања. Но за жал и оваа година, како и претходните ќе биде забележана како година во која на генерален план во обезбедувањето, почитувањето и заштитата на човековите права не се направени значајни позитивни промени. Честите повреди и кршења на основните човекови слободи и права не оставија простор за задоволство и прослава на петгодишното постоење на оваа институција. Сепак тоа беше повод да се потсетиме за се она што го направивме и презедовме како нововостановена институција за заштитата на правата на граѓаните, што треба во тој правец да се направи за подобрување на состојбите, но и да дадеме и една општа оценка за резултатите од дејствувањето и оправданоста од постоењето и функционирањето на оваа институција во правно-политичкиот систем на државата, свесни дека периодот од пет години е релативно краток за да се даде објективна и критички издржана оценка.

Да се тврди дека одредена институција остварила врвни резултати на планот на превентивата или постзаштитата на слободите и правата на човекот е голема одговорност во денешно време затоа што живееме и дејствуваме во време на нарушена безбедност, со мали гаранции на големите уставни права, со делување и постојани корекции во правец на стеснување на тие права, наместо целиот тој процес да се одвива кон демократизација на односите и се поголеми слободи на човекот, затоа што сме сведоци на тргување со луѓе и со човековото тело, најразлични облици на организиран криминал, експлоатација на трудот, голема невработеност и радикално опаѓање на животниот стандард под критичната точка, насилства во семејствата, загрозување на слободата на движење, киднапирања, уцени, силувања, разбојништво и други антисоцијални појави што немаат ништо заедничко со една слика и состојби во кои Народниот правобранител треба да дејствува не во правец на искоренување на тие зла, туку за заштита на повредените слободи и права што во споредба со изнесеното и со она што се случува во општеството е минорно и занемарливо.

Оттаму и покрај ваквите состојби и услови изминатиот петгодишен период од дејствувањето на Народниот правобранител може да се оцени како позитивен и успешен. Податоците и анализите покажуваат дека се постигнати задоволителни резултати што упатуваат на оценка дека институцијата Народен правобранител ужива доверба и е општоприфатена кај граѓаните, а тие веќе ги остваруваат своите интереси. Оттаму и заклучокот дека дејствувајќи во овој правец Народниот правобранител во изминатиот период ја потврди и оправда вербата дека како самостоен и независен орган, контролен механизам и медијатор, во соработка со другите контролни механизми во државата битно влијае во заштитата на човековите слободи и права, а директно влијае и придонесува и во напорите на државната власт државната администрација да се трансформира и организира во модерен, стручен и ефикасен сервис на граѓаните.

Ваквата наша оцена беше потврдена и со истражувањето на јавното мислење спроведено во текот на месец февруари 2003 година од Форум-центарот за статистички истражувања и документација, а под покровителство на Организацијата за безбедност и соработка-канцеларија во Скопје (ОБСЕ).

Состојбите и условите во кои Народниот правобранител дејствуваше и ги извршуваше уставните и законските надлежности и оваа година не беа поразлични од претходните години. Може да се каже дека тие беа уште посложени и поспецифични во еднодецениското постоење и дејствување на Република Македонија како суверена, самостојна, демократска и социјална држава. Оваа година ќе биде забележана и како постконфликтна и година на стабилизација пред се на безбедносен план поради фактот што по воениот конфликт во 2001 година во кој беа нарушени меѓуетничките односи и мултиетничкиот соживот требаше пред се да се стабилизира безбедносната состојба и да се овозможи враќање на раселените лица во нивните домови. Сето тоа налагаше потреба од преземање соодветни мерки и активности од страна на надлежните органи за изнаоѓање форми, методи и начини за градење модели на заеднички вредности и потреби што би создавале основа за мирно и толерантно заедништво ослободено од етнички, религиозни, политички и други предрасуди.

Иако Рамковниот договор и врз основа на него донесените уставни промени даваат добра основа за преземање мерки, активности и конкретни позитивни чекори, неговата спора имплементација од надлежните органи, па и од соодветните политички структури, кои своите сили непотребно ги трошеа во политичко надмудрување со цел да стекнат политички поени за парламентарните избори што се спроведоа во текот на септември, негативно се одразија врз целокупното општествено политичко живеење, особено врз почитувањето и заштитата на човековите слободи и права.

Меѓутоа и во вакви услови, остварувајќи ги уставните и законските овластувања и програмските активности Народниот правобранител презеде бројни мерки, активности и интервенции за подобрување на состојбите со обезбедувањето, почитувањето и заштитата на уставните и законските слободи и права, но мора да се истакне дека без одговорност и без општа поддршка од сите релевантни субјекти, особено органите врз кои Народниот правобранител надлежно постапува тешко ќе може да се очекува и обезбеди потребното ниво на почитување и заштита на човековите слободи и права, а тоа би значело и тешкотии во остварувањето на функцијата на Народниот правобранител.

1.1. Обем на работа

Оваа извештајна година Народниот правобранител постапуваше по вкупно 2.238 претставки поднесени од над 3.000 граѓани од кои 1.878 претставки беа поднесени во извештајниот период, а 360 беа пренесени од претходната година. Во однос на претходната година кога беа примени 1.107 претставки, оваа година бројот е зголемен за 62.05%. Народниот правобранител во 30 случаи покренува постапка по сопствена иницијатива. Исто така, оваа година на разговор беа примени над 3.500 граѓани од кои 955 беа примени надвор од канцеларијата на Народниот правобранител во поголемите општини низ Републиката, а извршени се телефонски разговори со над 4.000 граѓани. Меѓутоа треба да се има предвид дека обемот и ефектите од работата не треба да се оценуваат само од аспект на бројот на примените претставки и направените разговори со граѓаните, туку и од аспект на мерките, дејствата и активностите што ги презема Народниот правобранител во севкупното работење и функционирање на институцијата.

Значително зголемениот број на претставки примени оваа година според Народниот правобранител се должи пред се на популаризацијата, афирмацијата и присутноста на Народниот правобранител меѓу граѓаните што континуирано и систематски се правеше и изминатите години, а особено оваа година, потоа на упорноста и истрајноста на Народниот правобранител да им се помогне на граѓаните во остварувањето на нивните права и интереси, но секако и на зачестените и постојани повреди на слободите и правата на граѓаните од органите на државната управа, особено присутни во оваа постконфликтна и изборна година во која значително беа присутни повреди на правата од работните односи и станбената област изразени со непочитување на управната постапка и изигрување на институтот оглас.

1.2. Преглед на поднесени претставки по области

Најголем број од претставките со кои граѓаните бараа заштита на правата се од областа на урбанизмот и градежништвото 317 или 14,17%; потоа од областа на правосудството 311 или 13,90%; потоа од работните односи 292 или 13,05%; од областа на станбените односи 253 или 11,30%; од имотно-правната област 230 или 10,27%; од заштита на правата во полициската постапка 168 или 7,50%; од областа на пензиското и инвалидското осигурување 144 или 6,44%; од областа на потрошувачките права (комунални и други надоместоци) 140 или 6,25%; од заштитата на правата на децата 78 или 3,48%; од областа на социјалните права 60, односно 2,68%; од областа на здравствената заштита 45 или 2,01%; од областа на образованието, науката, културата и спортот 35 или 1,57%; повреди на правата на воените лица и воените обврзници 26 или 1,17%; од областа на животната средина 24 или 1,07%; од областа на финансиите и финансиското работење 16 или 0,71%; од правата на заедниците кои не се мнозинство 5 или 0,23%; од областа на царинското работење 1 или 0,04% и од други области 93 или 4,15% претставки. **(Преглед бр.1, стр.7 и Графикон бр. 1, стр.8)**

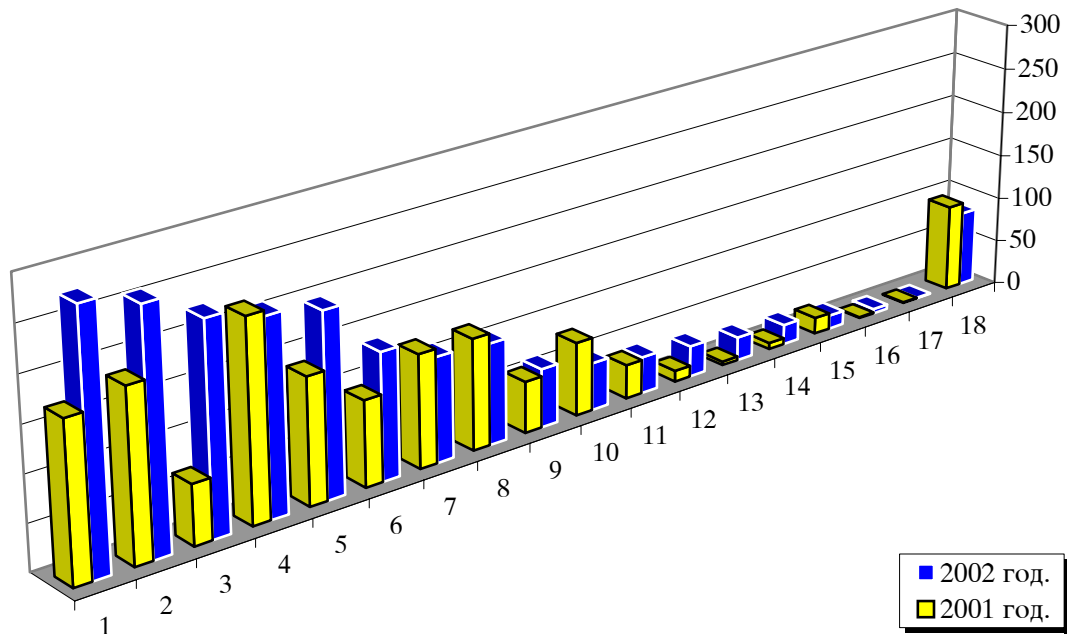
Прегледот на поднесените претставки по области во однос на минатата година покажува дека тој однос значително не е изменет, односно постои незначително намалување или зголемување на бројот на претставките во однос на некои од областите. Што се однесува до органите и организациите на кои се однесуваа претставките забележително е дека најголем број се однесуваа на актите и дејствата преземени и донесени од страна на Министерството за правда, Министерството за транспорт и врски и Министерството за труд и социјална политика, потоа следат Министерството финансии и Министерството за внатрешни работи, односно органите и организациите за кои се надлежни овие министерства и други. **(Преглед бр. 2, стр.9).**

Преглед бр.1-2002

ПРЕГЛЕД ПО ОБЛАСТИ																
примени, решени и предмети останати во работа од 01.01.2002 - 31.12.2002 год.																
	Примени претставки во 2002 год.	Број на подносителите	Број на претставки префрлени од 2001 год.	Вкупно претставки во работа	начин на решавање								Информација до министерот	Информација до Влада на РМ	Вкупно решени предмети	Предмети останати во работа
					Број на примени анонимни претставки	Отфрлени претставки	Откажување на подносителот	Решени на друг начин	Констатиран и повреди							
									Дадени мислења, сугестии, препораки	Постапено по интервенција на НП	Непостапено по интервенција на НП					
Заштита на правата на заедниците кои не се мнозинство	5	5		5		1								1	4	
Заштита на правата во полициска постапка	138	160	30	168		69		11	25	12	13	6	6	105	63	
Заштита на права од областа на правосудство	277	476	34	311	1	201	1	11	13	10	3			227	84	
Заштита на права на воените лица и воените обврзници	26	26		26		18			1		1	1	1	19	7	
Заштита на права од областа на социјалните права	52	52	8	60		24	2	1	13	8	5	4		40	20	
Заштита на права од областа на работните односи	259	633	33	292	4	109	10	4	60	24	36	3	2	187	105	
Заштита на права од областа на станбените односи	227	261	26	253	2	37		4	186	157	29			229	24	
Заштита на права од областа на здравствената заштита	40	40	5	45		18	1	1	17	13	4	1		37	8	
Заштита на права од пензиско и инвалидско осигурување	114	127	30	144	1	81	1	3	26	24	2	1		112	32	
Заштита на права од областа на образованието, науката, културата и спортот	34	51	1	35		16	1		9	8	1		1	26	9	
Заштита на правата на децата	64	97	14	78		17		2	37	28	9	2		56	22	
Заштита на права од областа на урбанизмот и градежништвото	211	344	106	317		113	4	14	37	9	28			168	149	
Заштита на права од областа на животна средина	22	101	2	24	1	13		1	5	2	3			20	4	
Заштита на права од областа на финансиите	15	93	1	16		8			3	1	2			11	5	
Заштита на права од областа на царината	1	2		1											1	
Заштита на права од областа на имотно-правните односи	199	273	31	230		83	5	1	84	15	69	1	5	173	57	
Заштита на права на потрошувачите	110	165	30	140		44	7	1	28	14	14			80	60	
Заштита на права од други области	84	171	9	93	2	61		4	8	4	4	1		75	18	
ВКУПНО	1878	3077	360	2238	11	913	32	58	552	329	223	20	15	1566	672	

Графикон 1-2002

ПРИМЕНИ ПРЕТСТАВКИ ПО ОБЛАСТИ

		2002	2001
правосудство	1	277	171
работни односи	2	259	184
станбени односи	3	227	184
урбанизам и градежништво	4	211	217
имотно-правни односи	5	199	137
полициска постапка	6	138	93
пензиско и инвалидско осигурување	7	114	123
потрошувачки права	8	110	121
детски права	9	64	56
социјални права	10	52	80
здравствена заштита	11	40	37
образование, наука, култура и спорт	12	34	12
воени лица и воени обврзници	13	26	4
животна средина	14	22	7
финансии	15	15	18
права на заедници кои не се мнозинство	16	5	1
царина	17	1	1
Друго	18	84	96

Преглед бр.2-2002

ПРЕГЛЕД ПО ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИИ																				
1	Органи на кои се однесуваат претставките	2	3	4	начин на решавање								17	18	19	20	21			
					5	6	7	8	Констатирани повреди на човековите права			Информација до министерот						Информација до Влада на РМ		
									Дадени мислења, сугестии, препораки, забелешки	Постапено по интервенција на НП до органите и организациите	Непостапено по интервенција на НП од органите и организациите									
Бр. на претставки префрлени од 2001 год.	Вкупно претставки во работа во 2002 год.	Број на примени анонимни претставки	Отфрлени претставки	Откажување на подносителот	Решени на друг начин	Дадени мислења, сугестии, препораки, забелешки	Постапено по интервенција на НП до органите и организациите	Непостапено по интервенција на НП од органите и организациите	Информација до министерот	Информација до Влада на РМ	Вкупно решени предмети	Предмети останати во работа	Процент на констатирани повреди од вкупно решените претставки(%)							
1	Министерство за одбрана	37		37		19				6	2	4	2	1	25	12	24.00%			
2	Министерство за внатрешни работи	157	39	196		76		11		31	18	13	7	6	118	78	26.27%			
3	Министерство за правда	275	65	340	1	190	1	11		13	10	3			216	124	6.02%			
4	Министерство за транспорт и врски	369	76	445	2	122	4	13		206	160	46	1	1	347	98	59.37%			
5	Министерство за економија	7		7		5				1		1			6	1	16.67%			
6	Министерство за финансии	163	15	178		69	4			67	6	61		4	140	38	47.86%			
7	Министерство за труд и социјална политика	196	48	244	1	103	6	4		62	45	17	5		176	68	35.23%			
8	Министерство за образование и наука	98	8	106		43	5	3		30	19	11	2	2	81	25	37.04%			
9	Министерство за култура	8		8		3				4	1	3			7	1	57.14%			
10	Министерство за здравство	52	3	55		11	1	1		21	15	6	1		34	21	61.76%			
11	Министерство за надворешни работи	2	1	3		2									2	1	0.00%			
12	Министерство за земјоделство	6	1	7		3	1			1	1				5	2	20.00%			
13	Министерство за животна средина и просторно планирање	10	1	11	1	4		1		4	2	2			10	1	40.00%			
14	Влада на Република Македонија	99	16	115		35		9		17	7	10		1	61	54	27.87%			
15	Агенција на РМ за приватизација	5	6	11		3		1		3	3				7	4	42.86%			
16	Државен завод за геодетски работи	48	2	50		28	1			15	9	6			44	6	34.09%			
17	Министерство за локална самоуправа	60	9	69		33				15	2	13			48	21	31.25%			
18	Јавни претпријатија, установи и служби	98	56	154		55	6			35	21	14	1		96	58	36.46%			
19	Други органи и организации	21	3	24	2	6		1		5	1	4			14	10	35.71%			
20	Други	167	11	178	4	103	3	3		16	7	9	1		129	49	12.04%			
21	ВКУПНО	1878	360	2238	11	913	32	58		552	329	223	20	15	1566	672	35.25%			

Според местото на живеење на подносителите на претставките најголем број се од Скопје 764. По една претставка поднесена е од Австрија, Норвешка и Шпанија. Овој

однос со незначителни отстапувања е реален и соодветен на бројот на граѓаните според местото на живеење. (Преглед бр. 3, стр.10)

Преглед бр.3

Ред. број	Градови	Бр. на претставки по градови		Ред. број	Градови	Бр. на претставки по градови	
		2001год.	2002год.			2001 год.	2002 год.
1	Берово	4	10	25	Охрид	52	71
2	Битола	65	103	26	Пехчево	5	4
3	Богданци	1	5	27	Прилеп	76	110
4	Валандово	4	4	28	Пробиштип	23	15
5	Велес	43	63	29	Радовиш	47	39
6	Виница	1	7	30	Ресен	15	7
7	Дебар	4	6	31	Скопје	386	764
8	Делчево	10	25	32	Струга	27	35
9	Демир Хисар	5	7	33	Струмица	34	50
10	Демир Капија	1	-	34	Свети Николе	12	14
11	Дојран	1	-	35	Тетово	22	53
12	Гевгелија	16	25	36	Штип	66	83
13	Гостивар	21	71	37	Австралија	-	1
14	Злетово	-	3	38	Норвешка	-	1
15	Кавадарци	36	67	39	Р.Албанија	1	-
16	Кичево	28	59	40	Р.Бугарија	1	2
17	Кочани	21	44	41	Германија	-	3
18	Кратово	5	12	42	Р.Словенија	-	-
19	Кр.Паланка	7	15	43	Р.Југославија	-	4
20	Крушево	6	9	44	Р.Хрватска	1	-
21	Куманово	37	60	45	Шведска	1	-
22	М.Каменица	11	6	46	Шпанија	-	1
23	Мак.Брод	8	11				
24	Неготино	2	9				
					ВКУПНО	1107	1878

1.3. Начин на постапување и одлучување по претставките

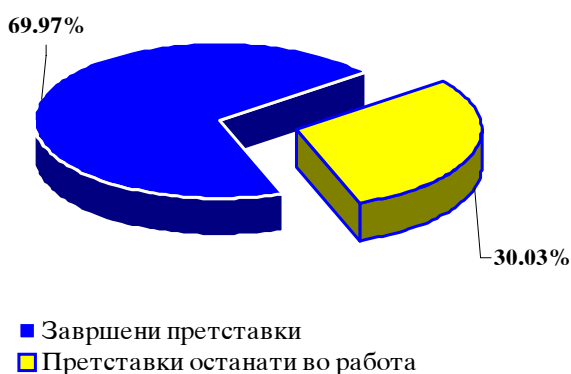
Иако согласно Законот Народниот правобранител нема конкретно утврдени рокови за постапување, по претставките се постапува итно. Така, доколку се оценеше дека по претставката може да се интервенира без да се извршат дополнителни испитувања (истражувања) се интервенираше веднаш, а доколку постоеше потреба од дополнителни проверки и испитувања тоа се правеше со барања до надлежните органи и од подносителот на претставката за појаснување и дополнување на наводите во истата, по потреба се вршеше увид во списите кај надлежните органи, беа повикувани на разговор одговорни, службени и други лица кои можеа да дадат појаснувања, а се користеа и други дејства што беа од значење за правично расветлување на случајот и потполно утврдување на фактичката состојба.

Оттаму при постапувањето, а заради проверка на наводите по претставките, од органите побарани се над 1.500 писмени известувања, ургенции и други писмени, усни и телефонски интервенции за кои во рокот определен од Народниот правобранител органите одговориле на околу 500 такви барања. Исто така извршени се над 300 увиди во службени списи на органите, на разговор биле поканети 25 службени лица од кои само 12 се јавиле, а останатите не го ни оправдале отсуството, додека на поканите не се јавиле и петмина повикани функционери, односно раководни службеници. За појаснување на претставките, согласно Законот, биле повикани и други лица, вообичаено тоа биле подносителите на претставките. Така од вкупно 50 повикани други лица на разговор се јавиле 47, а не се јавиле само тројца.

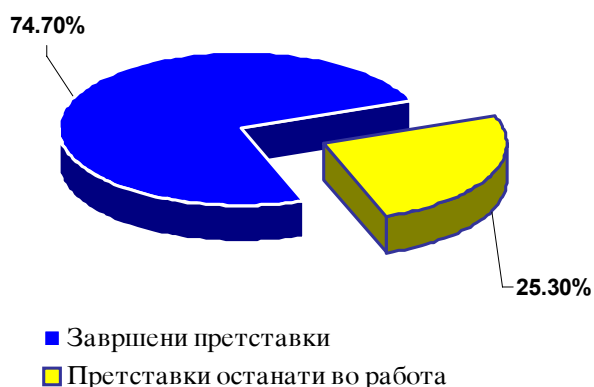
Изнесените податоци доволно говорат каков однос имале службените лица спрема барањата на Народниот правобранител за што согласно законот, а со цел за

ажурирање и подобрување на состојбата, Народниот правобранител до надлежните непосредно повисоки органи за преземање соодветни мерки и активности изготвил и упатил 117 информации. Од нив 40 информации се доставени до надлежните органи, 64 информации се доставени до надлежните министерства, 13 до Владата на Република Македонија, а за пет вакви случаи преку средствата за јавно информирање известена е и јавноста. За жал по овие информации постапено е само во 11 случаи од непосредно повисоките органи, осум информации биле почитувани од министерствата, а Владата на Република Македонија постапила само по три информации.

Слика бр.1.1 - за 2002 год.

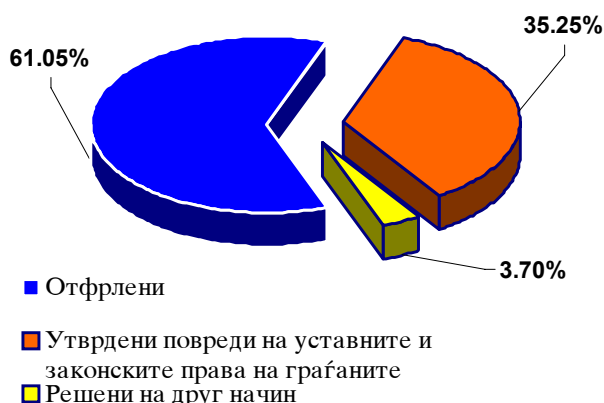
Слика бр.2.1 - за 2001 год.

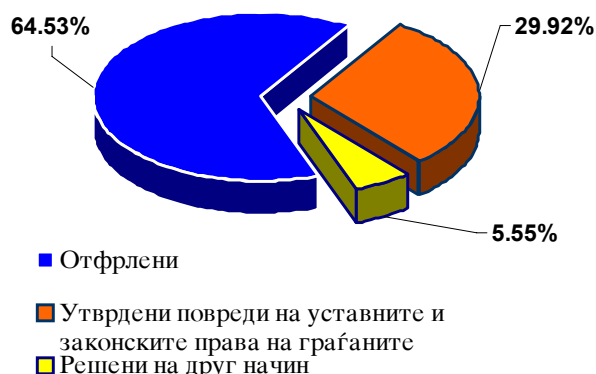
Користејќи ги сите можни начини за поефикасно дејствување и интервенирање, оваа година од вкупно 2.238 претставки по кои се постапуваше завршени се 1.566, а по 672 претставки постапката е во тек.

Од завршените 1.566 претставки, 956 или 61,05% се отфрлени, во 552 или 35,25% претставки констатирани се повреди на уставните и законските слободи и права на граѓаните, што во однос на минатата година претставува зголемување за 5,33%, а 54 или 3,70% претставки решени се на друг начин.

Слика бр.1.2. - за 2002 год.

Слика бр.2.2. - за 2001 год.

Најголем број претставки или 642 согласно Законот се отфрлени поради тоа што е утврдено дека не се работи за повреда на основните слободи и права или за некоја друга неправилност. Значителен број или 134 претставки се отфрлени бидејќи констатирано е дека се однесуваат на предмети за кои е во тек постапка пред судските органи, а 31 е отфрлена бидејќи подносителите, по претходно укажување на Народниот правобранител претставката не ја дополниле и појасниле со што по изминување на определениот рок се констатирале дека подносителите се откажале

од барањето. Незначителен број или 15 претставки се отфрлени бидејќи е констатирано дека од дејствијата или од последната одлука-акт на органот што одлучувал по барањето на граѓанинот изминало повеќе од една година. Со Законот за народниот правобранител дадена е можност Народниот правобранител да оцени дали подносителот на претставката го пропуштил рокот од оправдани причини. При вакви случаи Народниот правобранител имаше флексибилен период и ретко се одлучуваше да ја отфрли претставката по овој основ. Така кога ќе се оценеше дека постои можност за интервенција по претставката, во принцип се интервенираше без разлика на изминатиот рок. Исто така незначителен број или 12 претставки се отфрлени бидејќи се поднесени од анонимни подносиители, а 122 се отфрлени по други основи од кои повеќето се споени кон други претставки, дел од нив се завршени затоа што органот или организацијата ја отстраниле повредата пред да интервенира Народниот правобранител или подносителите ја повлекле претставката или пак Народниот правобранител не бил надлежен да постапува согласно член 2 од Законот за народниот правобранител.

Оцена на Народниот правобранител е дека големиот број отфрлени претставки по однос на неконстатирани повреди се должи пред сè на се уште недоволната информираност на граѓаните за нивните права, како и нивната желба да ја проверат законитоста на донесениот акт или дејствие од надлежниот орган и преку институцијата Народен правобранител.

Што се однесува до претставките по кои постапката пред Народниот правобранител се уште е во тек, односно во фаза на истражување, истите не се завршени пред сè поради големиот број, односно 480 примени претставки во последните два месеца од 2002 година, дел од нив поради сложеноста и обемноста на списите и потребата за прибирање информации и докази од повеќе органи и организации, како и поради ненавремено и неодговорно постапување по барањата на Народниот правобранител од страна на надлежните органи. Во овој контекст треба да се истакне дека по некои претставки за кои граѓаните реагираа дека постапката пред Народниот правобранител трае долго се должи токму на ненавременото и неодговорно постапување од надлежните служби и одговорните лица во органите на државната управа по барањата од Народниот правобранител.

Меѓутоа генерално гледано и споредено во однос на изминатите години може да се констатира дека има значително квалитативно и квантитативно подобрување на ефикасноста и ефективноста во постапувањето по претставките на Народниот правобранител што треба да биде главна одлика и цел во постапувањето и дејствувањето на оваа институција. Ваквото ефикасно и ефективно постапување на Народниот правобранител во извештајната година се должеше како на петгодишното искуство во постапувањето по претставките така и на упорноста и истрајноста на вработените во стручната служба да им помогнат на граѓаните.

1.4. Констатирани повреди на правата на граѓаните

Согласно Законот, ако Народниот правобранител по испитувањето на претставките констатира повреди на уставните и законските права на граѓаните со препораки, мислења, сугестии, предлози, барања и други слични интервенции од надлежните органи бара да ги отстранат неправилностите и незаконитостите за да можат граѓаните што поекономично и поефикасно да го остварат повреденото право. Во овој правец се и ваквите интервенции на Народниот правобранител што треба да придонесат и за подобрување и усовршување на организацијата и работењето на стручните служби во овие органи.

Од вкупно 1.566 завршени постапки по претставките во 552 случаи или во 35,25% Народниот правобранител констатирал повреди на уставните и законските права на

граѓаните, што во однос на минатата година кога процентот на констатирани повреди бил 29,92% значи зголемување за 5,33%.

Најголем број на констатирани повреди се од областа на станбените односи. Во оваа област од вкупно завршените 227 претставки во 186 или во 82% констатирани се повреди на правата на граѓаните. Големiot број на констатирани повреди во оваа област се должи на неправилната и незаконито спроведена постапка на Министерството за транспорт и врски при распределбата на становите изградени по “Проектот за изградба на станови кои ќе се издаваат на лица со ниски приходи”, за кои јавноста беше информирана преку средствата за јавно информирање. Значителен број повреди се констатирани и во областа на имотно-правните односи, односно од 173 завршени претставки во 84 или 48,55% се констатирани повреди на правата на граѓаните, потоа следат повреди од областа на работните односи со 60 претставки или 32,08% констатирани повреди, па констатирани повреди во областа на урбанизмот и градежништвото во 37 претставки или 22,02% итн. (**Преглед 1-2002, стр.7**).

Што се однесува до органите и организациите на кои се однесуваат констатирани повреди или едноставно кажано кои органи најмногу ги повредуваат уставните и законските права на граѓаните, податоците покажуваат дека во значителен број или видно од 160 претставки тоа го направиле одговорни и службени лица во службите, подрачните единици или органите и организациите што се во надлежност на Министерството за транспорт и врски, како и службени и други лица во самото министерство. Во 42 претставки констатирано е дека повредите се сторени од одговорни лица во Министерството за финансии, а од 24 претставки заклучено е дека правата на граѓаните биле повредени од одговорни и службени лица во службите и комисиите на Владата на Република Македонија, во 14 претставки повредите се сторени од јавните претпријатија итн. (**Преглед 2-2002, стр.9**)

Кога зборуваме за констатирани повреди на правата на граѓаните мора да се има предвид дека повеќето од нив се однесуваат на повреди на материјалниот закон. Доколку во вкупниот број на констатирани повреди ги вброиме и повредите што се однесуваат на одолжување на управните и соодветните законски постапки при постапувањето по барањата за остварување на правата на граѓаните ќе се добие загрижувачки податок од над 70% констатирани повреди. Со други зборови кажано во над 70% од барањата на граѓаните за остварување на нивните права надлежните органи не го почитувале рокот за одлучување по барањата, а во значителен број го користеле, односно злоупотребувале институтот молчење на администрацијата.

Со цел да се отстранат констатирани повреди Народниот правобранител до надлежните органи упати 552 интервенции од кои 324 препораки, 9 мислења и 48 сугестии. Покрај дадените препораки, мислења и сугестии Народниот правобранител поднесе два предлога за повторно спроведување на управната постапка, седум барања за запирање од извршување управни акти, три барања до Јавното обвинителство за поведување постапка за кривична одговорност, еден предлог за поведување дисциплинска постапка и 158 други интервенции и укажувања за одолжување на управните постапки и повеќе предлози до органите и организациите за подобрување на работењето и однесувањето со странките. Од нив по 329 е постапено, а по 223 не е постапено. Искажано во проценти од упатените 552 интервенции во 40% случаи органите не постапиле што споредено со минатата година за жал претставува непроменета состојба. Доколку од вкупниот број интервенции 329 по кои е постапено се одземе бројот 147, а тоа се претставки кои што се однесуваат на случајот “Проект за социјални станови” за кои Министерството за транспорт и врски постапи по препораката, ќе добиеме загрижувачка бројка на интервенции упатени од страна на Народниот правобранител за отстранување на повредите што органите не ги почитувале. Имено, од 405 упатени интервенции

органите постапиле по 182, а не постапиле по 223, што изразено во проценти би значело дека 55% од упатените интервенции (предлози, сугестии и препораки) органите не ги почитувале. (Преглед 2-2002, стр.9)

Ако се анализираат податоците по органи, поточно кои од органите не ги почитувале, односно неодговорно се однесувале кон интервенциите на Народниот правобранител ќе се види дека најнеодговорен однос спрема интервенциите имало Министерството за финансии, потоа Министерството за транспорт и врски, следат Министерството за труд и социјална политика, јавните претпријатија, како и Министерството за внатрешни работи, Министерството за локална самоуправа и Министерството за образование.

За подобрување на состојбите во овој правец согласно Законот покрај повеќе писмени, усни и телефонски контакти, ургенции и укажувања на должноста од почитување на интервенциите до непосредно повисоките надлежни органи и организации изготвени се и доставени 52 информации. Така 21 информација, односно известувања доставени се до раководители на непосредно повисоките органи или организации, 18 се доставени до министрите, 12 до Владата на Република Македонија и една до Собранието на Република Македонија, а за пет случаи преку средствата за јавно информирање е информирана и јавноста.

Меѓутоа со самиот факт што по овие извештаи само делумно е постапено, односно непосредно повисоките органи постапиле само во 11 случаи, надлежните министерства во седум, Владата на Република Македонија по три, а нема известување и за упатените информации до Собранието на Република Македонија доволно зборува каков однос имаат органите и организациите спрема интервенциите и воопшто спрема институцијата Народен правобранител. Најнесовесен и најнеодговорен однос кон упатените информации имале Министерството за транспорт и врски, Министерството за финансии, службите на Владата на Република Македонија и Министерството за внатрешни работи.

Кога зборуваме за бројот на интервенциите по кои органите на државната управа и другите организации не постапиле треба да се имаат предвид и упатените 205 интервенции по кои не е постапено, а биле упатени во претходните години, од кои 132 се однесуваат на претходната година. Од нив оваа година органите и организациите постапиле по 38 интервенции, по 59 Народниот правобранител констатира дека интервенциите станале беспредметни пред се поради изминатиот подолг период, откажување на странките, покренување нови постапки и слично, а во 108 случаи Народниот правобранител до денес не е информиран за причините поради кои не е постапено.

Изнесените состојби и податоци околу преземените мерки и активности на надлежните органи и организации за подобрување на состојбите со почитувањето на барањата и интервенциите на Народниот правобранител, доволно зборуваат колку се почитува не само институцијата Народен правобранител туку и сите други надлежни институции што беше потврдено и со истражувањата на јавното мислење.

Во оваа прилика сакаме да им укажеме на органите дека треба да знаат дека таквиот однос према заштитникот на правата на граѓаните всушност е нивен однос и спрема граѓаните, а тие досега повеќепати покажаа дека знаат тоа и да го санкционираат.

Преглед бр. 3-2002

ПРЕГЛЕД									
НА КОНСТАТИРАНИ ПОВРЕДИ НА ПРАВТА НА ГРАЃАНИТЕ									
ОБЛАСТИ	Констатирани повреди во 2002 год.				Констатирани повреди во претходните години				
	ВКУПНО	Постапено од органи и организации	Непостапено од органи и организации	Постапено на друг начин	ВКУПНО	Постапено од органи и организации	Непостапено од органи и организации	Постапувањето е безпредметно (поминале повеќе)	Постапено на друг начин
Заштита на правата на заедниците кои не се мнозинство									
Заштита на правата во полициска постапка	25	12	13		6		5	1	
Заштита на права од областа на правосудство	13	10	3		4	1			3
Заштита на права на воените лица и воените обврзници	1		1						
Заштита на права од областа на социјалните права	13	8	5		13	7	2		4
Заштита на права од областа на работните односи	60	24	36		40	5	34	1	
Заштита на права од областа на станбените односи	186	157	29		13	3	10		
Заштита на права од областа на здравствената заштита	17	13	4		9	4	2	1	2
Заштита на права од пензиско и инвалидско осигурување	26	24	2		11	4	4		3
Заштита на права од областа на образованието, науката, културата и спортот	9	8	1		5	3	1		1
Заштита на правата на децата	37	28	9		8	1	5		2
Заштита на права од областа на урбанизмот и градежништвото	37	9	28		53	4	19	23	7
Заштита на права од областа на животна средина	5	2	3						
Заштита на права од областа на финансиите	3	1	2		1	1			
Заштита на права од областа на царината									
Заштита на права од областа на имотно-правните односи	84	15	69		24	3	14	5	2
Заштита на права на потрошувачите	28	14	14		9	1	6		2
Заштита на права од други области	8	4	4		9	1	6		2
ВКУПНО	552	329	223		205	38	108	31	28

1.5. Прием на граѓаните во канцеларијата на Народниот правобранител и надвор од неа

Народниот правобранител како изграден метод на работа секој работен ден врши прием на граѓаните, при што на секој граѓанин му е овозможено: да разговара со Народниот правобранител, негов заменик или со друго службено лице определено

од него, да поднесе претставка или да се посветува каде, како и на кој начин може да го оствари своето право. Оваа година извршени се разговори со над 3.500 граѓани. Во разговорите доколку се оценеше дека има основ за поведување постапка странките беа советувани да поднесат претставка или се составуваа службени белешки. Доколку се оценеше дека случајот не е во надлежност на Народниот правобранител, на странката и се даваше правна помош каде и на кој начин може да го оствари своето право. За преземените дејствија по претставките граѓаните редовно се информирани, а по потреба беа поканувани на разговор заради нивно појаснување и дополнување.

За поголема достапност до граѓаните остварувајќи ги своите програмски активности Народниот правобранител организираше прием на граѓани и надвор од канцеларијата на институцијата, во единиците на локалната самоуправа. Во месеците април, мај, јуни, ноември и декември беа организирани и реализирани средби со граѓани во повеќе градови во Републиката. (Преглед бр.4 стр.17)

Посетите на градовите беа претходно организирани и најавени преку соопштенија во локалните медиуми, по што заинтересираните граѓани се јавуваа по телефон во канцеларијата заради евидентирање и определување термин за разговор. Целта на овие посети по градовите беше Народниот правобранител непосредно да ги слушне мислењата и проблемите на граѓаните во врска со остварувањето на уставните и законските права, граѓаните непосредно да се запознаат со институцијата и со нејзините надлежности и функции, како и да се излезе во пресрет на оние граѓани кои од материјални, здравствени и други причини не беа во состојба да дојдат во канцеларијата во Скопје. При овие средби примени се 995 граѓани, а по извршените разговори, во 335 случаи се оформени предмети и е покрената постапка. Во останатите случаи каде што Народниот правобранител оцени дека не е надлежен да постапува на граѓаните им беа дадени соодветни стручни совети и правна помош.

Преглед бр.4

Ред. број	Посетени градови	Примени граѓани наразговор		Број на формирани предмети		Ред. број	Посетени градови	Примени граѓани наразговор		Број на формирани предмети	
		2001 г.	2002 г.	2001 г.	2002 г.			2001 г.	2002 г.	2001 г.	2002 г.
1	Битола	71	49	41	19	16	К.Паланка	-	11	-	3
2	Берово	-	-	-	-	17	Мак. Брод	10	13	8	6
3	Велес	26	70	11	18	18	Мак. Каменица	25	11	9	1
4	Гевгелија	11	31	7	8	19	Неготино	9	7	-	1
5	Гостивар	-	34	-	9	20	Охрид	37	71	25	32
6	Делчево	10	28	5	8	21	Прилеп	78	151	48	43
7	Демир Хисар	14	8	5	3	22	Пехчево	-	13	-	8
8	Дебар	-	9	-	3	23	Пробиштип	20	20	11	4
9	Дојран	3	4	-	-	24	Ресен	16	6	11	3
10	Кичево	16	49	9	26	25	Радовиш	22	33	12	11
11	Кавадарци	15	35	6	26	26	Струмица	24	71	13	20
12	Кочани	15	37	6	8	27	Струга	10	12	8	10
13	Куманово	26	65	11	11	28	Свети Николе	14	18	5	4
14	Крушево	8	-	4	-	29	Тетово	7	50	4	23
15	Кратово	11	24	4	4	30	Штип	20	65	5	23
							ВКУПНО	518	995	268	335

Ваквиот метод на работа побудува интерес и е од корист за граѓаните на што укажува бројот на примените граѓани при посетите и покренатите постапки што како метод на работа ќе се практикува и во иднина. Народниот правобранител се надева дека со измените и дополнувањата на Законот за народниот правобранител кои се во тек, а се однесуваат и на формирање канцеларии како подрачни единици во неколку поголеми општини во Републиката, оваа институција ќе стане подостапна за

граѓаните, а се очекува на тој начин институцијата да дејствува поефикасно и поефективно.

1.6. Соработка на Народниот правобранител со органите и организациите врз кои надлежно постапува

Согласно Законот за народниот правобранител органите на државната управа и другите органи и организации што имаат јавни овластувања се должни да соработуваат со Народниот правобранител и на негово барање да му ги доставуваат сите податоци и информации без оглед на степенот на доверливост и да му овозможат спроведување на постапката.

Генерално може да се констатира дека соработката помеѓу Народниот правобранител и органите и организациите врз кои надлежно постапува не е на задоволително ниво. Имено, и по петгодишното постоење и функционирање на Народниот правобранител и покрај сите вложени напори за воспоставување функционална и делотворна соработка во функција на обострано ефикасно дејствување во интерес на граѓаните, соработката со повеќето од органите се уште не е на потребното ниво. Така се уште се присутни појави на неприемчив, некооперативен и игнорантски однос на некои службеници, раководни службеници, па и функционери што раководат со највисоките органи на државната управа. Ова особено беше изразено кога Народниот правобранител се обидуваше да воспостави контакт со службеното лице и да изврши увид во списите по предметите за кои беше покрената постапка. Па така често надлежните и одговорни лица го сокриваа своето присуство или присуството на својот соработник, даваа погрешни или непотполни информации, ја оспоруваа надлежноста на Народниот правобранител иако за тоа немаше основ, се повикуваа на дискрециони права на одговорното лице, на тајност на службените списи и слично. Меѓутоа загрижува фактот што барањата на Народниот правобранител упатени до претпоставените лица на надлежните органи да преземаат соодветни мерки за надминување на состојбите вообичаено остануваа неуспешни, па наместо носителите на ваквите појави да бидат казнети, тие често пати беа заштитувани.

Со цел да се надминат ваквите состојби и да се воспостави потребната делотворна соработка во текот на месец април Народниот правобранител одржа договорна средба со претставниците на органите на државната управа на која беа изнесени и потенцирани овие проблеми и се донесоа соодветни заклучоци. Меѓутоа иако беа поканети и на средбата требаше да присуствуваат највисоките функционери или раководни службеници, таа обврска, со ретки исклучоци, беше препуштена на најниско ниво, а по заклучоците доставени до Владата на Република Македонија Народниот правобранител не доби информација дали е расправано и постапено, па состојбите на овој план битно не се изменија.

Со оглед на изнесеното, а во интерес на граѓаните неопходно и крајно време е Владата на Република Македонија, како највисок извршен орган, сериозно да му пристапи на прашањето за соработка со Народниот правобранител и да им препорача на надлежните органи да ги почитуваат законските надлежности и овластувања на Народниот правобранител. Органите и организациите мора да сфатат дека Народниот правобранител може без најава да посети и изврши увид во списите на секој од овие органи и организации, особено во полициските станици и казнено-поправните установи и дека тие треба да одговорат на барањата на Народниот правобранител и доследно да ги почитуваат неговите интервенции и роковите за одговор. Исто така мора да знаат дека на повик или барање на Народниот правобранител мора редовно да се јавуваат не само службениците и раководните лица, туку и министрите.

На овој план за подобрување на состојбите Народниот правобранител оствари средба со претседателот и со повеќе министри од оваа Влада, која ја презеде власта по изборите одржани во втората половина од септември 2002 година. На средбата беше изразена спремност за соработка, па Народниот правобранител се надева дека декларативната спремност конечно и практично ќе биде спроведена, а на овој план Народниот правобранител очекува поддршка и од пратениците.

Исто така во овој контекст Народниот правобранител смета дека треба поинтензивно да се работи и со службениците во рамките на службите на органите на државната администрација на едукативен план пред се заради создавање јасна слика за значењето и улогата на институцијата Народен правобранител. Ова дотолку повеќе што спроведеното истражување на јавното мислење потврди дека граѓаните се повеќе информирани и имаат доверба во институцијата Народен правобранител, додека повеќето службени лица, па и високи раководни лица од повеќето органи и организации врз кои Народниот правобранител надлежно постапува не се доволно информирани за улогата и значењето на оваа институција на што од Народниот правобранител беше укажувано во сите досегашни извештаи доставени до Собранието на Република Македонија.

1.7. Јавност во работата на Народниот правобранител

Народниот правобранител и оваа година посвети особено внимание на јавноста со транспарентност во својата работа постојано известувајќи ги средствата за јавно информирање со соопштенија, извештаи и информации за преземени активности на планот на заштитата на слободите и правата на граѓаните, што всушност претставува негова законска обврска.

Канцеларијата на Народниот правобранител за граѓаните и за медиумите беше постојано отворена. Годишниот извештај, повеќе посебни информации, соопштенија, јавни повици и слично беа редовно доставувани до медиумите, а беа достапни и за граѓаните. Одржани се повеќе прес-конференции и настапи во електронските медиуми и во информативни емисии во кои граѓаните се поучуваа за нивните права.

Меѓутоа, како што укажавме минатата година, и оваа година се уште е присутен проблемот со надоместокот за објавување на дадена информација од Народниот правобранител во медиумите. Имено, дел од медиумите не се секогаш спремни да ги објават информациите и соопштенијата на Народниот правобранител без надомест, а во Буџетот на Народниот правобранител нема определено посебни средства за оваа намена, што секако се наметнува како проблем за кој е потребно соодветно решение. Ова дотолку повеќе што согласно Законот, Народниот правобранител може да ги користи медиумите како инструмент кој може да изврши дополнителен притисок врз органите на државната управа за почитување на правата на граѓаните и за упатените интервенции за заштита на правата на граѓаните.

Од досегашното практично искуство во работата аргументирано може да се констатира дека Народниот правобранител во изминатиот период од своето работење и дејствување беше доволно транспарентен и достапен за јавноста и дека соодветен придонес за тоа имаат и средствата за јавно информирање. Ова значи дека во изминатиов период Народниот правобранител ја имаше потребната поддршка од медиумите, што секако сака и треба да ја има и во иднина, бидејќи без сеопшта и постојана поддршка на медиумите, како значаен гарант за дејствувањето на Народниот правобранител, Народниот правобранител не ќе може успешно да ја извршува својата функција.

2 ПРЕГЛЕД НА СОСТОЈБИТЕ ВО ОДНОС НА ОБЕЗБЕДУВАЊЕТО, ПОЧИТУВАЊЕТО И ЗАШТИТАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ПО ОБЛАСТИ

2.1. Заштита на правата на припадниците на заедниците што не се мнозинство во Република Македонија

Во согласност определбите на Република Македонија втемелени во Уставот и потпишаните и ратификувани меѓународни правни документи, на секој граѓанин во Република Македонија, што значи и на граѓаните кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство, под еднакви услови им се загарантирани сите права, па во таа смисла и правото да побараат заштита на слободите и правата пред редовните судови, Уставниот суд на Република Македонија и пред Народниот правобранител.

Со Амандманот ЦИ извршена е измена и дополнување на членот 77 од Уставот во поглед на изборот и надлежностите на Народниот правобранител. Имено, Собранието на Република Македонија, го избира Народниот правобранител со мнозинство гласови од вкупниот број пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија. Со истиот амандман проширена е и надлежноста на Народниот правобранител, во смисла што покрај постоечката, Народниот правобранител има обврска да посветува особено внимание и за заштитата на начелата на недискриминација, соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и во јавните установи и служби.

Исто така согласно Амандманот ЦИИ (член 78 од Уставот на Република Македонија) Народниот правобранител има обврска, по предходна консултација со релевантни фактори од заедниците кои не се застапени со свои членови меѓу пратениците во Собранието на Република Македонија, да предлага надворешни членови во Комитетот за односите меѓу заедниците што го оснива Собранието на Република Македонија.

Ваквите уставни решенија пред се треба да бидат преточени и во законската регулатива чија измена е во тек, меѓутоа треба да се има предвид и дека суштината во остварувањето на правата на граѓаните кои им припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во основа зависи од создавање претпоставки и услови за практично реализирање, а не само нивно правно нормирање.

Во досегашното работење Народниот правобранител не водеше евиденција по однос на националната припадност на подносителите на претставките од едноставна причина што од една страна, за постапувањето по претставките таков податок е ирелевантен, а од друга пристапот кон сите граѓани-подносители на претставки во институцијата е еднаков. Во поткрепа на ова секако дека е и фактот што во изминатите години, направени се напори за промовирање на институцијата пред сите граѓани на Република Македонија со издавање брошури и на албански

јазик, како и преку јавни настапи во медиумите што емитуваат програма на албански јазик. Се разбира ваквата тенденција ќе продолжи и во периодот што претстои. Меѓу другото, се планира издавање брошури и на јазиците на припадниците на другите заедници чие издавање е условено од обезбедување на потребните финансиски средства.

Во извештајниот период во канцеларијата на Народниот правобранител, регистрирани се пет претставки што по својата содржина се однесуваа на повреда на правата на заедниците. Имено, во две претставки граѓаните побараа интервенција на Народниот правобранител при нивното вработување, односно избор за вршење соодветна функција согласно надлежноста што оваа институција ја има врз основа на Амандманот ЏИ од Уставот. Во првиот случај, подносителката која беше припадник на албанската заедница, наведе дека како дипломиран правник од 1986 година не била во работен однос, и дека согласно списокот на невработени лица припадници на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија ги извршила сите потребни прегледи заради вработување во Министерството за внатрешни работи, но се уште не била известена за исходот. Во вториот случај долгогодишен стручен соработник во Основното јавно обвинителство во Битола, конкурирал за заменик на основниот јавен обвинител и за судија во Основниот суд во Битола и како припадник на турската заедница сметал дека ги исполнил условите да биде предложен и избран на една од овие функции. Народниот правобранител покренала постапка во текот на која упати препорака со која укажа на потребата од доследно почитување на цитираниот амандман и негова примена во практиката. Препораката беше во целост почитувана така што од страна на Јавниот обвинител на Република Македонија беше дадено позитивно мислење и подносителот на претставката во легално спроведена процедура беше избран за заменик-јавен обвинител во Основното јавно обвинителство во Битола. Во врска со првиот случај постапката се уште е во тек.

Покрај ова, Народниот правобранител во извештајната година постапуваше и по претставка од граѓанин кој укажа дека заради неговата етничка припадност, бил омаловажуван од страна на службените лица во ЈУ “Меѓуопштинскиот центар за социјални работи”-Кочани и дека секогаш му биле одбивани барањата за добивање парична помош. Постапката по овој предмет се уште е во тек. Постапката е во тек и по предметот што во канцеларијата на Народниот правобранител беше оформен по службена должност, а во врска со написот објавен во весникот “Факти”. Имено, според наводите во овој дневен весник, директорката на Домот на деца без родители во Битола, била разрешена од функцијата исклучиво поради нејзината етничка припадност, односно поради фактот што била Албанка. Според весникот, разрешувањето на директорката претставува дискриминаторски акт. Заради сериозноста на написот, Народниот правобранител, согласно одредбите од Амандманот ЏИ покренала постапка и побара од министерот за труд и социјална политика да биде известен за причините поради кои директорката е разрешена. На средбата со министерот беше изнесено дека не се работи за дискриминација, туку дека истата била разрешена затоа што не ги исполнувала потребните услови за извршување на таа функција, па подносителката била распределена на работно место што одговара на нејзината стручна способност. Постапката е се уште во тек.

Народниот правобранител во извештајниот период постапуваше и по една претставка во која граѓанинот наведува дека бил етнички дискриминиран во постапка што се водела пред Министерството за транспорт и врски-Подрачна единица Центар, во која бил урнат неговиот објект-куќа од страна на Одделението за урбана полиција, како и тоа дека не му било одобрено барањето за реконструкција и санација на предметниот објект. Карактеристично е тоа што во текот на постапката Народниот правобранител констатира дека во овој случај е повредено правото на подносителот на претставката, но не како резултат на

дискриминаторски однос, туку поради одредени пропусти и задоцнето евидентирање во катастарскиот операт на правосилната пресуда. Постапката по овој предмет е се уште во тек, а Народниот правобранител секако дека ќе предложи соодветно обештетување на граѓанинот, на начин што би бил најповолен за него.

2.2. Заштита на правата во полициска постапка

Со оглед на тоа што заштита на основните човекови слободи и права, особено правото на живот, слободата на движење, слободата на изразување мислење и заштитата на приватноста на личниот и семејниот живот, спаѓаат во функциите и надлежностите на Министерството за внатрешни работи постапките што ги преземаат одговорните и службените лица, особено во секојдневната комуникација со граѓаните, отсекогаш биле предмет на посебен мониторинг од страна на Народниот правобранител.

Оваа година во однос на минатата евидентирано е зголемување на бројот на поднесените претставки што се однесуваат на дејствата и актите преземени и донесени од надлежните службени и одговорни лица во Министерството за внатрешни работи за 20%. Најголем дел од претставките и оваа година се однесуваат на пречекорување на службените овластувања на припадници на Министерството за внатрешни работи, особено при приведување и задржување на граѓаните во полициските простории. Потоа следат претставки на граѓаните кои живеат во Република Македонија со нерегулиран статус на државјани на Република Македонија, а додека со помал број застапени се претставки што се однесуваат на повреди на постапките што ги спроведува Министерството при одземање предмети за кои се претпоставува дека се предмет на кривично дело или прекршок, повреди на постапката при издавање лични документи, непостапување по кривични пријави поднесени од граѓани, постапките при регистрација на моторни возила, како и претставки за обештетување за направените штети на домовите и куќите предизвикани од припадниците на безбедносните сили за време на воените конфликти и при преземање акции за фаќање сторители на кривични дела.

Постапувајќи по претставките Народниот правобранител најчесто или кога тоа беше овозможено, вршеше непосреден увид во списите на службите во Министерството за внатрешни работи, особено кога претставката се однесуваше на работата на Управата за административни работи. Од одговорните лица беше изразена спремност за соработка, меѓутоа загрижува односот и соработката на надлежните лица кога се работеше за претставки што се однесуваат на службите за јавна безбедност. Имено, во постапувањето по претставките Народниот правобранител наидуваеше на најразлични отпори како: прикривање на идентитетот на лицето кое е пријавено дека ги пречекорило службените овластувања, спречување увид во списите и евиденцијата на службите и оспорување на правото на увид во тие списи, повикување дека немаат овластувања од непосредните старешини да дозволат увид или дека тоа е тајна, па дури и до оспорување дека Народниот правобранител не е надлежен да ги штити лицата кои не се државјани на Република Македонија.

Во овие рамки особено беше отежната комуникацијата со Секторот за странци. Сепак најзагрижувачко е отсуството на спремност за надминување на овие состојби кај највисоките раководни лица, па и министерот, бидејќи повеќето упатени писмени и усни покани за разрешување на овие проблеми останаа нереализирани.

Кога е во прашање пречекорувањето на овластувањата на полицијата од претставките и граѓаните со кои е извршен разговор можеше да се чуе дека овластените лица во полицијата се уште употребуваат нелегални средства и методи (удирање, клоцање, пцости, врзување за радијатор, удари со предмети по глава и

слично) да изнудат искази од приведените лица, а понекогаш тоа го прават без повод и причина. За ваквото однесување на полицијата сведочат и повеќето случаи изнесени во медиумите, а за два вакви случаи Народниот правобранител поднесе барања за покренување кривична постапка против две службени лица за сторено кривично дело “Тортура” член 142 од Кривичниот закон на Македонија.

Оттаму може да се констатира дека однесувањето на припадниците на службите при Министерството за внатрешни работи со граѓаните, особено во полициската постапка и оваа година во значителна мера беше незаконито и несоодветно што резултираше со зачестени повреди на правата на граѓаните. Исто така присутен е и неприемчив и одбивен однос во соработката на полицијата со граѓаните и со вработените од другите служби во Министерството за што Народниот правобранител во неколку случаи лично се увери.

Можеби изнесените појави и случаи се минорни доколку се изразат во бројки во однос на она што претставува обем на работа на полицијата и контакти на полицијата со граѓаните, но со оглед на надлежноста, поставеноста, угледот и довербата што треба да ја уживаат безбедносните сили и само еден таков случај на незаконито однесување лошо се одразува за севкупната работа и угледот на полицијата, која сепак е поставена да им служи на граѓаните.

Од претставките што се однесуваа на работата на Управата за административни работи, како и претходната година повеќето претставки се однесуваа на одолжувањето на постапката за стекнување статус на државјанин на Република Македонија. Посебен проблем за кој постојано истакнувавме во информациите и извештаите е долготрајноста на постапката која некогаш трае две, три и повеќе години за добивање мислење што согласно Законот треба да се прибави од Управата за безбедност и контраразузнавање. Нашите обиди да се забрза постапката и годинава останаа неуспешни. Во овој контекст одредена кочница во постапката беа и одредени одредби и решенија содржани во постоечкиот Закон за државјанство. Сепак, се надеваме дека започнатата постапка за изменување на овој закон која трае повеќе години конечно ќе биде реализирана со што сметаме дека ќе се разрешат проблемите на граѓаните, од кои повеќето се од албанско етничко потекло, а се уште не се стекнале со статус државјани на Република Македонија.

Како и минатата и оваа година при остварувањето на правата на граѓаните, остана нерешен проблемот околу примената на правните акти издадени од УНМИК-ООН во Косово, поради што граѓаните кои поради непризнавање на овие акти не беа во можност да ги регулираат повеќето свои статусни прашања, а особено брачен статус. Народниот правобранител смета дека Владата на Република Македонија треба да преземе мерки и активности за надминување на овој проблем.

Исто така проблемот со дванаесетмината киднапирани граѓани од македонска и шестмината граѓани од албанска националност е се уште неразјаснета енигма за што Министерството до денес не даде одговор иако ова и во Собранието на Република Македонија беше често присутна тема за која во многу наврати, во присуство на правно релевантни фактори во Републиката и надвор од неа, се расправаше и во надлежните комисии во Собранието.

Народниот правобранител особено внимание посвети и на претставките на граѓаните во кои се бараше негова интервенција Министерството за внатрешни работи да ја надомести штетата на нивните имоти направена од страна на безбедносните сили за време на воените конфликти и непосредно при извршените акции за фаќање сторители на кривични дела. Во разговорите со надлежните лица во Министерството за внатрешни работи Народниот правобранител беше информиран дека Министерството формирало комисија за проценка и

обештетување на оштетените граѓани. Меѓутоа резултати од работата на комисијата се уште нема иако Народниот правобранител во неколку наврати инсистираше на постигнување договор за што беше укажано со повеќе информации. Последните информации добиени од подносителите на претставките и од надлежните лица во ова министерство за жал укажуваат на не толку брзо и ефикасно решавање на овој проблем. Имено, упатувањето граѓаните овие права да ги остварат пред надлежните судови претставува нивно малтретирање и шиканирање бидејќи направените материјални штети на крај сепак ќе ги надомести државата.

Што се однесува до безбедноста на условите за живот, како основно човеково право на кои често се повикуваат граѓаните, а особено времето раселените лица кои треба да се вратат во своите домови, генерално може да се оцени дека и оваа година Министерството за внатрешни работи не успеа во целост да ги изврши задачите за кои е надлежно согласно Уставот и законите. Оттаму се уште постојат места во кои полицијата нема создадено безбедни услови за престој и нормално живеење на граѓаните. Исто така, значителен број извршители на тешки кривични дела и други видови криминал се уште се неоткриени или пак за тоа не е информирана пошироката јавност.

* *
*

Од изнесените податоци и состојби може аргументирано да се констатира дека препораките, мислењата, сугестиите, мерките и активности за подобрување на состојбите што беа упатени до Министерството за внатрешни работи во минатогодишниот извештај не беа во целост реализирани и во текот на оваа извештајна година. Оттаму и во овој извештај ќе потсетиме на мерките и активностите што неминовно треба да ги преземе Министерството за внатрешни работи, а кои пред се треба да се фокусираат на:

- Континуирана едукација на вработените во Министерството, а особено на службените лица кои се во непосреден контакт и комуникација со граѓаните;
- подобрување на ефикасноста во работењето по барањата на граѓаните во управните предмети заради запазување на законските рокови при одлучувањето;
- подобрување на комуникацијата со Канцеларијата на Народниот правобранител. Имено, вработените почнувајќи од највисоките раководни лица па се до извршителите во ова министерство, мора да сфатат дека Народниот правобранител како контролен механизам, набљудувач и медијатор меѓу нив и граѓаните може во секое време без најава да изврши контрола во секоја просторија, во секоја полициска станица и притоа да изврши увид во евиденцијата и списите што ги водат овие служби. Исто така мора да знаат дека за Народниот правобранител нема тајна. Ова се впрочем овластувања што произлегуваат од Законот за народниот правобранител, а кои полицијата често ги оспоруваше.
- подобрување на работата на Службата за внатрешна контрола и преземање дисциплински мерки против вработените кои постапуваат спротивно на своите службени овластувања и создаваат недоверба кај граѓаните;
- забрзување на постапката за донесување на Законот за државјанство.

2.3. Заштита на правата од областа на правосудството

Во изминатите годишни извештаи веќе беше кажано дека Народниот правобранител и покрај тоа што нема законски овластувања за постапување по предмети за кои е во тек судска постапка, сепак на тоа е повикан од големиот број претставки што граѓаните ги упатуваат до неговата канцеларија. Притоа без претензии за нарушување на независноста и самостојноста на судиската функција Народниот

правобранител од аспект на своите надлежности ги следеше состојбите и во оваа сфера, па врз основа на стекнатите сознанија соодветно интервенираше.

Фактот што најголемиот број или 311 регистрирани претставки во канцеларијата на Народниот правобранител се однесуваа токму на оваа област и тоа што во 95 од нив граѓаните се жалат на одолжување на судската постапка беше основ Народниот правобранител да посвети особено внимание на ваквите претставки почитувајќи го начелото за независност и самостојност на судовите. Ова дотолку повеќе што кога е во прашање недовербата на граѓаните во институциите на системот таа највеќе е изразена во судството.

Иако во досегашното постапување е оспорено дејствувањето во областа на судството Народниот правобранител јавно го поставува прашањето како во практиката би се остварило начелото за судење во разумен рок доколку ниту еден државен субјект, па дури ни Народниот правобранител не е во состојба и не може, само поради независноста на функцијата, да не му го укаже на судијата фактот дека постапката без оправдани причини трае премногу долго доколку е очигледно дека се работи за пропусти од чисто субјективна природа. Оттаму Народниот правобранител смета дека неговите интервенции за одолжување на постапките во судовите треба да се сфатат добронамерно, а не да наидуваат на непотребен отпор кај надлежните судови кој за жал беше поддржан и од Врховниот суд на Република Македонија.

Сепак, и при ваква состојба, а за да им излезе во пресрет на подносителите на претставките кои поради енормното одолжување на постапките во очај бараат помош од Народниот правобранител, проверките на наводите се вршеа посредно, преку Министерството за правда. Иако ваквото постапување беше прифатено од судовите, се поставува прашањето зошто нешто што може да функционира непосредно да се прави на посреден начин. Со овој начин на постапување постапката дополнително се одолжува и пред Народниот правобранител со што граѓаните доживуваат уште едно разочарување, ја губат довербата и во оваа институција до која се обратиле за решавање токму на тој проблем.

Последните денови на извештајната година Народниот правобранител наиде на уште еден непотребен проблем. Имено, од поедини судии на двата основни суда во Скопје беше одбиено барањето на Народниот правобранител да посети и разговара со притворени лица за кои во медиумите беа изнесени наводи за повреда на нивните граѓански и човекови права во текот на преткривичната постапка и во време на издржувањето на мерката притвор. Да биде апсурдот поголем истото барање веќе беше удоволено на новинар член на Здружението на новинарите на Македонија што секако е во ред, но јавно го поставуваме прашањето зошто тоа му е оспорено на Народниот правобранител кој согласно Законот е генерален застапник на граѓаните кога е во прашање повреда на основните човекови слободи и права? Дали е можно дека судиите кои го одбија барањето на Народниот правобранител се сомневаат или се плашат дека со посетата и разговорот со притвореното лице за прашања поврзани со повреди на граѓанските и човековите права Народниот правобранител би ја попречил истрагата или е во прашање нешто друго? Народниот правобранител смета дека неаргументираното и неиздржано одбивање на барањето ги надминува границите на самостојноста и независноста на судиската функција и преминува во нејзина злоупотреба.

Повикувајќи се на член 11 од Законот за народниот правобранител според кој Народниот правобранител не постапува по предмети за кои е во тек судска постапка, пониските, па и Врховниот суд не ја имаа предвид суштината на постапувањето на Народниот правобранител дека предмет на неговото постапување се основните слободи и права на притвореното лице повредени од припадници на Министерството за внатрешни работи во текот на преткривичната постапка, а не

кривичното дело со кое се товари истото или самиот тек на кривичната постапка. Со ова сакаме да истакнеме дека предмет на судската постапка не се основните слободи и права на притвореното лице, туку тоа е кривичното дело за кое е поведена истата. Ваквото попречување на основната функција на Народниот правобранител всушност му го ускрати правото на притвореното лице да добие заштита од Народниот правобранител, а изостанувањето на мерки кон оние кои ги кршат основните човекови слободи и права значи само нивно поттикнување.

2.3.1. Јавно обвинителство на Република Македонија

Во изминатиот едногодишен период беа регистрирани неколку претставки во кои подносителите се пожалија дека Јавното обвинителство не презело законски дејствија врз основа на нивните кривични пријави. Меѓутоа од проверките извршени во тој правец, притоа респектирајќи ја самостојноста и независноста во одлучувањето на овој орган во постапките за прогон на сторителите на кривични дела, наводите во претставките не беа потврдени поради што следуваše претставките да бидат отфрлени. Сепак мора да се истакне дека јавноста му забележува на Јавното обвинителство дека се поретко го применува институтот покренување постапка по сопствена иницијатива. Основ за вакво мислење веројатно може и треба да се побара во поголемиот број на афери изнесени во медиумите во текот на 2001 и 2002 година за кои јавноста остана неинформирана за преземени службени дејствија. Токму поради задоволување на јавноста, која во спротивно останува во недоумица дали некоја афера навистина се случила или пак се работи само за шпекулација со која се сака да се постигне одредена цел потребна е поголема транспарентност на Јавното обвинителство. Ова од причина што отсуството на одговор понекогаш остава простор за сомневање за прашање што можеби воопшто не е спорно.

2.3.2. Јавно правобранителство на Република Македонија

Јавното правобранителство на Република Македонија, како јавна служба за заштита на имотните интереси на Републиката, беше посочено во неколку претставки во кои граѓаните се жалеа на непреземање законски мерки од страна на овој орган во случаи на узурпација на земјиште на кое правото на располагање и припаѓа на Република Македонија. Во еден случај постапувајќи по претставка на група акционери од АД "Младост" од Кочани со оглед дека од Агенцијата на Република Македонија за приватизација беа потврдени наводите за направени незаконитости во постапката за трансформација на општествениот капитал, Народниот правобранител побара од Јавното правобранителство да поднесе тужба за поништување на постапката за приватизацијата, но препораката од неразбирливи причини и без аргументи не беше прифатена. Имено, при извршената контрола Агенцијата констатирала дека продажбата на државниот капитал во претпријатието е извршена спротивно на член 95 од Законот за трансформација на претпријатија со општествен капитал што е доволна причина за поништување на договорот за продажба, а јавниот правобранител и покрај овој неспорен факт бара од Агенцијата да изврши правна, финансиска и книговодствена контрола на приватизацијата во претпријатието.

2.3.3. Казнено-поправни установи

И оваа година Народниот правобранител со посебен интерес ги следеше состојбите со почитувањето на правата на притворените и лицата кои издржуваат казна затвор во казнено-поправните и воспитно-поправните установи. Особено внимание беше посветено на условите за сместување, одржувањето на личната хигиена, хигиената во просториите за престој, исхраната, обезбедувањето на облека и обувки,

надоместокот за извршена работа, допишувањето, примањето пратки и посети, условите за спортски активности, работната ангажираност, здравствената заштита, образованието и превоспитувањето, користењето погодности, однесувањето на службените лица и слично.

Во изминатиот петогодишен период Народниот правобранител во два наврати изврши детален увид во овие установи и притоа констатира дека во некои од казнено-поправните установи во Републиката (ги има вкупно 8) постојат услови за успешна ресоцијализација на осудените лица, а во некои како што е Казнено-поправната установа “Идризово”, во која се сместени речиси повеќе од половината осудени лица во Републиката покрај лошите услови за сместување и престој констатиравме дека не постои осмислен систем што би бил во функција на успешна ресоцијализација и покрај фактот што на нормативен план тоа е уредено и усогласено со европските стандарди. Исто така констатиравме дека покрај недоволно обезбедените кадровски, материјално-технички и финансиски услови за успешно извршување на функцијата на овие установи беа забележани и субјективни пропусти.

Состојбите во овие установи и оваа година Народниот правобранител ги следеше со особен интерес преку повремени посети по упатени претставки од осудени лица и по сопствена иницијатива. На крајот на годината беше посетена и Казнено-поправната установа “Идризово” со цел Народниот правобранител лично да се увери дали по претходно констатираните негативни состојби и упатените препораки е постапено и дали состојбите воопшто се подобрани. Она што можеше да се забележи е дека во почетокот на годината биле обезбедени финансиски средства и веднаш започнало реновирање на објектите во установата. Така беше забележано дека некои од објектите се во фаза на технички прием, во неколку беа завршени потребните поправки, а некои беа во фаза на градба-реновирање. Исто така можеше да се забележи дека објектот на женското одделение е целосно реновиран.

Во однос на другите услови за престој и ресоцијализација на осудените лица констатирано е дека значајни промени не се направени. Така, иако немаше забелешки во однос на исхраната при разговорот со осудениците и во повеќето претставки поплаките се однесуваа на пристрасноста на вработените при овозможувањето користење на погодностите, некоректниот однос на некои од вработените во службите за обезбедување, начинот на превоспитување, односот на домскиот лекар и слично.

Иако во изминатиот петогодишен период во повеќе наврати укажувавме дека просториите во Казнено-поправната установа во кои се сместуваат притворени лица се несоодветни и повеќе наликуваат на простории во кои вообичаено се издржува затворска казна-самица (особено во Затворот Скопје и Охрид) до денес ништо не е сторено за подобрување во тој правец.

Оваа година во Казнено-поправната установа “Идризово” направен е значаен напредок во смисла на подобрување на состојбите со сместувањето и престојот на осудените лица. Меѓутоа се уште недостига организиран и осмислен систем што би бил во функција на успешна ресоцијализација на осудените лица. На овој план покрај недоволно обезбедените кадровски, материјално-технички и финансиски услови присутни се и субјективни пропусти, особено изразени во комуникацијата на вработените од надлежните служби со осудените лица. Кога станува збор за односот на вработените кон осудените лица особено треба да се води грижа во овие установи да се вработуваат проверени, искусни, способни и стручни кадри за да не се случува она што се случи во Затворот Тетово каде еден припадник на службата за обезбедување беше застрелан од свој колега.

* *
*

Оттаму нужно е потребно одговорните лица во казнено-поправните установи и воспитно-поправните установи, Управата за извршување на кривични санкции и Министерството за правда да преземат соодветни мерки и активности за создавање потребни услови за престој и сместување на притворените и осудените лица, а при постапувањето со осудените лица да се води грижа за хуманоста, достоинството и нивниот физички интегритет.

2.4. Заштита на правата на воените лица и воените обврзници

Оваа година најголем број претставки од оваа област се однесуваа на правото за цивилно служење на воениот рок. Народниот правобранител, во рамките на своите овластувања, побара од Министерството за одбрана да преземе мерки за примена на новите законски одредби и да ги донесе подзаконските акти со што би се создале услови за остварување на овие права. Нашите интервенции конечно беа почитувани и кон крајот на годината беа донесени подзаконските прописи за начинот на служење и организациите и установите во кои ќе се служи овој воен рок, а исто така формирана е и Комисија за решавање по барањата на регрутите во состав на Секторот за цивилна одбрана и кризен менаџмент со што се создадоа сите претпоставки за реализација на институтот цивилно служење на воениот рок во Армијата на Република Македонија.

Значителен дел од претставките се однесуваа и на остварување права согласно Законот за посебните права на припадниците на безбедносните сили и нивните семејства. Во врска со овие претставки Народниот правобранител побара од Владата на Република Македонија да се преземат мерки за обезбедување дополнителни средства во Буџетот за остварување на посебните права на припадниците на безбедносните сили од надлежност на Министерството за одбрана и семејствата на загинатите војници од поранешните војни во СФРЈ и според последните информации од подносителите на претставката, кои ги потврди и Министерството, кон крајот на 2002 година започната е исплата на надомест од 40 плати на семејствата на загинатите.

Она што посебно треба да се истакне при постапувањето по претставките во оваа област е спремноста за соработка на Секторот за персонални и правни работи во Министерството за одбрана на Република Македонија, со што се овозможи непречено постапување на Народниот правобранител по поднесените претставки во правец на утврдување на фактичката состојба и конечно до овозможување на реализација на правата на подносителите на претставките.

Меѓутоа за подобро и поцелосно согледување на состојбите во оваа област, како и со цел да се подобри и унапреди работењето во правец на остварувањето и заштитата на уставните и законските права во периодот што претстои Народниот правобранител планира да преземе активности за посети и увиди на установите во кои се служи воениот рок и установите во кои воените обврзници се упатуваат на служење во резервниот состав, организирање средби со раководните структури на Министерството во поглед на нужната и ефикасна соработка во доменот на постапувањето по претставките, како и организирање трибини и спроведување анкети меѓу регрутите, војниците и воените лица со цел да се утврдат најакутните проблеми со кои се соочуваат за да се определат приоритетните активности на Народниот правобранител.

2.5. Заштита на правата во областа на социјалните права, работните и станбените односи

2.5.1. Социјални права

Економските и социјалните права според Уставот, законите и меѓународните правни акти се вбројуваат во основните права на човекот и граѓанинот. Државата се грижи за овие права согласно со начелото за социјална праведност и им гарантира право на помош на немоќните и на граѓаните неспособни за работа. Меѓутоа вкупните социјални состојби покажуваат дека државата не само што е далеку од почитувањето на овие стандарди, туку економските и социјалните права на граѓаните од година во година се повеќе се повредуваат што како оценка од Народниот правобранител беше дадена и во претходниот извештај.

Како и во претходните така и оваа година најголемиот број претставки на граѓаните од областа на социјалните права главно се однесуваат на остварување право на социјална парична помош, постојана парична помош, еднократна парична помош, право на туѓа нега и помош, право на паричен надоместок поради невработеност и право на отпремнина.

Во текот на 2002 година 82.100 семејства користеа социјална помош, 19.700 лица користеа туѓа нега и помош, 7.500 лица еднократна помош, 600 лица постојана помош, додека 49.000 работници примиле помош по загубената работа по разни основи. Ова значи дека поголемиот број граѓани на Република Македонија живеат од социјални давачки, со низок животен стандард, односно во голема беда и сиромаштија што пред се се јавува како последица на се поголемата невработеност на граѓаните. Овие податоци покажуваат дека иако државата води одредена социјална грижа за најзагрозените граѓани, сепак се уште не презела никакви сериозни мерки за ублажување на причините што довеле зголемување на бројот на социјални случаи, пред се во насока на нивно вработување.

При постапувањето по претставките на граѓаните во оваа област Народниот правобранител се соочи со повеќе проблеми. Така, констатирано е дека некои центри за социјални работи, односно некои референти и шалтерски работници воопшто не ги примаат барањата на граѓаните со образложение дека не ги исполнуваат условите за конкретните барања. Со ваквиот начин на работење и волонтерско однесување спрема граѓаните, вработените во овие центри не само што постапуваат спротивно на законот, туку и спротивно на принципите и кодексот на однесување во работата на државните управни органи. Законска обврска е органот што е надлежен за прием на поднесокот да го прими поднесокот, да го потврди приемот и по одлучувањето по барањето на подносителот да му достави соодветен одговор, односно конкретен акт.

Пред овие центри особено тешко се остварува правото за туѓа нега и помош и најчесто таа помош им се доделува само на лица кои се целосно неподвижни. Одделни потешкотии во остварувањето на правата на граѓаните во оваа област се јавија и кога Министерството за труд и социјална политика во одделни случаи се јавуваше како второстепен орган за разгледување по приговори на граѓани, па честопати второстепениот орган не само што не ја утврдуваше фактичката состојба, туку непотребно го одолжуваше одлучувањето по истите, па постапката трае повеќе од три месеци. Ненавременото постапување по приговорите го надминуваше разумниот рок за одлучување со оглед дека се работи за права директно поврзани со секојдневниот живот на граѓаните. Иако за подобрување на состојбите беа упатени повеќе препораки за преземање конкретни мерки и активности истите останаа нереализирани.

Народниот правобранител презеде активности и во врска со Одлуката на Владата на Република Македонија со која беше изменета Одлуката за условите, критериумите, висината, начинот и постапката за утврдување и остварување на правото на социјална парична помош донесена во декември оваа година, односно во врска со дополнителниот критериум граѓаните да доставуваат и сметки за потрошена електрична енергија кои се водат на име на носителот на правото или на член на неговото домаќинство, за да докажат дека живеат во посебно домаќинство како услов да се стекнат со право на социјална помош. Во овој правец Народниот правобранител до Владата на Република Македонија достави препорака во која бараше преиспитување на Одлуката со укажување дека дополнителниот критериум не само што е рестриктивен, туку значи и дополнителен трошок за граѓаните и како таков може да даде погрешна состојба за статусот на граѓанинот кој треба да го користат ова право. Во овој правец Народниот правобранител му укажа на Министерството за труд и социјална политика дека кога е во прашање примената на овој критериум, односно кога истото ќе се посомнева во веродостојноста на приложените докази, треба да изврши и дополнителни проверки и испитувања за секој случај поединечно, утврдувајќи ја фактичката состојба на терен, а потоа да донесе соодветна одлука. Реагирајќи кон дополнителниот критериум неколку граѓани корисници на социјална помош, изразија револт пред Министерството за труд и социјална политика и пред некои центри за социјална работа. Исто така многу граѓани сакајќи да ја усогласат документацијата со новите критериуми, ги пренеле броилата-струјомерите на нивно име или на член на нивното семејство, меѓутоа и на ова службениците на центрите за социјална работа гледаат како на намерно изигрување поради што не само што ги одбиваат барањата на граѓаните, туку ставаат и забрана 12 месеци да не можат да го остварат правото на социјална помош. Со ваквиот начин на однесување кон граѓаните службените лица од Министерството земаат за право да изигруваат суд и незаконито да им пресудуваат и да ги казнуваат граѓаните. За надминување на овие проблеми остварена е средба со министерот на која беше изразена спремност за сите спорни случаи Министерството, без оглед на законската регулатива, да изврши дополнителни истражувања и да заземе поединечен став за секој случај поединечно.

2.5.1.1. Внатрешно раселени лица

Како последица на вооружените дејства што се случија во Република Македонија во текот на 2001 година, во колективните центри и во приватни домаќинства низ Републиката останаа уште околу 8.400 внатрешно раселени лица или околу 1.900 домаќинства. Најголемиот број на внатрешно раселените лица—околу 6.300 беа и се уште се сместени во приватни домаќинства. Од вкупниот број на раселени лица околу 5.000 се Албанци (сместени воглавно приватно), 2.700 Македонци, 450 Срби, 200 Роми и други.

Народниот правобранител во текот на месец јуни 2002 година ги посети сите колективни центри во кои се уште престојуваат внатрешно раселени лица. Во Скопје беа посетени Студентскиот дом “Стив Наумов”, Студентскиот дом “Пелагонија”, центрите “Олимписко село” и “Чичино село”, а во Куманово беа посетени хотелите “Куба” и “Кристал” прилагодени како центри, интернатот “Долно Коњаре”, како и Центарот “Стар Дојран”. При овие посети беше констатирано дека Владата на Република Македонија, односно Министерството за труд и социјална политика, под чија надлежност спаѓаат колективните центри, во соработка со Црвениот крст на Република Македонија, како и надлежните меѓународни организации воглавно водат соодветна хумана грижа за оваа категорија граѓани. Меѓутоа при посетата беа забележани одредени пропусти за што беше изготвен извештај со мерки за преземање конкретни активности кој беше доставен до Владата на Република Македонија и до надлежните органи.

Имено забелешките и мерките се однесуваа на подобрување на условите за живот во центрите во кои тие се несоодветни, односно подобрување на хигиенските услови и здравствената заштита, исхраната, обезбедување топла вода, облека, обувки и слично. Да се овозможи и обезбеди редовна и квалитетна исхрана како за лицата сместени во центрите така и за оние во приватното сместување. На сите деца подеднакво, без оглед каде се сместени, по можност да им се обезбеди летување и во идната учебна година да се обезбедат услови сите деца да се вклучат во образовниот процес, односно да им се обезбеди редовна настава согласно член 44 од Уставот на Република Македонија. Да се преземат потребните активности за да се направи општа стратешка програма за што побрзо враќање на раселените лица во нивните домови, а поради фактот што раселените лица немаат доволно информации за мерките и активностите што Владата ги презема за нивното враќање и за подобрување на условите за нивно живеење, неопходна е транспарентност и континуирано информирање на овие лица и нивно активно вклучување во преземањето мерки од страна на Владата и надлежните институции. За остварување на практична, ефикасна и ефективна соработка и координација во решавањето на проблемите на времено раселените лица помеѓу Владата на Република Македонија, министерствата, Црвениот крст на Република Македонија, надлежните тела и други надлежни институции потребно е Владата на Република Македонија, министерствата и другите надлежни органи и институции активно да ги вклучат и локалните органи и институции бидејќи тие најдобро се запознати со проблемите на граѓаните од нивниот регион.

Иако сите надлежни институции до кои беше доставен извештајот на Народниот правобранител изразија спремност за отстранување на укажаните недостатоци при повторната посета на овие центри кон крајот на годината можеше да се забележи дека се отстранети само дел од недостатоците. Со оглед дека во моментот на првата посета на Народниот правобранител во колективните центри низ Републиката и во приватните домаќинства имаше околу 13.500 раселени лица, а при втората посета околу 8.000 раселени лица може да се констатира дека Владата на Република Македонија во координација со другите надлежни институции работи во насока на враќање на овие лица во нивните домови. При Владата на Република Македонија и понатаму функционира Координативното тело за справување со кризи кое исклучиво се занимава со проблемите на раселените лица. Народниот правобранител оствари средби со надлежните органи при што беше изразена спремност за соработка и се надеваме дека Владата на Република Македонија и надлежните органи ќе ги преземат сите мерки и дејствија за обезбедување услови за нормално живеење и враќање на раселените лица во нивните домови.

2.5.2. Права од работен однос

Најсериозен и најголем проблем за граѓаните на Република Македонија и понатаму останува невработеноста. Проблемот на невработеноста непосредно влијае и врз опаѓањето на животниот стандард на граѓаните, а со ова и на зголемување на бедата и сиромаштијата меѓу граѓаните. Во текот на извештајната година во Република Македонија беа евидентирани 374.114 невработени лица што споредено со истиот период во 2001 година, бројот на невработените се зголемил за 13.804 лица или за 3,8%. Бројот на невработените граѓани во Македонија и понатаму останува поголема од бројот на вработените. Колку е сериозен проблемот на невработеноста толку е посериозен и позагрижувачки проблемот со отсуството на сериозна стратешка програма на Владата на Република Македонија за ублажување и разрешување на ова битно егзистенцијално прашање. Секоја држава што се прокламира како социјална мора на своите работоспособни граѓани да им обезбеди вработување. Во спортивно ќе се продлабочи бесперспективното живеење и недоверба на граѓаните во државата, особено кај младата популација. За жал правото за вработување наместо основно човеково право и натаму се смета како

исклучиво право и привилегија. Во ваква состојба улогата на Народниот правобранител во однос на правото секој работоспособен граѓанин да го оствари тоа право не само што е тешка, туку е и невозможна.

Претставките со кои се бараше заштита на правата од работен однос оваа година се меѓу најбројните и воглавно се однесуваа на постапките за: засновање работен однос, престанок на работен однос, начинот на распоредување, избори и разрешувања на директори, исплата на испратнина, исплата на плата и други надоместоци, исплата на паричен надоместок по основ на невработеност, постапки за приватизација, неспроведување судски одлуки, суспендирање работници, утврдување годишен одмор и отсуство од работа, инспекциски и други органи, постапка за утврдување статус на вработени, толкување акти за систематизација на работните места, незадоволство од работните услови, незадоволство од прекувремено извршување работи и работни задачи. Најголемиот број од овие претставки се однесуваа пред се на работењето на Министерството за образование, односно основните и средните училишта, Министерството за финансии, Министерството за одбрана, второстепената Комисија при Владата на Република Македонија, на јавните претпријатија и други органи и организации.

Соработката на Народниот правобранител со органите и организациите на кои се однесуваа претставките од работен однос во текот на извештајната година не само што не беше задоволувачка, туку и далеку од законската обврска на овие органи и организации да соработуваат со оваа институција. Најдобра соработка што може да послужи како пример беше остварена со Државниот инспекторат за труд-трудоите инспекции. Речиси во сите случаи каде што од овие органи е побарано да се изврши увид, одговорено е позитивно. Ниско ниво на соработка и наспроти инсистирањата на Народниот правобранител е регистрирано со Министерството за образование. Народниот правобранител речиси никаква соработка не можеше да оствари и со Комисијата за работни односи во втор степен при Владата на Република Македонија. Оваа комисија не оговори на ниту едно барање на Народниот правобранител така што се доби впечаток дека оваа Комисија како воопшто да не функционира. Најфлагрантен негативен пример за несоработка е регистриран со Агенцијата за развој и инвестиции на Република Македонија, каде Народниот правобранител констатираше повреда од страна на директорот на Агенцијата за што даде свои препораки, меѓутоа за него оваа институција како да не постои.

Иако најголемите повреди се регистрирани при засновањето на работниот однос, Народниот правобранител не можеше да влијае во изборот бидејќи согласно Законот за работни односи тоа е исклучиво право на работодавецот. Но Народниот правобранител интервенираше во сите оние случаи каде намерно се изигруваше или не беше почитуван институтот оглас-конкурс, барајќи јавно огласување на потребата од нови работници и тоа со определување на општите и посебните услови. Народниот правобранител укажуваше дека целта на јавното огласување е овозможување максимална достапност на работните места на сите граѓани под еднакви услови.

Со оглед дека извештајната година беше година на парламентарните избори, промената на власта, промените во раководните места во разни органи и институции се одразија со нови распоредувања на некои работници. Со оглед дека правото на распоредување на работникот е исто така исклучиво право на работодавецот, Народниот правобранител на органите и организациите на кои се однесуваа претставките им препорача да извршат соодветно распоредување на работниците. Во врска со наводите на некои граѓани на кои наводно им престанал работниот однос поради нивни партиски и политички убедувања, а кои работеле со договор за дело Народниот правобранител не можеше ништо повеќе да стори освен да укаже

дека ваквиот начин на засновање работен однос не е право од работен однос, туку договорно право што произлегува од Законот за облигациони односи.

Мора да се истакне дека најчесто интервенциите на Народниот правобранител за констатираните повреди во постапката за засновање, распоредување и престанок на работен однос не се почитуваа. Поради тоа кога граѓаните и по интервенциите на Народниот правобранител не можеа да ги остварат своите права од работен однос беа упатувани правото да го остваруваат пред надлежните судови. Меѓутоа загрижува фактот што иако правата од работен однос претставуваат егзистенцијален проблем за граѓаните, работните спорови во судовите вообичаено траат по две, три и повеќе години, што претставува неразумен рок за постапување по овој вид спорови. Во овој контекст посебен проблем во остварувањето на правата на работниците е неизвршувањето на правосилните судски одлуки од разни оправдани и неоправдани причини како што се: блокирани жиро-сметки, работење со нови жиро-сметки што работникот многу тешко ги дознава, отварање повеќе жиро-сметки, отворена стечајна постапка, недавање информации од страна на банките за жиро-сметките на работодавците и сл., при што често се прават намерни изигрувања за да не се изврши пресудата.

При остварувањето на правата од работен однос посебен проблем се јави и со повеќе работници на кои им престанал работниот однос по основ на технолошки вишок како што беа работниците на АД Холдинг претпријатие “ФРИНКО”-Битола, АД “Газела” и други кои не можеа да ги остварат правата што произлегуваат од Одлуката на Владата на Република Македонија за исплата на еднократен надомест на испратнина затоа што Министерството за финансии се уште не ја спроведува Одлуката иако е донесена во 2000 година. Исто така правата од горенаведената одлука не можеа да ги остварат и некои работници на ХЕК “Југохром”-Јегуновце само поради фактот што се странски државјани. Народниот правобранител до надлежните органи во неколку наврати бараше спроведување на оваа одлука.

Во текот на извештајниот период Народниот правобранител беше соочен и со проблемот на граѓани кои потекнуваат од кризните региони, а на кои им престанал работниот однос затоа што не се јавиле на работното место и своето отсуство навремено не го оправдале за време на кризниот период кога поради безбедносни причини тие не биле во состојба редовно да се јавуваат на работните места. Иако Народниот правобранител уште претходната година укажа дека органите и организациите, односно фирмите и претпријатијата коишто поради овие причини донеле такви одлуки според Заклучоците на Владата на Република Македонија се должни да ги вратат работниците на нивните работни места, односно да постапат по заклучоците, многу органи и организации, односно многу работодавци се уште не презеле никакви дејствија за враќање на овие работници. Најголемиот број граѓани кои се уште не се вратени на работа се воглавно од с.Арачиново, но и од други кризни региони, с.Радуша, Битола и други.

2.5.3. Права од станбените односи

Како и претходните и оваа година претставките од станбената област се однесуваа на барања за решавање на станбеното прашање на социјално загрозувани лица–станбено необезбедени, кои поради разни причини не биле во можност да конкурираат на објавените огласи за распределба на станови, барања за определување станарско право заради остварување право за откуп и воопшто претставки сврзани со остварување на правото на откуп на станови согласно Законот за продажба на станови во општествена сопственост, претставки што се однесуваа на барања за евидентирање станови во државна сопственост, најчесто станови во службени потреби заради остварување на право на откуп, претставки што се однесуваа на постапката за доделување службени станови и други

претставки што се однесуваа на други права сврзани со станбената област. Евидентни беа и претставките што се однесуваа на барања за доделување стан врз основа на член 70 од Законот за денационализација. Во сите овие претставки Народниот правобранител констатираше повреди за што во смисла на оваа одредба и укажа на Комисијата за станбени и иселенички прашања на Владата на Република Македонија дека на овие граѓани кои се стекнале со станарско право, односно со право на користење стан врз основа на закон, државата е должна да им додели друг стан на користење. Во врска со овие укажувања Комисијата во поголем број случаи одговараше позитивно.

Посебен интерес кај граѓаните оваа година предизвика распределбата на станови во повеќе градови на Република Македонија изградени по “Проектот за изградба на станови кои ќе се издаваат на лица со ниски приходи” популарни како “социјални станови”.

Имено, во текот на септември 2002 година Министерството за транспорт и врски објави повеќе огласи за распределување на станови–сопственост на Република Македонија наменети за решавање на станбеното прашање на станбено необезбедени граѓани, воглавно лица со ниски приходи. На овие огласи конкурирале околу 1.200 граѓани од Републиката. По распределбата на становите од страна на Комисијата при Министерството за транспорт и врски до Народниот правобранител пристигнаа 150 претставки од граѓани во кои беше укажано на големи неправилности при постапката за распределба на овие станови. Со цел да се проверат наводите во претставките и да се утврди фактичката состојба, Народниот правобранител изврши разговор со надлежните лица во Министерството за транспорт и врски при што беа добиени подетални информации за начинот, постапката и критериумите што биле земени предвид при изборот на кандидатите на кои им биле доделени становите. Меѓутоа барањето на Народниот правобранител да биде извршено увид во документацијата што граѓаните ја приложиле кон барањата со кои учествувале во објавениот оглас, што патем речено е во согласност со одредбите од член 19, став 1, алинеја 2 од Законот за Народниот правобранител од страна на Министерството не беше исполнето. Па така врз основа на документацијата со која располагаше и од разговорот со претставник на Министерството за транспорт и врски, Народниот правобранител констатира дека списокот на граѓани на кои им се доделени становите не бил објавен на огласна табла во Министерството за транспорт и врски, со што на останатите граѓани им е ускратено правото на увид во документацијата, како и правото на приговор. Граѓаните чии барања не биле уважени добија известување откако за тоа интервјуираше Народниот правобранител, но не беа поучени за правото за приговор ниту пак беше овозможена двостепеност во постапката. Исто така со граѓаните на кои им се доделени становите склучени се договори пред правосилноста на одлуката за распределба, а самата распределба е извршена без да се утврдат поблиски критериуми врз основа на кои би се извршило бодување, а не е направена ни таква бодовна листа. Од ова произлегува дека критериумите од извршената распределба и биле познати само на Комисијата која сепак призна дека распределбата ја извршила врз основа на ждрепка за кандидатите за кои сметала дека се во иста материјална, смејна или социјална положба. Покрај тоа што постапката на приговорите не беше завршена, односно одлуката за распределба на становите не беше конечна и правосилна, беа склучени договори со одредени граѓани на кои им беа доделени станови.

Имајќи ги предвид констатираните незаконитости и неправилности во постапката за распределба на предметните станови, како и фактот што од страна на одговорните лица во Министерството за транспорт и врски на разни начини беше оневозможено да се провери постапката за распределба на становите, што беше причина повеќе за сомневање во законитоста на истата, Народниот правобранител и препорача на Комисијата при Министерството за транспорт и врски да изврши нова распределба,

односно да ја преиспита извршената распределба и притоа да ги има предвид укажувањата на Народниот правобранител. Во оваа прилика беше истакнато дека и при распределбата на становите изградени според истиот проект во Штип и Прилеп, распределени претходната година, Народниот правобранител контатираше исти неправилности и незаконitosti за што интервенираше на ист начин, но за жал и во овие случаи барањата и интервенциите на Народниот правобранител не беа почитувани. По дадената препорака, Народниот правобранител беше известен дека во Министерството за транспорт и врски е формирана комисија што работи на случајот, односно ја преиспитува целата постапка во врска со објавениот оглас за распределба на предметните станovi и дека за конечниот став ќе биде дополнително известен.

Врз основа на утврдените состојби во постапката по објавениот оглас, Министерството за транспорт и врски доставило информација до Владата на Република Македонија со предлог Владата на Република Македонија да ги поништи објавените огласи со образложение дека согласно Одлуката за начинот и постапката за распределување на становите изградени по “Проектот за изградба на станovi кои ќе се издаваат на лицата со ниски приходи” можат да бидат предмет на распределба исклучиво изградени станovi, а не и станovi што се во градба или пак ќе се градат во иднина. Ова од едноставна причина што во времето од доделувањето до изградбата и предавањето во фактичко владение основно може да се очекува дека можат да настанат одредени промени во семејно материјалната состојба на граѓанинот, во смисла на негово или на вработување на член од неговото семејство, здобивање со имот по некој друг основ-наследство, подарок и слично.

Понатаму, Министерството оценило дека предвремената распределба на становите е спротивна на Законот за домување бидејќи според одредбите на овој закон, договор за закуп се случува во писмена форма и се заверува кај нотар. По склучувањето на договорот за закуп закуподавачот е должен на закупецот да му го предаде станот на користење. Оттука како неспорно произлегува дека во моментот на склучување на договорот за закуп, станот што е предмет на договорот треба да биде изграден, односно да може закуподавецот да му го предаде во фактичко владение на закупопримачот.

Врз основа на информацијата Владата на Република Македонија донесе одлука со која ги поништи напишаните огласи. Народниот правобранител смета дека со повторувањето на постапката ќе бидат отстранети сите неправилности и незаконitosti во распределбата на овие станovi и ќе се создадат реални услови за рамноправно учество во постапката на сите граѓани кои ги исполнуваат условите, а становите да ги добијат оние кои се најзагрозени.

Општ впечаток е дека многу проблеми на граѓани што се однесуваа на областа на заштита на социјалните права, од правата од работен однос и од станбените односи со години наназад не само што не се намалуваат, туку имаат тенденција на влошување. Овие права иако гарантирани со разни меѓународни конвенции и домашни прописи како што е Уставот и законите на Република Македонија и понатаму остануваат само декларативно признати права од кои граѓаните речиси немаат никаква корист. Ова значи дека на државата, односно на Владата на Република Македонија се уште и недостасува соодветен пристап за овозможување и спроведување на овие права што се од животен и егзистенцијален карактер за граѓаните.

* *
*

Изнесените состојби упатуваат на заклучок дека неопходно потребно е Владата на Република Македонија и надлежните органи да ги преземат следните мерки и активности.

- Донесување сериозна, стратешка акциона програма за вработување и намалување на невработеноста;
- работодавците максимално да го почитуваат институтот јавен оглас;
- при распоредувањето на работниците работодавците доследно да ја почитуваат законската регулатива;
- во судските постапки да се води сметка за начелото на итност во работните спорови;
- навремено постапување и почитување на барањата и интервенциите на Народниот правобранител.

2.6. Заштита на правата од областа на здравственото, пензиското и инвалидското осигурување

2.6.1. Здравствено осигурување

Едно од правата гарантирани со Уставот на Република Македонија е правото на здравствена заштита, што според Законот за здравствена заштита и Законот за здравствено осигурување се остварува врз основа на начелата на взаемност и солидарност. Меѓутоа надлежните органи при одлучувањето за правата на граѓаните иако треба да се раководат од овие начела, како и од начелата на хуманост и социјална правда прокламирани како темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија, во практиката не секогаш ги почитуваат овие начела, па така граѓаните наидуваат на голем број пречки во остварувањето на правата во оваа област. Народниот правобранител постапувајќи по поднесените претставки што се однесуваа на остварувањето на правото на здравствена заштита констатира дека одговорните лица во надлежните органи на државната управа кои пред се се повикани да се грижат за остварување на правото на здравствена заштита не секогаш ја почитуваат законската регулатива, а уште помалку благовремено и ефикасно одлучуваат по барањата на граѓаните.

Иако оваа година состојбата со соработката на надлежните органи со Народниот правобранител и почитувањето на неговите предлози и мислења е подобрена се уште претставува проблем неблагоприятното постапување на органите не само по барањата на Народниот правобранител туку и побарањата на граѓаните. Постапувајќи по поднесените претставки од оваа област во поголем дел се констатирани повреди на правата на граѓаните, а истите пред се се однесуваа на: плаќање средства за партиципација за здравствените услуги или за набавка на лекови; права за упатување и признавање на трошоците за лекување во странство; признавање својство на осигуреник; посебни права на одделни категории граѓани (деца, тешки заболувања и сл.); избор на матичен лекар; надоместоци поради отсуство од работа поради бременост и породување, болест и други права.

Во однос на претставките што се однесуваа на партиципацијата Народниот правобранител констатира дека на граѓаните им се наплатува повисока партиципација од предвидената со закон, а постапката за поврат на средствата вообичаено се бавни и неефикасни. Посебен проблем во поглед на надоместокот на трошоците за набавка на лекови кои се на т.н. "Позитивна листа" со кој многу често се судруваат граѓаните е разликата меѓу цената на лекот што ја плаќаат граѓаните и тендерската цена на лекот утврдена од страна на Фондот за здравствено осигурување. Народниот правобранител од надлежните органи побара да се преземат мерки за надминување на овој проблем, со цел да се заштитат граѓаните кои се принудени да плаќаат многу повисоки цени за лековите од цените што ги признава Фондот, со што се отежнува и се оневозможува користењето и

остварувањето на правото на здравствена заштита. Во поглед на набавката на одредени лекови Народниот правобранител исто така оцени дека се повредуваат правата на граѓаните, односно им се отежнува користењето на ова право поради вообичаената неоснована практика одредени лекови да можат да се купат само во определени аптеки, за што по укажувањето на Народниот правобранител беа преземени соодветни мерки за надминување на овој проблем. Кога станува збор за лековите состојбата навистина е загрижувачка поради што потребно е надлежните органи да преземаат неодложни мерки за надминување на проблемите поврзани и со снабдувањето со лекови.

Како проблем со кој се судруваше Народниот правобранител во изминатиот период беше остварувањето на правото за лекување во странство и признавање на направените трошоци за тоа лекување од страна на Фондот за здравствено осигурување. Имено, во поглед на ова право и покрај укажувањата на Народниот правобранител во претходниот период повторно се постапуваше спротивно на законската и подзаконската регулатива со тоа што Фондот бараше од лицата кои се упатени на лекување во странство да потпишат посебен договор со кој се согласуваат Фондот да им признае само дел од фактички направените трошоци за лекувањето, наместо 80% како што е предвидено со закон. Притоа граѓаните беа уценувани да ги потпишуваат наведените договори за да им се донесе решение за лекување во странство. По интервенциите на Народниот правобранител се отстрануваа незаконитостите во постапувањето и се почитуваше законот, меѓутоа Фондот тоа го правеше само во овие случаи. Во врска со остварувањето на правото на лекување во странство, правата на граѓаните исто така се повредуваа и со недонесување решенија иако од конзилијарните мислења произлегуваше дека лекувањето во странство е неопходно. Притоа во одделни случаи граѓаните беа принудувани да водат долготрајни управни постапки пред управните органи и пред Врховниот суд, а со секое одолжување на постапката здравствената состојба на граѓанинот кој имаше потреба од лекарска интервенција во странство често пати се влошуваше и се намалуваа шансите за успешна интервенција.

Карактеристични случаи на повреди на правата на граѓаните во овој период беа и оние во врска со непризнавањето својство на осигуреници затоа што по некој претходен основ кој престанал да постои не биле измирени обврските кон Фондот. Во вакви случаи Фондот не само што не ги одјавуваше овие лица како осигуреници по основот што престанал да постои, туку и не ги пријавуваше како осигуреници по основот по кој лицата треба да бидат осигурени и да ги плаќаат придонесите. Народниот правобранител укажувајќи на законските одредби за обврската на Фондот да изврши одјавување или пријавување за осигурување по одреден основ кое одјавување и пријавување не е условено со измирени претходни обврски, како и на одредбите за начинот на наплата на заостанатите придонеси бараше одјавување или пријавување на граѓаните и добивање својство на осигуреници, се со цел да не им се ограничува уставното право на здравствена заштита, кои укажувања беа прифатени од страна на Фондот.

Во овој период Народниот правобранител констатира и повреда на правото за слободен избор на матичен лекар. Имено, еден работодавец, спротивно на Законот, донесе наредба сите вработени да го изберат за матичен лекар лицето определено во наредбата со закана дека во спротивно нема да им се признаваат издадените боледувања и нема да им се исплаќа надоместок. По укажувањата на Народниот правобранител, за што беа известени и средствата за јавно информирање, работодавецот ја повлече наредбата.

Како проблем за кој Народниот правобранител интервенираше и оваа година беше остварувањето на правата на лицата заболени од тешко излечиви болести кои поради секојдневната терапија се изложени на големи трошоци, а најчесто поради

тешката материјална состојба тие не се во можност да ги користат сите неопходни средства и методи на лекување. Поради тоа Народниот правобранител предлагаше предвидување соодветни погодности и ослободувања од трошоците за оваа категорија граѓани, а особено за децата заболени од церебрална парализа. Меѓутоа, за жал и оваа година не се преземени конкретни мерки за подобрување на условите за непречено користење на здравствената заштита на оваа категорија граѓани, што неминовно ја налага потребата за измена и дополнување и на законската регулатива.

Штитејќи ги правата во оваа област Народниот правобранител свој придонес даде и во реформите во областа на здравството, особено од аспект на заштитата на правата на децата во врска со предлозите за укинување на педијатрите како специјализирани матични лекари преку кои треба да се остварува примарната здравствена заштита на децата. Народниот правобранител достави мислење до надлежните органи во кое меѓу другото го потенцираше негативното влијание на одделни решенија во поглед на правата на граѓаните, оценувајќи притоа дека е потребна посеопфатна анализа на ефектите од спроведување одредени реформи пред се од аспект на можностите граѓаните да го користат своето уставно право на здравствена заштита. Исто така, Народниот правобранител изрази став и мислење дека предвидената приватизација во здравствената област, онака како што беше предвидена во предложените реформи, оневозможува сите граѓани под еднакви услови да ги користат правата од областа на здравствената заштита. Поради ваквите дилеми и размислувања што беа изнесени и од повеќе други органи, асоцијации и поединици, Народниот правобранител сметаше дека е потребна поширока расправа пред да се извршат така значајни реформи во оваа област.

Меѓутоа и покрај одредениот напредок почитувањето на правата во областа на здравствената заштита се уште не е на потребното ниво. Ова особено се однесува на одолжувањето на постапките, бирократското однесување на службените лица во комуникацијата со граѓаните, намерното непочитување на законската норматива и слично.

* *
*

Ваквите констатации неминовно налагаат потреба надлежниот орган да ги преземе следните мерки и активности:

- доследно остварување на правата на граѓаните од здравствената заштита со почитување на законските и подзаконските акти врз основа на кои се остваруваат овие права;
- продолжување и продлабочување на веќе воспоставената соработка на надлежните органи со Народниот правобранител и доследно почитување и постапување по барањата и предлозите на Народниот правобранител;
- измена на законската регулатива со предвидување можност за ослободување од партиципација на децата до 18 години и на лицата постари од 65 години, со цел остварување највисоко ниво на здравствена заштита за децата предвидено со Конвенцијата за правата на детето и обезбедување соодветна здравствена заштита на постарите лица, како и ослободување од партиципација за одредени редовни здравствени услуги на лицата заболени од тешки неизлечиви болести (деца со церебрална парализа и други деца со потешки пречки во развојот, лица болни од карцином и други тешки неизлечиви болести кои лица се изложени на големи секојдневни трошоци за користење здравствени услуги или за лекарства);
- Надминување на проблемите во снабдувањето со лекови што се наоѓаат на т.н. "Позитивна листа" во аптеките и особено во клиниките, како и надминување на проблемите со разликите меѓу тенедерските и фактичките цени на лековите.

2.6.2. Пензиско и инвалидско осигурување

Во рамките на основните социјални права на граѓаните што се остваруваат врз основа на закон секако се и правата од областа на пензиското и инвалидското осигурување. Остварувајќи ги правата од пензиско и инвалидско осигурување граѓаните најчесто се обраќаа за помош и заштита на правата поради неблагоприятно постапување на надлежните органи по нивните барања, неправилно определена висина на пензијата или неправилно утврден пензиски стаж како основ за остварување право на пензија, поради основот за определување на пензиската основа, неможноста да го остварат правото на инвалидска пензија и други права.

За поефикасно и навремено одлучување по барањата на граѓаните, како и за расчистување на одредени спорни прашања по поднесените претставки Народниот правобранител во извештајниот период се почесто практикуваше да врши непосредни увиди, со што не само што се подобруваше ефикасноста во одлучувањето на надлежните органи, туку и се овозможуваше правилно утврдување на фактичката состојба и доследна примена на законската регулатива. Поради ваквиот начин на постапување и упорноста на Народниот правобранител за почитување на роковите за одлучување по барањата на граѓаните за разлика од претходните години во поглед на благовременото одлучување има одреден напредок во смисол на побрзо и поефикасно одлучување од страна на првостепените органи, а особено се подобрува ефикасноста на второстепената комисија. Меѓутоа и покрај забележителното подобрување се уште се присутни појави на одолжување и непочитување на законските рокови за одлучување.

Од поднесените претставки од областа на пензиското и инвалидското осигурување покрај одолжување на постапката граѓаните се судруваат и со други проблеми како што се: остварување старосна, инвалидска и семејна пензија; невнесени или погрешно внесени податоци во матичната евиденција; нерасполагање со одредени податоци поради неблагоприятно доставување на истите од страна на работодавците и други проблеми. За овој извештаен период може да се констатира дека е намален бројот на претставките што се однесуваа на неможност за остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување поради неплатени придонеси, што укажува на подобрување на состојбата со плаќањето на придонесите од страна на работодавците.

Како и во претходните извештајни периоди и во овој значителен е бројот на претставки што се однесуваа на остварувањето на правото на инвалидска пензија во кои граѓаните изразуваа незадоволство од одлуките на надлежните комисии во поглед на оценката за нивната работна способност како основ за остварување инвалидска пензија, при што беше наведено дека и покрај тешката здравствена состојба што предизвикала трајно губење на работната способност и по повеќе обраќања оценките на комисиите биле исти, односно дека не им е намалена или изгубена работната способност, поради што не се во можност да работат ниту пак можат да остварат инвалидска пензија. По овие претставки Народниот правобранител во најголем број случаи не е во можност да им помогне на граѓаните затоа што не е ниту надлежен ниту е стручен да ги преоценува наодите и мислењата на надлежните комисии во поглед на здравствената состојба што претставува основ одредено лице да се прогласи за неспособно за работа или со намалена работна способност. Поради тоа Народниот правобранител во мал број случаи бележи успешни интервенции пред надлежните органи за остварување инвалидска пензија. Меѓутоа и покрај некомпетентноста за испитување на наодот и мислењето на надлежниот орган за работната способност, доколку констатираше очигледни пропусти во постапката или утврдеше дека наодите и мислењата на надлежните комисии се спротивни едни на други или различни врз основа на непроменета

фактичка состојба, Народниот правобранител бараше и инсистираше на нивно преиспитување, односно остварување на правото ако веќе дадените наоди неспорно укажуваа на постоење инвалидност. Сепак може да се констатира дека проблемите на кои наидуваа граѓаните пред надлежните органи и понатаму остануваат отворени не само во поглед на одолжување на постапката, туку и во поглед на објективното и непристрасно давање наод, оценка и мислење за работната способност, од што зависи и остварувањето на правото на инвалидска пензија или други права врз основа на инвалидност, за што е потребно сите органи да се залагаат за објективно постапување по барањата на граѓаните. Во овој контекст треба да се изнесе мислењето на граѓаните дека ова право граѓаните најчесто го остваруваат со подмитување членови од комисијата што секако не треба да се премолчи затоа што надлежните органи треба да преземат мерки за испитување на случаите и спречување на корупцијата.

Во врска со остварувањето на правото на инвалидска пензија забележително е дека дел од граѓаните кои живеат во тешка материјална состојба, не се вработени или не примаат плата поднесуваат барања за остварување инвалидска пензија, со цел да ги обезбедат своите егзистенцијални потреби. Народниот правобранител постапувајќи по овие претставки укажуваше дека правата од пензиското и инвалидското осигурување се остваруваат само доколку се исполнат законски предвидените услови, а не во зависност од материјалната положба и потребите на граѓаните.

Во поглед на другите права што се остваруваат по основ на инвалидност, односно преостаната работна способност карактеристични се претставките што се однесуваа на правото на исплата на надоместок поради престанок на работниот однос на инвалид на трудот поради престанок на постоењето на правното лице. Со оглед на тоа што постапките за стечај и ликвидација се водат пред судските органи и истите се долготрајни, а Фондот инсистира на формално бришење на правното лице од судскиот регистар, граѓаните бавно и отежнато го остваруваат ова право.

Исто така значителен број од претставките се однесуваа на барања за корекција на висината на остварената пензија. По повод ваквите претставки Народниот правобранител бара уште еднаш да се изврши пресметка на висината на пензијата само доколку утврди дека при пресметувањето на истата не е земен предвид одреден пензиски стаж што може да влијае на висината на пензијата или не се земени предвид други елементи битни за определување на висината на пензијата. Во врска со признавање на пензискиот стаж беа поднесени повеќе претставки при што Народниот правобранител утврдуваше дека тоа се должи на непотполни податоци во матичната евиденција на Фондот или пак непризнавање на одреден стаж во пензиски стаж за кој граѓаните немаа доволно докази. Заради правилно утврдување на податоците во матичната евиденција Народниот правобранител се обраќаше до работодавците, доколку стануваше збор за органи пред кои е надлежен да постапува, да ги достават сите потребни податоци или пак предлагаше Фондот да ги земе предвид сите релевантни докази од кои недвосмислено произлегува дека станува збор за пензиски стаж што треба да биде земен предвид при определувањето на пензијата.

Оваа година беше надминат и проблемот со пензионерите кои треба пензијата да ја остварат од надлежните органи на СР Југославија бидејќи беше потпишан Договорот за соработка и разрешување на проблемите околу социјалното и пензиското осигурување меѓу Република Македонија и Сојузна Република Југославија. За жал не беа решени и проблемите со воените пензионери кои не беа опфатени со овој договор. Дел од претставките се однесуваа и на остварување странски пензии, но Народниот правобранител не можеше да преземе мерки за забрзување на постапката пред службените лица затоа што неретко странските органи

неблаговремено ги доставуваат бараните податоци. Меѓутоа Народниот правобранител интервенираше во стручните служби на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија за ажурирање на работата при засметувањето на стажот остварен на работа во странство и бараше од нив да бидат поупорни при барањата за благовремено доставување на потребните податоци од странските органи.

Како и во претходните и во овој извештаен период дел од проблемите во пензиското осигурување се однесуваа на усогласување на пензиската основа за закинатите 8 % согласно Законот за исплата на плати и пензии во Република Македонија и усогласувањето на пензиската основа за 48,53 % на поранешни работници на Министерството за внатрешни работи, кои проблеми се уште се актуелни и неразрешени, со оглед на тоа што се уште не се обезбедени потребните средства за целосно усогласување на пензиите по наведените основи.

И оваа година повторно беше покренато прашањето за прибирање средства од пензионерите во Солидарниот фонд, но по укинувањето на Одлуката на Фондот за прибирање вакви средства од страна на Уставниот суд ова прашање се уште не е решено. Дел од здруженијата на пензионерите поднесуваа претставки заради злоупотреби на органите на здруженијата во поглед на користењето на средствата на здружението, но Народниот правобранител со оглед на своите надлежности немаше правен основ да постапува по наведените претставки и ги упатуваше пензионерите ова прашање да го активираат пред надлежните органи.

Иако оваа година состојбата со соработката на надлежните органи со Народниот правобранител и почитувањето на неговите предлози и мислења е подобрена се уште претставува проблем неблагоприятното постапување на органите не само по барањата на Народниот правобранител туку и побарањата на граѓаните.

* *
*

Со оглед на изнесените состојби неминовно се налага потреба надлежните органи да ги преземат следните мерки и активности:

- Благовремено постапување и почитување на законските рокови по барања на странките и по барања и препораки на Народниот правобранител, со оглед на тоа што пензијата е едно од основните егзистенцијални права на граѓаните;
- поради честите измени и дополнувања на Законот за пензиското и инвалидското осигурување неопходна е изработка на пречистен текст заради полесна примена.

2.7. Заштита на правата од областа на образованието, науката, културата и спортот

Согласно Уставот на Република Македонија на граѓаните им е загарантирано правото на образование и истото треба да биде достапно на секого под еднакви услови, а основното образование е задолжително и бесплатно.

Претставките што се однесуваат на заштита на правата од областа на образованието оваа година во најголем дел се однесуваа на правата на студентите во поглед на кофинасирањето за студирање, промените во уписната политика на високообразовните установи во поглед на условите за кофинасирање од страна на студентите и условите за упис, студентскиот стандард во поглед на сместувањето во студентските домови и добивање студентски кредити и стипендии и за други права на студентите.

Постапувајќи по претставките од оваа област заради расчистување на фактичката или правната состојба Народниот правобранител наидуваше на некооперативност со надлежните органи во поглед на непостапување по неговите барања и недоставување информации, како и неовозможување непречено вршење увид во предметите. Ретко се почитуваа роковите за одговор, а во одделни случаи и по повеќе ургенции одговор не беше доставен. За сите овие проблеми и пречки во работата на Народниот правобранител беа информирани повисоките органи, но ни тоа не вродуваше секогаш со позитивен исход. Исто така, органите што одлучуваат за правата од областа на образованието, а пред се Министерството за образование и наука, не секогаш ги почитуваа препораките и предлозите на Народниот правобранител.

Иако во најголем број од претставките што се однесуваа на заштита на правата од областа на образованието Народниот правобранител не констатира повреда на правата, сепак постапувајќи по одделни претставки констатираше повреда на правата што се однесуваа на поголем број или група граѓани како што беше случајот со приемот и сместувањето на студентите во студентските домови, со доделувањето на студентските стипендии и кредитити, со определувањето на партиципацијата на високообразовните установи и условите за упис на овие установи, како и со други права што се однесуваат на поголем број граѓани. Така, Народниот правобранител во постапката за сместување на студентите во студентските домови констатира повеќе пропусти и незаконитости. Имено, со цел студентите да немаат увид во сместувањето во домовите Министерството го изменило правилникот и ги исклучило студентите од комисијата што врши распределба, а при увидот од страна на Народниот правобранител беа констатирани повеќе пропусти особено при определувањето бодови согласно предвидените критериум за стекнување право на сместување во студентските домови. За констатирани повреди Народниот правобранител упати посебна информација до министерот за образование и наука со цел преземање мерки за доследно почитување на правата на студентите и нивен еднаков третман.

Народниот правобранител констатира повреди на правата на поголем број граѓани и при одлучувањето на Министерството за образование за добивање студентски кредит или стипендија. При ова утврдено беше дека при поднесувањето на барањата за добивање кредит или стипендија службениците кои се задолжени за прием на документите всушност и одлучувале дали некое лице има или нема право на кредит или стипендија, со тоа што одбивале да ги примат поднесените документи. Народниот правобранител цени дека по секое барање на граѓаните треба да одлучува Министерството кое е со закон овластено и доколку оцени дека не се исполнети пропишаните услови треба да го одбие барањето со управен акт и да му даде можност на граѓанинот да го користи правото на жалба кое е загарантирано со Уставот на Република Македонија. Народниот правобранител оценувајќи ја како незаконита ваквата постапка на Министерството упати препорака за отстранување на овие пропусти и се надева дека во наредниот период ќе бидат почитувани неговите укажувања.

Во поглед на кофинасирањето од студентите за вршење на високообразовната дејност, Народниот правобранител по сопствена иницијатив покрена постапка за изедначување на висината на средствата за партиципација за сите студенти независно од тоа кога се запишале, а со цел студентите да се стават во еднаква правна положба. Поголемиот дел од факултетите ги прифатија предлозите на Народниот правобранител и извршија изедначување на висината на партиципацијата за сите студенти. Во поглед на кофинасирањето од студентите Народниот правобранител исто така покрена постапка за надоместување на трошоците за студирање за студентите кои врз основа на одлука на Владата беа

дополнително примени во државната квота, за што државата требаше да обезбеди средства. Средства не се обезбедија, па студентите кои дополнително се запишаа, иако во државната квота, беа задолжени да ги сносат трошоците за студирање. По неколку обраќања на Народниот правобранител до претходната и до актуелната Влада проблемот не е решен.

Како посебен проблем во остварувањето на високообразовната дејност е неформирањето на Фондот за високо образовна дејност чие формирање е неопходно заради остварување на автономијата на Универзитетите, како и заради надминување на проблемите со финасирањето на факултетите и начинот на користење на средствата. Тоа резултира со воведување разни надоместоци на терет на студентите, односно на нивните родители за услугите што се во рамките на редовното функционирање на факултетите.

Предмет на постапување на Народниот правобранител беше и примената на одредбите од Конкурсот за упис на студентите од припадниците на малцинските заедници кои живеат во Република Македонија. Имено, иако според конкурсот е предвидена обврска факултетите под посебни поповолни услови да вршат прием на припадниците на заедниците кои живеат во Републиката и кои се предвидени со Уставот на Републиката одделни припадници кои учествуваат со мал процент во вкупното население (Бошњаци) не се во можност да ги користат поволностите, а со тоа се доведуваат во нееднаква положба со припадниците на другите заедници кои живеат во Републиката.

* *
*

Изнесените состојби, оценки и констатации неминовно налагаат потреба надлежниот орган да ги преземе следните мерки и активности:

- Во однос на прашањата од областа на образованието Народниот правобранител пред се бара воспоставување на потребната неопходна соработка со надлежните органи бидејќи изминатиот период таа не беше на задоволително ниво, што ја попречуваше работата на Народниот правобранител по поднесените претставки и го оневозможуваше благовременото преземање мерки за заштита на правата на граѓаните, со што од страна на Министерството за образование и наука се толерираа незаконски и несоодветни постапувања на надлежните органи на штета на граѓаните;
- доследно почитување на законските и подзаконските акти особено кога станува збор за остварување права на поголем број граѓани како на пр. при сместувањето во студентските домови, ученичките и студентските стипендии и кредити, определувањето партиципацијата и учеството на студентите со свои средства во студирањето и слично;
- при одлучувањето за воведување разни обврски за учениците и студентите да се води сметка и за ученичкиот и студентскиот стандард, а не само за потребите на образовните установи;
- со оглед на тоа што насилството меѓу младите е се повеќе изразено, а сообено загрижувачки се трагичните исходи на инцидентите меѓу малолетниците, неопходно е во образовниот процес да се предвидат содржини и активности со кои младите ќе се развиваат во позитивни личности и ќе се подготвуваат за одговорен живот во слободно општество во дух на разбирање, толеранција и пријателство независно од етничката, националната или верската припадност. Кај децата и младите треба да се развива љубовта меѓу луѓето, а не омразата, љубовта кон книгата и културните вредности, а не кон оружјето и сфаќањето дека само со насилство може да се постигне целта.

2.8. Заштита на правата на децата

Со оглед на тоа што децата имаат потреба од посебна грижа и помош Народниот правобранител посвети особено внимание на заштитата на правата на децата, како со постапување во поединечни случаи така и на генерален план со следење на состојбата во остварувањето и заштитата на правата на девата и давање свои предлози за подобрување на условите и можностите за остварување и почитување на нивните права.

И во овој извешатен период може да се забележи дека најголемиот дел од претставките од областа на правата на децата се однесуваат на остварување на личните односи помеѓу децата и родителот со кого не живеат, а предмет на овие претставки најчесто е незадоволството на родителите од работата на центрите за социјална работа. Специфично за овие предмети е што во најголем дел од нив родителите укажуваат пред се на повреда на нивното право да одржуваат лични контакти со детето кое живее со другиот родител, не водејќи сметка пред се за правата на детето, при што најчесто поради нерасчистени меѓусебни односи родителите преземаат дејствија со кои самите тие ги повредуваат правата на децата. Се повеќе има случаи кога децата кои од страна на едниот родител се оневозможени да остваруваат контакти со родителот со кого не живеат и самите покажуваат отпор кон видувањата и тоа поради инструкциите дадени од страна на родителот со кого живеат. Некои центри за социјална работа во вакви случаи не преземаат соодветни дејствија за надминување на ваквите состојби пред се за заштита на правата на децата, туку доста често немајќи соодветни механизми центрите се откажуваат од работата по овие предмети, поради што децата се развиваат во личности со погрешни ставови по однос на едниот од родителите. Поради тоа, Народниот правобранител инсистира центрите да не се откажуваат од случајот, туку посебно да се ангажираат и да изнајдат соодветни начини за остварување на правата на детето и на родителите.

Посебен проблем при остварувањето на правото на детето да одржува лични контакти со родителот со кој не живее претставува извршувањето на решенијата на центрите за социјална работа кои немаат ефикасни правни инструменти за нивно извршување, при што асистенцијата на полицијата се применува како последно средство, а понекогаш и воопшто не се применува бидејќи овој метод може да остави трауматски последици врз психичкото здравје на детето. Поради тоа Народниот правобранител во своите сугестии и укажувања до центрите најчесто повикува на примена на советодавниот метод, односно разговор со двајцата родители и работа со детето од страна на стручни лица. Меѓутоа доколку станува збор за екстремно однесување на еден од родителите што резултира со целосен прекин на контактите помеѓу детето и родителот со кого не живее, се препорачува центрите за социјална работа да преземат поригорозни мерки против родителот кој ги оневозможува контактите.

Економската положба во државата и во извештајниот период се покажа дека има големо влијание врз обезбедувањето на најдобриот интерес на децата во Република Македонија за што говори и фактот дека во поголемиот број од претставките меѓу другото се укажува и на егзистенцијалниот проблем со кој се соочуваат се поголем број домаќинства и неможноста на своите деца да им обезбедат соодветен животен стандард.

Имено, семејствата кои се во социјален ризик добиваат минимална социјална помош, уште поминимален детски додаток или друг надоместок, а надоместоците често не се исплатуваат на време со што уште повеќе се отежнува положбата на овие семејства, а тоа секако најмногу го чувствуваат децата. Со донесувањето на Законот за заштита на децата иако се очекуваше да се подобри положбата во

поглед на правата на децата пред се од аспект на обезбедување соодветен животен стандард тоа не се случи затоа што и покрај долгиот временски период од неговото донесување не се донесени подзаконските акти со кои би се регулирала постапката за остварување на правата предвидени со овој закон иако Народниот правобранител во врска со ова прашање неколкупати интервенираше пред Владата на Република Македонија и Министерството за труд и социјална политика. Поради тоа се уште се применуваат претходните прописи кои не овозможуваа еднаквост во користењето на правата за сите деца.

Како и претходните и во овој извештаен период беа поднесени претставки што се однесуваа на постапката за упис на децата во матичната книга на родените, при што Народниот правобранител констатираше дека и покрај неспорните факти дека детето е родено на територијата на Република Македонија надлежните служби не вршеа упис во матичната книга на родените, па Народниот правобранител најчесто во непосредни контакти со службените лица ги решаваше овие прашања и по сите барања на граѓаните беше постапено односно уписот беше извршен.

Поради се поголемиот број инциденти што се случија во последно време, а се манифестираа со меѓусебно насилство помеѓу малолетници од албанска и македонска етничка припадност, Народниот правобранител укажа на потребата од преземање соодветни мерки од сите надлежни органи за да се заштитат децата, да не се злоупотребуваат, да им се овозможи безбеден живот и остварување на правото на образование, а во исто време да им да се даде и право на соодветен начин да го искажат своето мислење за проблемите што ги засегаат. Апелирајќи и преку средствата за јавно информирање Народниот правобранител ги повика сите субјекти да ги почитуваат правата на децата и да не ги злоупотребуваат во име на нивните права, а пред се апелираше образовниот систем позитивно да ја развива личноста на детето кое треба да се подготви за одговорен живот во слободно општество, во дух на разбирање, толеранција и пријателство меѓу сите народи, етнички, национални и верски групи.

Прашање на кое и во овој извештаен период му беше посветено особено внимание и беа преземени повеќе мерки во тој правец беше решавањето на статусот центрите за детско творештво и основните музичко-балетски училишта во Републиката чие финансирање од Буџетот на Републиката престана врз основа на заклучок на Владата и со решенија на Министерството за образование и наука, како резултат на активностите на Владата за намалување на буџетските корисници. Народниот правобранител изрази став дека овие установи во законот се предвидени како установи каде се остваруваат други форми на образование и дека доколку Владата смета дека треба да престане нивното финансирање тогаш треба да ја измени и законската регулатива. Народниот правобранител особено ја истакна улогата на овие установи да ја развиваат надареноста, творечките и културните способности на децата. Со престанокот на финансирањето на овие установи дел од нив се користат ненаменски, дел се користат зависно од потребите на директорите, а некои воопшто не работат. Вработените во овие установи имаат нерешен статус, во некои од центрите повеќе месеци не се исплатени платите, но најмногу се оштетени децата кои треба да платат за секоја услуга, со што се намалуваат можностите за развој на нивната надареност и способностите.

Оценувајќи го како несоодветно решение предлогот на Министерството за образование и наука објектите што ги користат овие установи да им се дадат на користење на вработените за 30 години и тие самостојно да обезбедуваат средства без никаква партиципација од страна на Државата, Народниот правобранител повторно побара Владата на Република Македонија и Министерството за образование и наука да ги преиспитаат своите одлуки раководејќи се пред се од најдобриот интерес на децата, нивните права и потреби, од причина што доколку не

се предвиди можност за материјална поддршка на овие институции од страна на државата тоа ќе значи дека за услугите добиени во овие институции децата самите ќе треба да обезбедат средства, односно да ги финансираат, а секако дека ќе има голем број деца кои се талентирани и надарени, но поради недостаток на средства не ќе бидат во можност да платат и да ги развиваат своите способности. Според тоа Народниот правобранител укажа дека државата има обврска да ги преземе сите можни мерки за остварување на правата на децата во кои спаѓа и правото преку разни образовни форми да се развива личноста на детето, надареноста и менталните и физичките способности што е во согласност со Конвенцијата за правата на детето.

Оценувајќи дека со случувањата во средното училиште “Св.Кирил и Методиј” во Неготино се повредуваат правата на децата и дека тие се злоупотребуваат за цели на возрасните Народниот правобранител побара министерот за образование итно да преземе мерки за разрешување на овие состојби во училиштето и за утврдување на одговорноста на лицата кои го предизвикале настанот, а за таа цел се обрати и до Основното јавно обвинителство. Народниот правобранител за овој случај апелираше и преку средствата за јавно информирање до сите субјекти да не се злоупотребуваат децата, туку да се преземаат мерки за нивна заштита и за почитување на нивните права. По овие интервенции следеше сменување на директорот на училиштето и покренување кривична постапка против повеќе лица инволвирани во случајот. За жал исход од постапката се уште нема.

Штитејќи ги правата на децата Народниот правобранител по сопствена иницијатива постапуваше секогаш кога преку разни начини ќе дојдеше до сознание дека се повредуваат правата на децата. Во таа смисла беше поведена постапка за заштита на правата на малолетно лице врз кое беше применето грубо физичко насилство од страна на неговиот родител кој настан ја потресе јавноста по што детето беше соодветно згрижено од страна на Меѓуопштинскиот центар за социјална работа.

Народниот правобранител обрна и особено внимание и на правата на децата заболени од церебрална парализа кои поради тешката здравствена состојба имаат потреба од посебна грижа и поповолни услови за користење пред се на здравствените услуги за што беа доставени препораки и сугестии за задоволување на барањата на родителите на овие деца, што пред се би значело олеснување на нивното егзистирање. За жал досега од надлежните органи не беа преземени мерки во насока на подобрување на нивната положба.

Посветувајќи големо внимание на правата на децата и влијанието на медиумите, а поддржувајќи ја петицијата на учениците од ОУ “Љубен Лапе” обраќајќи се до Советот за радиодифузија и информирајќи ја јавноста Народниот правобранител укажа на потребата од преземање дејствија во насока за заштита на децата од информации и содржини штетни за нивниот психо-физички развој и благосостојба. Предлозите на децата и на Народниот правобранител беа прифатени од Советот за радиодифузија кој покренува иницијатива за усвојување Кодекс за рекламирање како резултат на низа негативни појави во областа на рекламирањето чие регулирање ги надминува рамките на законот и бара поширока синхронизирана акција на сите субјекти, пред се на медиумите коишто со своите содржини, па и реклами треба да придонесуваат за правилен развој и благосостојба на децата.

За да се овозможи заштита на правата на децата секако е неопходна добра соработка на Народниот правобранител со сите надлежни органи и организации, како и со невладиниот сектор. Во текот на извештајниот период може да се констатира дека соработката на Народниот правобранител со органите на државната управа главно беше на задоволително ниво, односно мислењата и препораките по однос на остварувањето на правата на децата се прифаќаа и

имплементираа во постапувањето на надлежните државни органи. Меѓутоа сметаме дека надлежните структури се уште недоволно преземаат континуирани мерки за создавање услови за остварување на правата на децата и не секогаш се раководат од најдобриот интерес на децата. Републиката треба на децата да им создаде материјални и други можности за нормален раст и развој, безбеден живот, највисоко ниво на здравствена заштита и сите други права гарантирани со Конвенцијата за правата на детето затоа што Републиката се обврзала на тоа со прифаќањето и потпишувањето на оваа конвенција.

Постапувајќи по претставките што се однесуваат на заштитата на правата на децата, а многу често покренувајќи постапка и по сопствена иницијатива Народниот правобранител може да констатира дека во поголемиот број случаи се повредуваат правата на децата, но може да се изрази задоволство што по неговите укажувања се отстрануваа пропустите и незаконитостите и се преземаа мерки од надлежните органи за остварување на правата на децата.

* *
*

Со оглед на изнесените состојби во остварувањето на правата на децата Народниот правобранител констатира дека:

- Иако во претходниот извештај како позитивно беше оценето донесувањето на Законот за заштита на децата надевајќи се дека со неговата примена ќе се подобри положбата на децата во Републиката, со жалење може да се оцени дека поради недонесувањето на подзаконските акти, Законот воопшто не се примени. Според најновите измени и дополнувања на наведениот закон со кои повторно се враќа положбата на децата која беше пред неговото донесување, со што наместо подобрување на животниот стандард и отстранување на дискриминацијата меѓу децата, уште повеќе се загрозува животниот стандард и можностите за остварување на основните права на голем дел од децата во Републиката;
- поради тешкотите во спроведувањето и извршувањето на решенијата на центрите што се однесуваат на правото на детето да одржува лични контакти со родителот со кој не живее, Народниот правобранител предложи преземање мерки за надминување на овој проблем, но за жал такви мерки не беа преземени, поради што е неопходно изнаоѓање механизми, начини и методи што ќе овозможат детето непречено да остварува лични контакти со родителот, освен ако тоа не е во спротивност со неговиот интерес;
- при креирањето на политиката и обезбедувањето средства за задоволување на потребите на граѓаните државата мора пред се да се раководи од најдобриот интерес на децата, децата да ги стави над сите други потреби, а не секогаш кога се лимитира Буџетот тоа да се прави и во средствата потребни за нормален раст и развој на децата;
- поради секојдневните инциденти и тепачки меѓу младите и насилството над децата мора да се преземат континуирани мерки во правец на: почеста примена на законското право на центрите за социјална работа за вршење надзор над родителското право; поголема мобилност на полицијата и нејзино присуство на улиците, односно воведување полицајци одговорни за безбедноста на одредени улици; регулирање на работата на угостителските објекти и ограничување на нивното работно време, како и ограничување на можноста за посета на овие објекти во доцните ноќни часови од страна на малолетни лица; изрекување построги казни за лицата кои ги послужуваат со алкохол малолетниците и други мерки неопходни за заштита на младите и децата;
- исто така во правец на подобрување на состојбата со правата на децата потребно е државата да изнајде можности за подобрување на животниот стандард на децата кој најчесто е и причина за насилство во семејството и надвор од него и тоа со вработување на родителите или доколку тоа не е можно

со соодветна материјална помош што ќе овозможи нормален раст и развој на децата во едно семејство, на што Републиката е обврзана со Конвенцијата за правата на детето;

- да се преземат мерки за помош и грижа на децата од улици кои питаат и вршат други работи по налог на нивните родители, со што се злоупотребуваат и експлоатираат;
- да им се обрне особено внимание на децата со специјални потреби и да им се овозможи користење на сите права без никакви ограничувања.

2.9. Заштита на правата од областа на урбанизмот, градежништвото и животната средина

2.9.1. Урбанизам и градежништво

Во периодот од 01.01 до 31.12.2002 година во канцеларијата на Народниот правобранител примени се вкупно 214 претставки од граѓани кои сметале дека со дејствија или акти на државните органи им се повредени законските права во сферата на урбанизмот и градежништвото.

Во извештајниот период претставките се однесуваа првенствено на акти врз чија основа треба да се изврши уривање на бесправно изградени градежни објекти или на делови од објектите што отстапуваат од издаденото одобрение за градење. Подносителите на ваквите претставки се сопствениците на објектите или заинтересирани лица кои сметаат дека со извршените отстапувања при градбата на одредени објекти повредени им се нивните законски права. Дел од подносителите се поплакуваа на бавноста на постапката за издавање одобренија за градење иако ресорното министерство најавуваше дека истата ќе биде поедноставена и поефикасна. Во еден дел од претставките подносителите се жалеа на нетранспарентност на постапката при донесувањето на урбанистичките планови или на понудените решенија во нацртите на урбанистичките планови. Притоа граѓаните истакнуваа дека при измените и дополнувањата на деталните урбанистички планови често пати се водело сметка да се задоволат комерцијалните апетити на однапред познати инвеститори. Притоа многу пати не се водело сметка дека со новите урбанистички решенија ќе дојде до деградација на животната средина, до пренатрупаност со станбени или деловни објекти на соодветниот локалитет за сметка на просторот неопходен за хортикултурно уредување што во краен случај негативно се одразува на хуманото живеење на граѓаните поради недостиг на неопходен простор за паркирање моторни возила, за забавни катчиња за најмладите или на простор за хортикултурно уредување. Кај Народниот правобранител исто така беа регистрирани и претставки со кои граѓаните бараа реализација на важечките урбанистички планови преку изградба на улици или пристапни патеки што претставува обврска за единиците на локалната самоуправа.

Низ предметното постапување забележано е дека нема значително подобрување и во времетраењето на второстепената постапка пред Комисијата на Владата на Република Македонија што одлучува во втор степен по предметите од областа на транспортот и врските и животната средина. Ваквата појава особено е изразена во периодот пред или по одржувањето на парламентарните или локалните избори кога политичките структури што се наоѓаат или доаѓаат на власт подзабораваат на секојдневните потреби и проблемите на граѓаните и сета своја енергија ја трошат на изборната кампања или во консолидирање на самата Влада. Од овие причини сите второстепени комисии, па и оваа, воопшто не функционираат и по неколку месеци што е спротивно на принципот на ефикасност и економичност на управната постапка. Оттука граѓаните поради молчење на администрацијата се упатени на поведување управен спор пред Врховниот суд на Република Македонија каде пак

постапката поради преголемиот обем на работа исто така трае еноормно долго. На одолжување на постапката по жалба влијание има и неблагоприятното доставување на жалбите и предметите од страна на првостепените управни органи.

Бројката од 113 отфрлени претставки од вкупно 168 колку што се решени во минатата година покажува дека голем број од граѓаните не биле во право кога побарале заштита на своите права од оваа област. Во оваа бројка спаѓаат претставки против решенија за уривање бесправни градби за кои Народниот правобранител по спроведената постапка оценил дека сепак се донесени во согласност со Законот за просторно и урбанистичко планирање, Законот за изградба на инвестициони објекти и врз основа на уредна градежна документација.

Кога станува збор за извршувањето на правосилни извршни акти Народниот правобранител не може да биде задоволен од одговорите на урбаната полиција во смисол дека “по управниот акт ќе се постапи во најскоро време”, “во следниот период”, “до крајот на годината” и сл. Вакви паушални ветувања во практиката повеќепати беа демантирани, а тоа е една од причините за постојаното зголемување на бројот на нерешени предмети во оваа област, револт кај граѓаните, правна несигурност и губење верба во институциите. Токму поради ова во наредниот период Народниот правобранител ќе инсистира на доследно спроведување на управните акти, а доколку притоа констатира елементи на несовесност во извршувањето на работните обврски, злоупотреба на службената положба или пак елементи на корумпираност, од надлежните институции ќе бара преземање соодветни законски мерки што е едно од средствата што му стојат на располагање во правецот на почитувањето и остварувањето на правата и интересите на граѓаните.

Изразената спремност од страна на Државниот инспекторат за урбанизам и градежништво на одржаната меѓусебна средба на крајот на декември 2002 година за подобрување на соработката со Народниот правобранител е само од декларативна природа бидејќи во практиката од страна на овој орган и понатаму во доволна мерка не се почитуваат препораките на Народниот правобранител за преземање итни и конкретни дејствија во врска со извршувањето на конечните управни акти за уривање на бесправните градби. Притоа како причина се наведуваат недоволната техничка или кадровска екипираност на Инспекторатот. Народниот правобранител ги разбира проблемите од објективна природа како што се недоволната екипираност во рамките на Државниот инспекторат, како и немање доволно технички и финансиски средства за поголема ажурност и ефикасност во неговото постапување. Но ова се прашања и проблеми што треба да се разрешуваат во рамките на ресорното министерство во чиј состав се наоѓа Државниот инспекторат за урбанизам и градежништво, додека граѓаните со право инсистираат на остварувањето на нивните законски права за што и натаму ќе наидуваат на полна поддршка од канцеларијата на Народниот правобранител.

Народниот правобранител е на мислење дека со подобра кадровска и техничка екипираност, како и подобра организација во рамките на Државниот инспекторат за урбанизам и градежништво може и треба повеќе да се работи на превентивен план-благовремено спречување на бесправни градби со што ќе се избегнат материјални штети за инвеститорите со нивно уривање од една и ќе се спречат повреди на правата на заинтересираните лица од друга страна.

Она што треба особено да се потенцира во овој извештај, а што за жал претставува новина и пример за негативно однесување, е тоа што по повеќе години од функционирањето на институцијата токму овој орган му го оспори правото на Народниот правобранител да покренува постапка за случаи кога од последното дејствие или последната одлука на органот, изминало повеќе од една година. Во

случаите кога од последната одлука на органот поминале повеќе од една година, а станува збор за неизвршени управни акти за уривање на бесправно изградени објекти, точно е дека Народниот правобранител по барање на заинтересираните граѓани покренува постапка и од Инспекторатот бара нивно извршување. Меѓутоа надлежните во Инспекторатот забораваат дека токму во неспроведувањето на извршните решенија се состои суштината на повредата на правата на заинтересираните лица бидејќи донесувањето на управниот акт за уривање е беспредметен доколку не дојде до негово извршување. Очигледно е дека погрешно е разбрана и протолкувана одредбата од член 17 од Законот за народниот правобранител дотолку повеќе што на неа може да се повикува Народниот правобранител кога одлучува дали ќе поведе или нема да поведе постапка за испитување на повредите на правата на граѓаните, а не органите и организациите чии акти и дејствија се предмет на претставката. Ова дотолку повеќе што самото неизвршување на актите е состојба што трае, а е резултат на лошо функционирање на органот и токму тоа ја прави содржината на повреденото право на граѓанинот. Поради тоа и не може да му се оспори правото и обврската на Народниот правобранител да застане во заштита на правата и интересите на граѓаните дотолку повеќе што тој се јавува како полномошник на граѓаните во постапката за остварување на нивните права повикувајќи се притоа на законските права што тие како странки ги имаат во управната постапка.

Оттука произлегува дека пречка за остварувањето на правата на граѓаните во областа на урбанизмот и градежништвото не е законската регулатива, туку нејзината погрешна или недоследна примена во организационите единици на Министерството за транспорт и врски.

* *
*

Поради ова, а заради подобрување на напред изнесените состојби потребно е:

- При изготвувањето на деталните урбанистички планови неминовно да се води сметка за рационалното уредување и користење на просторот и обезбедувањето услови за хумано живеење и работа на граѓаните;
- во Државниот инспекторат за урбанизам и градежништво да се изготви писмена програма за планот и реализацијата на извршните решенија, а по нив од страна на Урбаната полиција да се постапува по однапред утврден календар;
- да се зголеми превентивната активност на инспекциските органи заради благовремено спречување на нелегални градежни активности;
- да се преземат дејствија за подобро кадровско и техничко екипирање на инспекциските служби;
- благовремено вклучување на заинтересирани лица во управната постапка, а тоа да се практикува веднаш со самото отпочнување на постапката и по службена должност од органот што ја води;
- да се работи на подигање на свеста на државните службеници особено на оние кои непосредно одлучуваат за правата на граѓаните со што управните органи би се претвориле во вистински сервис на граѓаните;
- жалбите против управните акти со сите списи што се однесуваат на нив веднаш и неодложно да се доставуваат заради натамошно постапување до второстепената комисија со цел за забрзување на постапката по жалба;
- да се работи на забрзување на управната постапка пред првостепената и особено пред второстепената комисија за работите од урбанизмот и градежништвото со што одлуките по барањата на граѓаните и по поднесените правни лекови би се донесувале во роковите предвидени во Законот за општа управна постапка.

2.9.2. Животна средина

Современиот начин на живеење пропратен со развитокот на науката и технологијата, како и промените во општествениот и економскиот систем во последните декади на минатиот и почетокот на овој век, реактивирањето на некои поголеми индустриски капацитети и изградбата на помали производствени погони заедно со недоволната еколошка култура и свест на граѓаните се потенцијалните фактори што во поголем или помал обем битно влијаат на животната средина, почвата, водите, воздухот.

Министерството за животна средина и просторно планирање е орган кој е директно повикан да ги следи состојбите во оваа сфера на општествениот живот. Покрај ова во Република Македонија постојат и бројни невладини организации и здруженија чиј предмет на интерес е зачувувањето и заштитата на животната средина.

Согласно своите законските надлежности Народниот правобранител во оваа област постапуваше врз основа на претставки добиени од граѓани, а во неколку случаи покрена постапка по сопствена иницијатива. Иако со сигурност може да се каже дека проблемите со загадувањето на животната средина се многу посериозни, сепак во периодот опфатен со овој извештај до Народниот правобранител беа упатени вкупно 22 претставки што е доказ повеќе за релативно ниското ниво на еколошка свест кај граѓаните, како и недоволниот или индолентен однос кон животната средина. Иако Народниот правобранител очекуваше повеќе претставки што би се однесувале на загадувањето на воздухот, почвата или водите, што најнепосредно негативно се одразува врз животот и здравјето на луѓето, сепак најголемиот број претставки од оваа област се однесуваа на проблеми поврзани со зголемено ниво на бучава предизвикана од работењето на разни угостителски објекти. Постапката по предметите што се однесуваа на загадувањето на воздухот беше започната всушност по сопствена иницијатива на Народниот правобранител, а врз основа на добиени сознанија преку средствата за јавно информирање.

Заради изнаоѓање најсоодветни решенија при постапувањето по претставките канцеларијата на Народниот правобранител често контактираше со Државниот инспекторат за животна средина при што може да се каже дека воспоставените релации со овој орган на управата се на задоволително ниво.

Во рамките на вонпредметните активности во изминатата година канцеларијата на Народниот правобранител учествуваше на повеќе семинари и трибини на тема: “Меѓународни конвенции од областа на заштитата на животната средина и нивна имплементација”, како и потребата за подигање на еколошката свест кај граѓаните и обврската на државните органи за информирање на јавноста заради запознавање на граѓаните со нивните права, се што е од значење за нивната животна средина, како овозможување нивно учество при донесувањето на одлуките на државните органи што се однесуваат на животната средина.

Иако не поведе постапка бидејќи тоа беше сторено во предходниот извештаен период, Народниот правобранител со особено внимание ја следи состојбата со загадувањето на животната средина што врз Велес и околината со години наназад се прави од страна на Хемиско-металуршкиот комбинат “Злетово”. Притоа се имаат предвид активностите што во правец на утврдување на вистинските состојби и мерките за санација на истите веќе се преземаат од страна на Министерството за животна средина и просторно планирање и Владата на Република Македонија. Народниот правобранител сепак ги поддржува напорите на невладините организации, особено напорите на градоначалникот на Општината Велес, во нивното категорично инсистирање за максимално забрзување на изготвувањето на валидни и стручно издржани извештаи за вистинските состојби со загадувањето на овој град. Преземањето итни мерки за санација на истите ако е потребно и

затворање на овој индустриски капацитет се неминовни со оглед на алармантните состојби во врска со здравствената состојба на граѓаните на Велес, податоците за степенот на смртност, како и аномалиите кај новороденчињата доколку вистински се сака да се спаси највредното, а тоа секако првенствено се животот и здравјето на граѓаните на Велес.

Во наредниот период Народниот правобранител покрај натамошното постапување по претставки од граѓаните планира и понатаму да ја продолжи соработката и со невладиниот сектор и да ја отпечати и до граѓаните да ја дистрибуира веќе подготвената брошура со која би ги информирал за нивните права во оваа област и би дал насоки за нивно остварување.

* *
*

Во правец на подобрување на состојбите во оваа сфера потребно е во иднина да се преземат мерки во правец на:

- Перманентно следење на состојбите со загадувањето на медиумите на животната средина на целата територија на Република Македонија со посебен акцент на загадувањето што го прават поголемите индустриски капацитети; Хемиско-металуршки комбинат “Злетово”, РЕК Битола и Осломеј, ХЕК “Југохром”, “ОХИС” и другите индустриски капацитети во Скопје, да се следат состојбите со перманентното загадување на водотеците, а особено на реката Вардар;
- строго почитување на законската регулатива во постапката при давање согласности за изградба на индустриски објекти и во постапката за донесување на урбанистичките планови;
- усогласување на законската регулатива што ја третира заштитата на животната средина и правата на граѓаните со европското законодавство и меѓународните конвенции;
- едукација на граѓаните низ различни облици-образовен систем, медиуми др.заради подигање на еколошката свест.

2.10. Заштита на правата во областа на финансиите и царинската постапка

2.10.1. Финансии

За граѓаните на Република Македонија, како физички лица, и во овој извештаен период од особено значење беа одредбите од Законот за даноците од имот и Законот за данокот на промет на производи и услуги. Ова од причина што овде се опфатени данокот на имот, данокот на наследство и подарок и данокот на промет со недвижности и права. Во изминатата година, Народниот правобранител постапуваше по вкупно 16 претставки, од кои една е пренесена од претходните години.

Поднесените претставки од областа на финансиите, главно се однесуваа на постапките за определување на висината или основот за утврдување и наплата на даноците. Граѓаните сметаа дека во тие постапки не се применуваат или пак погрешно се применуваат одредбите за ослободување од плаќање даноци. Од досегашното искуство што произлегува од предметното постапување, Народниот правобранител повторно констатира дека во одредени случаи граѓаните се задолжуваат со данок на промет и покрај тоа што не настанал промет во смисла на одредбите од Законот за даноците на имотот или дека задолженото лице не е даночен обврзник. Како пример за постапувањето на Народниот правобранител во врска со ваквите претставки би го навеле случајот во кој Народниот правобранител,

согласно своите законски овластувања, по констатираната фактичка состојба, поднесе предлог за времено запирање од извршување на решение за присилна наплата на Управата за јавни приходи Регионална дирекција Штип, а исто така до Министерството за финансии, како орган кој одлучува по повод жалбата, достави сугестија во која укажа на потребата жалбата да биде уважена. Вака дадените укажувања на Народниот правобранител беа уважени, а постапката пред првостепениот орган е се уште во тек. Како и претходните години и во извештајниот период граѓаните се обраќаа до Народниот правобранител и заради настанати проблеми во врска со ослободувањето од административните такси особено за прием во државјанство на Република Македонија, како и со барања да бидат ослободени од плаќање на судските такси.

Граѓаните кои се обраќаа во канцеларијата на Народниот правобранител укажуваа и на околноста дека надлежната Управа за јавни приходи не им издава уверение за платени, односно неплатени даночни обврски со што истите не можат да остваруваат одредени права пред центрите за социјални работи. Имено, од покренатите постапки се констатира дека надлежната управа практикува да издава уверенија само доколку барателите - граѓаните ги исполниле своите обврски, а Народниот правобранител застапа на становиште дека Управата за јавни приходи е должна во секој случај, по барање на граѓанинот да издаде уверение за фактите за кои води службена евиденција без никакво претходно условување, согласно податоците од службената евиденција, заради непречено остварување на нивните права пред другите органи на државната управа. Постапката по ваквите предмети е се уште во тек.

* *
*

Заради чувствителноста на оваа област и проблемите со кои граѓаните се сретнуваат, а стануваат се поизразени во услови на опаѓање на животниот стандард и економската моќ, Народниот правобранител смета дека е неопходно потребно доследно применување на одредбите во врска со ослободувањето од плаќање даноци и такси. Исто така поради намалената економска моќ и социјалната загрозеност, државата треба да води грижа за намалување на даноците на граѓаните.

2.10.2. Царинско работење

Како посебна област од интерес на Народниот правобранител за остварување на правата на граѓаните, и покрај тоа што истата во досегашното работење речиси не е застапена, е издвоена царината. Царинските постапки, правата и обврските на учесниците во истата, делокругот, начинот на работа и организацијата на органот на управата надлежен за работите од областа на царините се уредени со Царинскиот закон. Како предмет на царинската постапка е пуштањето во слободен промет, складирањето, привремениот увоз и извоз, транзитот, утврдувањето на царинскиот долг, наплатата, враќањето и ослободувањето од плаќање царина, во кои учесниците во постапката стекнуваат одредени права и подлежат на одредени обврски во врска со стоката. Како лица учесници во постапката пред Царинската управа, во смисла на цитираниот закон се сметаат физички и правни лица.

Имајќи ја предвид надлежноста на Народниот правобранител утврдена со Законот за народниот правобранител, истиот може да постапува само во случај кога како учесник во постапката пред органот на управата надлежен за работите од областа на царината ќе се појави граѓанин, односно физичко лице. Во текот на извештајната година, со претставка пред Народниот правобранител се обрати само еден граѓанин, со барање за остварување права пред органот кој одлучува во втор степен, кој

воопшто не донел одлука во смисла на пресудата на Врховниот суд на Република Македонија, со која била уважена неговата тужба и нападнатото решение било поништено. Во конкретниов случај, имајќи го предвид фактот што од донесувањето на пресудата на Врховниот суд е изминато подолго време, а второстепениот орган не постапил по истата, Народниот правобранител констатира дека се повредени правата на подносителот на претставката при што со свое барање укажа за сторените повреди на постапката и побара соодветно известување, кое се уште не е добиено.

Со оглед на тоа што во извештајниот период од оваа област не се поднесени други претставки од граѓаните, Народниот правобранител, објективно не е во можност да изгради став по однос на начинот на водењето на постапките пред царинските органи и брзината на одлучувањето.

2.11. Заштита на правата на потрошувачите

Дејствувајќи во областа на заштитата на правата на потрошувачите Народниот правобранител нема ингеренции да интервенира кога некој потрошувач, односно граѓанин ќе се обрати за заштита на неговите права доколку тие му се повредени со акт или дејствие од страна на производителот или продавачот, без разлика дали се работи за физичко лице или правен субјект. Тоа од причина што Народниот правобранител презема дејства само кога повредата е сторена од орган на државна управа или организација со јавни овластувања. Оттука Народниот правобранител постапува исклучиво во случаи кога надлежниот Државен инспекторат до кој граѓанинот претходно се обратил не презел дејствие или пак несоодветно интервенирал.

При анализата на податоците во врска со вкупниот број примени претставки во изминатиот и во извештајниот период, се констатира дека најголемиот број барања се однесуваат на нереално високи износи на сметките за извршени телефонски разговори, повреда на права при засновање претплатнички однос во телефонската мрежа, односно на постапката за воведување телефонски приклучок, како и квалитетот на услугите и висината на надоместоците што ги наплаќаат јавните комунални претпријатија. Од тие причини најчести се приговорите на работата на АД “Македонски телекомуникации”, како и на комуналните претпријатија. Едноставно може да се каже дека граѓаните во своите претставки што во извештајниот период ги доставуваа лично или пак посредно преку Организацијата на потрошувачите на Македонија, најчесто укажуваа на сторени повреди на нивните уставни и законски права од страна на давателите на јавни услуги кои со оглед на поставеноста претставуваат природни монополи. Потрошувачите при употреба на вода, електрика или телефон се наоѓаат во подредена положба на пазарот од причина што не можат да избираат даватели на овие услуги, односно немаат друг избор на пазарот. Во овие случаи давателите имаат монопол над услугите што ги нудат. Потрошувачот не може да биде снабден со вода од друг субјект доколку оцени дека испорачаната вода е со лош квалитет или пак истата нередовно се испорачува, односно доколку е незадоволен од понудената услуга. Со оглед на монополската поставеност на давателите на јавните услуги, потрошувачите немаат соодветно влијание врз определувањето на тарифите што се должни да ги прифатат и редовно да ги плаќаат. Од овие причини, потрошувачите често се обраќаа кај Народниот правобранител и притоа со право очекуваа дека Владата на Република Македонија преку соодветна законска и друга регулатива ќе обезбеди контрола над можните злоупотреби на пазарот сторени од страна на монополите.

Во текот на предметното работење констатирано е дека надлежните служби при постапувањето по барањата на граѓаните во голем процент имаат неадекватен третман спрема поднесените барања, недоволно обрнуваат внимание при

решавањето на нивните случаи и ги одбегнуваат законските обврски што особено се однесува на законски предвидените рокови. Од друга страна, во зависност од статусот или одредени други критериуми на граѓанинот, присутна е селективна преажурност на надлежните органи.

Со сведувањето на животниот стандард на минимум граѓаните се повеќе реагираат на постапувањето, односно работењето на одредени јавни претпријатија кои практично имаат монополска позиција во однос на извршувањето на одредени услуги, што според нив тоа им го дава правото да се однесуваат произволно и надвор од законски предвидените рамки во однос на квалитетот на услугите, значително високата цена со која ги обврзуваат граѓаните да ја платат за услугите и исклучување од користење услуги во случаи кога граѓаните извесно време не ги платиле сметките, без претходно доставување опомена. Не се ретки случаите кога се вршат исклучувања на оние претплатници–граѓани, кои не ги подмирале благовремено своите обврски да бидат исклучени и граѓани кои во целост и редовно истите ги подмирале. Во овие случаи, доаѓа до повреда на нивните права, а отстранувањето на истата ги изложува граѓаните на дополнителни непотребни трошоци и долготрајни постапки.

Често се случува граѓаните и по подмирувањето на своите обврски да бидат принудувани да ги подмират и оние за кои веќе одамна настапила застареност на побарувањето и да не бидат приклучувани кон системот на водоснабдување. Со оглед на тоа, проблемите за кои граѓаните побараа помош од Народниот правобранител, а се однесуваа токму на услугите на вршителите на овие јавни дејности, особено на квалитетот на услугата, начинот на наплата и висината на утврдената цена, во натамошното излагање посебно ќе се задржиме на овие три области од јавен интерес.

2.11.1. Дистрибуција на електрична и топлинска енергија

Дел од претставките што беа доставени до Народниот правобранител во извештајниот период се однесуваа токму на практикувањето на “Електростопанство на Македонија” АД-Скопје, по однос на извршените исклучувања на граѓаните заради доспеани, а неплатени сметки за потрошена електрична енергија. Во постапувањето по претставките, Народниот правобранител им укажа на граѓаните дека во согласност со Општите услови за испорака на електрична енергија, испорачателот е должен да му обезбеди на потрошувачот трајно и континуирано снабдување со електрична енергија, но од друга страна, испорачателот може да му ја прекине испораката на електричната енергија на потрошувачот, меѓу другото и ако не ја плати сметката за потрошената електрична енергија за најмалку еден месец, за кое нешто е должен претходно да го извести потрошувачот.

Од друга страна, Народниот правобранител во одредени случаи во текот на постапката му укажуваше на “Електростопанство на Македонија”, да ги има предвид објективните состојби по однос на економската моќ на граѓаните и да пристапува рестриктивно кон прекинување испорака на електрична енергија.

Во извештајниот период Народниот правобранител постапуваше по претставки од граѓани во кои тие укажаа дека и покрај тоа што како нови корисници или сопственици на одреден станбен или деловен објект уредно ги подмиривале своите обврски во однос на плаќање на сметките за потрошена електрична енергија, на истите им било оневозможувано користење на услугата, односно објектите биле исклучувани од системот за електроснабдување со образложение дека нивните претходници имале неподмирени долгови. Народниот правобранител, согласно одредбите од Законот за облигационите односи со кои се регулираат правата на

доверителот и обврските на должникот, како и обврските на солидарните должници спрема доверителот, застава на становиште дека новите корисници по основ на закуп или купопродажен договор не може да ги преземат и обврските доколку со тоа изречно не се согласат. Од овие причини Народниот правобранител сметаше дека граѓаните не се во обврска да ги подмируваат долговите на нивните претходници и побара истите да бидат приклучени во системот за снабдување со електрична енергија. Ова уште повеќе што на доверителот, во случајов “Електростопанство на Македонија” АД-Скопје, му стои на располагање правна заштита пред надлежните судови.

Во рамките на постапувањето на Народниот правобранител во текот на извештајниот период се констатира дека е мал бројот на граѓани кои бараат интервенција во однос на работењето на АД “Топлификација”.

Во претставките подносителите најчесто од Народниот правобранител бараа помош во врска со заостанатите, а неплатени сметки и овозможување истото да се стори на повеќе месечни рати, како и во врска со температурата на испорачаната топлинска енергија.

Воедно со најавата на воведување нов систем за наплата на топлинската енергија преку колективен калориметар до Народниот правобранител беа доставени повеќе претставки на граѓани кои сметаа дека тоа е на нивна штета од повеќе причини. Имено, граѓаните-корисници на оваа услуга истакнуваа дека немаат никаква можност да вршат контрола на висината на трошоците за користење топлинска енергија преку сопствената топлинска потрошувачка, дека се воведува нерамноправност во цената на топлинската енергија за потрошувачите од различен вид на згради или згради изградени во различен временски период. Воедно, она што беше најкарактеристично е дека од страна на “Топлификација” се воведува нов начин на наплата, без притоа да се добие согласност од граѓаните-корисници на услугите.

Народниот правобранител со задоволство може да констатира дека по повод неговите обраќања до “Топлификација” речиси во целост се постапуваше во интерес на граѓаните, односно на истите им се даде можност заостанатиот долг да го платат на повеќе месечни рати, додека во однос на барањата што се однесуваа на проверка и корекција на температурата на испорачаната топлинска енергија истата се врши редовно на сметка на “Топлификација” со што се постапува во интерес на граѓаните.

Генерално, од досегашните контакти со АД “Топлификација” може да се заклучи дека е постигнат степен на солидна соработка и комуникација што во крајна линија позитивно се одрзува во остварувањето на правата на граѓаните и функционирањето на институцијата Народен правобранител.

2.11.2. Телекомуникации

Дел од претставките доставени до Народниот правобранител, се однесуваа на доставувањето на сметките со високо утврдени износи за наводно извршени услуги од претпријатието за телекомуникации “Македонски телекомуникации” како вршител на дејност од јавен интерес. Ова особено се однесуваше за сметки што им беа доставувани на граѓаните за направени разговори од нивните претплатнички броеви со телефонските броеви од групацијата 0500 и покрај тоа што, според нивните тврдења, такви услуги не користеле.

Народниот правобранител, во рамките на своите законски надлежности, укажа на потребата од преиспитување на доставените телефонски сметки и постапување по

приговорите на граѓаните, а воедно предложи до конечното одлучување по истите да не се врши исклучување на претплатничките броеви.

Покрај ова, имаше поплаки од граѓани во врска со обврската да се плати одреден износ во висина од денарска противвредност на 50 евра, при склучување договор со кој се воспоставува претплатнички однос. Ваквата обврска за граѓаните произлегуваше од Одлуката на овој правен субјект, со што фактички неосновано на граѓаните им се наметнува јавна давачка. Ваквата одлука ја разгледуваше и Уставниот суд на Република Македонија, кој правилно со своја одлука истата ја поништи. Како резултат на вака донесената одлука и правното дејство на поништувањето на актот, одреден број граѓани поднесоа претставки во кои побараа да им бидат вратени противуставно и противзаконито наплатените парични средства. Народниот правобранител залагајќи се за доследно почитување на Уставот и законите со свој акт упатен до “Македонски телекомуникации” Скопје, укажа на потребата на граѓаните да им се вратат наплатените парични средства, но по истиот се уште не е постапено ниту пак Народниот правобранител е известен за ставот на овој правен субјект.

2.11.3. Водостопанство и комунални дејности

Во изминатиот период Народниот правобранител активно работеше и по конкретни претставки што се однесуваа на перманентното исклучување на граѓаните од системот на водоснабдување заради неплатени сметки од јавните претпријатија што се занимаваат со јавна дејност од областа на водоводот и канализацијата. Во текот на постапувањето Народниот правобранител констатира дека има случаи кога јавните претпријатија на одредени граѓани им го прекинуваат испорачувањето на водата и покрај тоа што неплатените сметки се со поодминат датум, односно за истите настапила застареност на побарувањето. Инаку, вршителите на дејноста, согласно одлуката која се однесува само за град Скопје, можат да го прекинат снабдувањето, односно испораката на вода во случај на две неплатени сметки. Во другите општини, исклучувањето на потрошувачите е регулирано со Одлуката за комунален ред, меѓутоа и кај нив исклучувањето се врши по основ на неплатени две до три сметки последователно.

При исклучувањето на граѓаните од системот на водоснабдување воопшто не е предвидена жалбена постапка, што е спротивно на основното начело на право на жалба.

Во извештајниот период во канцеларијата на Народниот правобранител беа доставени и претставки во кои граѓаните изразија незадоволство од начинот на кој се врши наплата на надоместокот за собирање и одвоз на комунален отпад заедно со сметките за потрошена вода, од причина што повеќето од нив сакаат наплатата да се врши одвоено. Ваквото барање граѓаните го аргументираа со тоа што во одредени делови на град Скопје, сметот нередовно се собира, па затоа тие не биле задоволни од услугите. Постапувајќи по вака поднесените претставки, Народниот правобранител им укажа на граѓаните дека во случајот се работи за техника на наплата, одобрена со одлука на Советот на Град Скопје, а не е пречка доколку сакаат да извршат плаќање само на услугата на ЈП “Водовод и канализација”-Скопје, тоа да го сторат со посебна уплатница во пошта.

Проучувајќи ја проблематиката од оваа област од јавен интерес, како исклучително значајна во секојдневниот живот на граѓаните, Народниот правобранител констатира дека во многу земји граѓаните се заштитени од исклучување од системот за водоснабдување на начин што испорачателите на услугата, односно добавувачите, се должни претходно да добијат судска пресуда. Имајќи го предвид значењето на водата во секојдневното живеење на граѓаните, Народниот правобранител смета дека

е потребно да се престане со практиката на исклучување на граѓаните без постоење одлука од надлежен суд во интерес на зачувување на здравјето на граѓаните. Од предметното работење може да се констатира дека граѓаните најмногу имаат потреба од интервенција на Народниот правобранител токму пред овие комунални претпријатија.

При ова Народниот правобранител има сознанија дека многу правни субјекти со далеку повисоки износи на неплатени сметки за потрошена количина на вода од таа на граѓаните, продолжуваат истите да не ги плаќаат, а не се исклучуваат од системот на водоснабдување што директно ги доведува во нерамноправна положба граѓаните како поединци и покрај тоа што се економски послаби. Од овде произлегува дека комуналните претпријатија, предното го компензираат со наплата на сметките од граѓаните. Во оваа смисла ќе биде неопходно потребно во иднина да се преземат дејствија за обезбедување сите потрошувачи, без оглед на тоа дали се работи за семејни домаќинства, деловни или индустриски објекти, редовно да ги плаќаат сметките. Ова секако дека ќе овозможи подобрување на квалитетот на услугата, редуцирање на загубите, а со тоа и до намалување на постојаните притисоци за покачување на цената на услугата, што во крајна линија секако е во интерес на граѓаните.

* *
*

Имајќи го предвид сето погоре изнесено, како елементарни предуслови за соодветно имплементирање на потрошувачките права како составен дел од правниот систем и воедно непоходен елемент за негово функционирање во наредниот период релевантните државни фактори потребно е да ги преземат следниве мерки и активности:

- изготвување на целосна правна-законска регулатива која ќе ги има предвид сите појави и состојби со кои се соочуваат граѓаните од позиција на потрошувачи, а која активност би се спровела во контекст на усогласување на домашното законодавство со нормите на Европската унија;
- операционализација на соодветни акти што конкретно се однесуваат на јавните претпријатија и другите субјекти-вршители на стопански дејности од јавен интерес, особено на позицијата и функционирањето што ги имаат во системот давателите на услуги, со што рестриktivно би се влијаело на нивната монополска положба пред се во поглед на креирањето на цените на услугите, но и постапувањето спрема корисниците на услугите;
- нужна потреба е и сериозно разгледување на можноста од воведување дополнителни мерки од социјален аспект за граѓаните кои се во неповолна материјална состојба, а кои поради објективните социо-економски околности во кои се затечени не се во можност да ги подмируваат обврските спрема вршителите на наведените услуги;
- доследен надзор и примена на соодветната регулатива од страна на пазарната инспекција;
- интензивна соработка на сите меродавни институции од сферата на потрошувачките права со канцеларијата на Народниот правобранител, како и постапување по неговите интервенции и укажувања.

2.12. Заштита на правата од областа на имотно-правните односи

Заради значењето и влијанието на сопственоста врз односите во општеството, нејзината правна заштита се третира како една од темелните вредности на уставниот поредок на Република Македонија. Нејзината заштита треба да биде на

исто рамниште како и заштитата на слободите и правата на граѓаните. Впрочем, Уставот на Република Македонија во член 30 го гарантира правото на сопственост и тоа со еднаква општествено-економска содржина и значење.

Од содржината на уставните одредби произлегува дека Уставот сопственоста ја определува како интерес на граѓанинот, но и како јавен интерес. Токму поради таквиот статус само во случај кога се работи за јавен интерес утврден со закон, може да дојде до ограничување на правото на сопственост, а во таквиот случај Уставот гарантира правичен надомест што не може да биде понизок од пазарната вредност.

Ваквото значење на сопственоста и многубројните имотно-правни односи помеѓу граѓаните што како резултат на истата се воспоставуваат, односно фактот дека граѓаните секојдневно се соочуваат со нереализирани права по основ на Законот за денационализација и неизвршувањето на државните обврски кон нив по однос на материјални побарувања по различни основи се дел од основните причини за барање покренување постапка заради обезбедување заштита на правата од областа на имотно-правните односи.

Во тој сегмент, Народниот правобранител во контекст на утврдената надлежност презема дејства заради заштита на правата на граѓаните во следните постапки:

- за денационализација-враќање во сопственост на одземен-национализиран имот;
- за запишување на правата на недвижностите во катастарот на недвижностите;
- за експропријација, односно остварување и обезбедување право на праведен надомест и неговото исполнување, како и
- за обезбедување права на градежното земјиште.

Советот за денационализација, комисиите за денационализација и Управата за имотно-правни работи како органи во состав на Министерството за финансии, Државниот завод за геодетски работи со одделенијата за премер и катастар и Министерството за транспорт и врски со своите органи и тела заедно со соодветните комисии за решавање на управни работи во втор степен на Владата на Република Македонија се надлежни органи што ја водат постапката во контекст на ваквите барања на граѓаните, односно пред кои Народниот правобранител надлежно постапува.

Општа карактеристика на овој извештаен период, за што Впрочем се однесуваа најголем дел од поднесените претставки, е остварувањето и заштитата на правата на граѓаните во процесот на денационализација каде што слободно може да се каже дека граѓаните се судруваат со разни бирократски произволности и субјективистички проценки во врска со статусот на имотот што е предмет на денационализација. Истото би можело да се каже и за постапката за експропријација, односно постапката за определување праведен надомест и негова исплата, постапката по барања за запишување настаната промена во катастарот на недвижностите, како и при обезбедувањето права на градежното земјиште.

Ваквата состојба нужно го наметнува заклучокот дека органите на државната управа и организациите со јавни овластувања со мали исклучоци не обезбедуваат законито, стручно, ефикасно и економично вршење на работите и задачите, односно дека не се организирани на начин што ќе биде соодветен на нивната надлежност и прилагоден кон потребите на граѓаните. Ваквата состојба резултира со неоправдано отстапување од нормативно прокламираните начела за извршување на надлежноста согласно принципите на законитост, одговорност, ефикасност, економичност, транспарентност, еднаквост и правичност во примената на законските одредби.

Имено, неспорно е дека основната нормативно прокламирана цел и содржина на Законот за денационализација е денационализацијата да се спроведе и конечно да се отстранат последиците од неправдата што им била нанесена на поранешните сопственици од кои имотот бил одземен. За таа цел не случајно во одредбите од Законот постојат норми со императивен карактер според кои ваквата постапка има третман на итна постапка, односно дека истите определуваат рок од шест месеци од денот на поднесувањето на барањето за донесување решение за денационализација со нужниот законски коректив-случајот на постоење претходно прашање-прогласување наследници и кога треба да се поведе парница, но увидот во предметното работење тоа го демантира.

Впрочем, практичното работење на Народниот правобранител во контекст на поднесените претставки чија содржина е остварување на правото на денационализација, потврдува дека органот за денационализација речиси не се придржува и воопшто не го почитува ваквиот рок што секако доведува до штетни последици кои се манифестираат како губење на довербата на граѓаните-поранешни сопственици или нивните наследници дека државата конечно ќе ја отстрани историската неправда што им била нанесена. Исто така, не е редок случајот, кога иако е донесен правосилен и извршен управен акт со кој поднесеното барање на граѓаните за денационализација е уважено, со разни изговори, да се избегнува обврската за преземање дејства заради негово извршување и предавање во непосредно владение на вратениот имот на поранешните сопственици, односно нивните правни наследници или пак неоправдано да се одолжува постапката за издавање обврзници за денационализација како надомест за национализираниот недвижен имот.

Во постапката на донесување решенија со кои се одлучува по ваквите барања се прават повреди на правилата на постапката бидејќи фактите нецелосно и погрешно се утврдуваат, како резултат на што погрешно се применува материјалното право. Така, во немал број случаи управните органи во смисла на содржината на одредбата-член 49, став 3 од Законот за денационализација поднесените барања за денационализација ги одбиваат како неосновани само поради тоа што подносителите на претставките во своите барања за денационализација не поднеле доказ за сопственост, ниту акт за одземање. Поради таквата состојба на работите како единствен доказ не ги земаат предвид разните списоци на одлуки од аграрната реформа и слични докази, како и издадените уверенија од надлежниот орган што ги врши работите што се однесуваат на премерот, катастарот и запишувањето на правата на недвижностите-Државниот завод за геодетски работи .

Неспорно е дека согласно содржината на одредбите од Законот за општата управна постапка, уверенијата и другите исправи за фактите за кои се води службена евиденција издадени согласно со податоците на службената евиденција имаат значење на јавна исправа што значи дека го докажуваат она што во нив се потврдува или определува. Инаку, Народниот правобранител го цени фактот дека уверението, односно другата исправа издадена на законски пропишан начин не го врзува органот кому му е поднесена како доказ и кој треба да решава за работата, но во тој случај органот може и треба во соодветна постапка повторно да ги утврдува фактите наведени во уверението, односно во другата исправа.

Дека станува збор за недоволно утврдување на фактичката состојба и погрешна примена на материјалното право укажува и околноста што во првостепената постапка воопшто не се преземаат какви било дополнителни дејства согласно содржината на одредбата-член 50 од Законот за денационализација според кој ако актот за одземање на имот и доказите за сопственост барателот не може да ги приложи, а тие се наоѓаат кај сегашниот корисник или кај друг орган, односно

организација, органот за денационализација ќе ги прибави од нив по службена должност.

Исто така, не е редок случајот за одбивање на барањата за денационализација со образложение дека согласно содржината на одредбата-член 8, став 1 од Законот за денационализација предмет на денационализација не е одземен имот за кој е платен, односно даден надомест. Притоа, во текот на постапката управните органи само констатираат дека за одземениот имот-предмет на денационализација на поранешниот сопственик му бил определен надомест, но воопшто не се впуштаат во дополнително утврдување на фактот дали така определените надомест во меѓувреме бил платен, односно даден, а во краен случај скоро никогаш не ги уважуваат барањата на граѓаните поднесени во смисла на содржината на ставот 2 на односниов член, а тоа е одземениот имот за кој е даден надомест да им се врати при што барателот треба да го врати и примениот надомест, се разбира под услов национализираниот имот да постои.

За примена на цитираната одредба, Народниот правобранител смета дека не е доволно надоместот да биде определен, туку тој мора да му биде и платен на поранешниот сопственик, а од списите на обработуваните предмети и образложенијата на решенијата не произлегува дека управните органи со сигурност утврдиле дека бил даден, односно платен надомест за одземениот имот, како и дали постои согласност примениот надомест да биде вратен на државата.

Особено треба да се истакне и повредата на правата на категоријата граѓаните-носителите на станарско право стекнато согласно закон, односно право на користење на кои согласно содржината на одредбите од Законот за денационализација им престанува тоа право бидејќи во донесените решенија за денационализација органот воопшто не се произнесува во контекст на обезбедување на нивното право да им биде доделен друг стан на користење, односно да им го продаде според условите утврдени во Законот за продажба на општествени станови што го гарантира членот 70 од цитираниот закон.

Што се однесува на работењето на Државниот завод за геодетски работи, односно Секторот за премер и катастар - Скопје, како и останатите одделенија за премер и катастар низ Републиката и во текот на овој извештаен период, Народниот правобранител останува на претходно изречената констатација дека постапките како во прв, така и во втор степен неоправдано се одолжуваат, а укажувањата на Народниот правобранител за отстранување на констатираните неправилности во работењето не се почитуваат. Треба да се напомене дека при секоја остварена средба со раководителите на Заводот постои декларативно искажана подготвеност за надминување на таквата состојба, но се останува само на тоа.

Од оформените предмети по кои надлежно постапува Народниот правобранител неспорно произлегува дека граѓаните многу тешко го остваруваат правото на праведен надомест за одземениот експроприран имот или за друго ограничување на нивното право на сопственост поради установување право на службеност, закуп, привремено заземање на земјиште заради вршење на подготвителни работи на земјиштето (непотполна експропријација) дури и кога за истото поседуваат соодветни исправа (спогодба или судска одлука за определен надомест) од една страна, а од друга страна неретко воопшто не се почитува законски пропишаната постапка со која е уреден начинот, постапката и органот пред кој треба да се реши ваквото прашање, па граѓаните се изложуваат на дополнителни и непотребни трошоци со заведување судски постапки. Како илустрација може да послужи фактот дека и по истекот на подолг временски период се уште не е решено прашањето за надоместување на сопствениците на земјиштето заземено со изградбата на бегалските кампови што датира од 1999 година, а меѓу другото индикативен е

фактот дека за таа намена биле добиени средства во вид на странска помош. Во оваа категорија спаѓаат и граѓаните на кои им е ограничено правото на сопственост, односно извршена е експропријација на сопственоста за потребите на изградбата на ХЕЦ “Козјак”. Имено, дел од овие граѓани конечно успеаа да го наплатат утврдениот надомест во извршна постапка пред надлежниот суд, кое нешто создава дополнителни, а непотребни трошоци.

Она што е за одбележување е дека во постапката на обработка на ваквите предмети корисниците на експроприраниот имот по правило ги прифаќаат дадените препораки, но скоро секогаш објаснувањето е дека поради лошата економско-финансиска состојба во која се наоѓаат не располагаат со доволно парични средства и проблемот се одолжува во недоглед.

Едно од прашањата што заслужува посебно внимание со оглед на тоа што истото е содржина на барањата од поднесените претставки секако дека е и трансформацијата на правото на користење на градежното земјиште со оглед на тоа што носителите на правото на користење на градежно земјиште со денот на влегувањето во сила на Законот за градежното земјиште можат да стекнат право на сопственост на градежното земјиште по основ на поранешна сопственост на истото со поднесување барање, а по повод барањето Министерството за транспорт и врски донесува решение за трансформација на ова право. Но дел од одредбите во меѓувреме се најде под опсервација на Уставниот суд кој оцени дека со законскиот концепт на трансформацијата се доведува во прашање правната сигурност на граѓаните, како елемент на уставниот принцип на владеење на правото, како и уставното начело на еднаквост на граѓаните пред Уставот и законите, па заедно со дел од одредбите на подзаконскиот акт со кој подетално се доуредувахе постапката ги укина со што во поголем дел за извесен период се ограничува примената на неговите решенија.

Со оглед на ваквата состојба на работите, со цел за адекватно разрешување на горенаведените појави, како и заради обезбедување доследна примена на пропишаната постапка во контекст на обезбедување ефикасно остварување и заштита на правата на граѓаните во процесот на денационализација во неколку наврати доставени се посебни информации до функционерот-министерот кој раководи со Министерството за финансии, како и до претседателот на Советот за денационализација. Во таа насока посебни информации се доставени и до секретарот на второстепениот управен орган-Комисијата за решавање во управна постапка во втор степен по предметите од областа на денационализацијата, но по истите воопшто не е постапено, односно Народниот правобранител не добил одговор. Од истите причини повеќе информации се доставени и до секретарот на Комисијата за решавање во управна постапка во втор степен по предметите од областа на премерот, катастарот и запишувањето на правата на недвижностите од каде што во мал број случаи добиен е одговор, но најчесто нецелосен. Во голем број случаи известен е директорот на Државниот завод за геодетски работи, со посебен осврт на работењето на Секторот за премер и катастар во Скопје бидејќи најголем број претставки се однесуваат токму на неговото работење, а исто така неколку пати извршен е непосреден увид и разговор со раководителите на истиот, но соработката изостанува. Покрај ова посебно сакаме да нагласиме дека директорот на Државниот завод за геодетски работи известен е и за работењето на одделенијата за премер и катастар во Гевгелија и Ресен од каде што воопшто не се добиваат бараните податоци и информации.

Истовремено, заради обезбедување право на праведен надомест и негова исплата на граѓаните од кои е експроприран имот за потребите на изградбата на ХЕЦ “Козјак”, односно за изградбата на бегалските кампови запознаени се директорот на Подружницата ХЕЦ “Козјак”-Скопје при Јавното претпријатие “Електростопанство на

Македонија” и директорот на Управата за имотно-правни работи на Министерството за финансии така што е побарано преземање дејства заради обезбедување на правата на граѓаните.

На крај, Народниот правобранител во настојувањето да даде што е можно поголем придонес во олеснувањето на остварувањето и заштитата на правата на граѓаните, континуирано се обидуваше да воспостави редовни контакти и потесна соработка со надлежните органи и Владата на Република Македонија, во функција на надминување на проблемите на граѓаните од сферата на имотно-правните односи. Со оглед на тоа што и по изнесувањето на проблемите и до Владата на Република Македонија не се воспоставени непосредни контакти, Народниот правобранител укажува на дел од проблемите коишто не само што не се надминуваат, туку напротив се продлабочуваат. Тие се:

- бавност, преголема бирократија и висок степен на субјективност при водењето на управната постапка;
- нестручност, а во одредени случаи може да се каже непознавање на прописите од областа на имотно-правните односи од поголем дел службеници;
- некооперативно и непрофесионално однесување кон субјектите вклучени во постапката и со тоа предизвикување штетни последици за граѓаните-странки во постапката;
- нееднаква примена на прописите;

Причини за вакви состојби се наоѓаат во несоодветноста на Законот за премер, катастар и запишување на правата на недвижностите кој се применува заедно со Законот за премер и катастар на земјиштето, Законот за експропријација, Законот за градежно земјиште и Законот за денационализација. Затоа, иако дел од прописите со кои е уредена односната област претставуваат солидно нормативно-правно решение за проблематиката на која се однесуваат сепак постои потреба од нивно доизградување, односно допрецизирање на одредени решенија со цел обезбедување доследна примена на пропишаните постапки.

За целосно исполнување на така зададената цел сигурно дека е потребно да се унапреди административниот капацитет на соодветните институции за ефективна примена и заштита на правата што произлегуваат од сопственоста. Со адекватното разрешување на горенаведените појави секако дека ќе се даде придонес во надминувањето на штетните последици како што се долготрајноста и неекономичноста на постапките, неможноста за брзо и ефикасно остварување на правата, како и надминувањето на нарушувањето на уставно прокламираното начело за еднаквост на граѓаните и сл.

Секако дека заради овозможување на поефикасно и поекономично остварување и заштита на правата, како и заради унапредување на начинот на работењето во контекст на заштитата на правата на граѓаните воопшто, а особено од областа на имотно-правните односи, како приоритет се наметнува прашањето за совладување на ваквите фундаментални проблеми во државата со преземање на сите нормативни мерки и воведување на сите можни практики за заштита на институтот сопственост и на правата што произлегуваат од него. Заради постигнување на таквата цел неопходно е создавање претпоставки репресивниот апарат на државата во ниту еден случај да не врши репресија врз сопственоста и сопственичките права на граѓаните и правните лица, туку во согласност со закон, врз тие што ги узурпираат и загрозуваат правата од сопственост.

* *
*

Во таа насока потребно е да се обезбеди:

- државната управа своите надлежности да ги врши исклучиво во согласност со начелото на законитост, како и врз основа на принципот на недискриминација и принципот на еднаков третман;
- доследно да се почитува принципот на фер постапка што е поврзано со разумен рок и непристрасна примена на законот и
- да се унапреди административниот капацитет на соодветните институции за ефективна примена и заштита на правата што произлегуваат од сопственоста.

Оценувајќи дека секој проблем може да се надмине само преку соработка меѓу сите субјекти вклучени во одредени активности Народниот правобранител и овојпат изразува целосна подготвеност за вклучување во надминувањето на проблемите и за поголема соработка заради унапредување на правата од оваа област, а преку тоа создавање претпоставки за понатамошна демократизација на вкупните односи во правно-политичкиот систем на Републиката.

2.13. Заштита на правата од други области

Во оваа област беа распределени претставките кои според својата содржина не можеше да се распределат во една од определените области или се однесуваа на органи и организации врз кои Народниот правобранител не е надлежен да постапува.

Имено, Народниот правобранител нема законски овластувања да презема какви било дејствија во случај на повреда на правата на граѓаните во трговските друштва, здруженијата на граѓани и други правни субјекти кои не се во состав на органите на управата или кои не вршат дејност од јавен интерес. Како и во претходните години, така и во изминатата голем број граѓани кои од страна на работодавците беа прогласени за технолошки вишок или пак на друг начин добија отказни решенија со што им престана работниот однос, или пак им беа ускратени правата на запишување и располагање со акциите во одредени акционерски друштва се обратија до Народниот правобранител и побараа негова интервенција заради заштита на нивните права. Со оглед на законската пречка за постапување по повод претставките со ваква содржина, Народниот правобранител се обидуваше на подносителите на посреден начин да им помогне, по пат на давање совети за начинот на кој можат да побарат заштита на правата и органот пред кој тоа можат да го сторат при што секогаш по ваквите претставки не покренуваше постапка. Во дел од претставките групирани во оваа област, граѓаните изразија незадоволство од спроведената постапка на трансформација на општествениот капитал, односно од приватизацијата, при што бараа интервенција на Народниот правобранител. По повод овие претставки, Народниот правобранител ги советуваше граѓаните, доколку сметаат дека во постапката за трансформацијата на општествениот капитал се извршени битни повреди на законските одредби што резултираат со оштетување на општествениот капитал да се обратат до Јавниот правобранител, Јавниот обвинител и Агенцијата кои може да побараат финансиска, сметководствена и правна контрола на законитоста и правилноста на спроведувањето на постапката, што е во согласност со одредбите од член 52 од Законот за трансформација на претпријатијата со општествен капитал.

3 ДРУГИ АКТИВНОСТИ

3.1. Иницијатива за измена и дополнување на Законот за народниот правобранител

Петгодишната практична примена на Законот за народниот правобранител покажа дека некои законски решенија од Законот до крај не се дефинирани, некои се нефункционални, а некои не соодветствуваат со условите и состојбите во кои функционира правниот систем во Републиката. Ваквата состојба често беше предмет, како што веќе е истакнато во извештајот, на погрешна оценка на делокругот на работа на Народниот правобранител и на неговата улога и значење и тоа од повеќе органи и организации, поединци, институти и институции.

За надминување на ваквата состојба, а со цел да се овозможи и изгради цврста гаранција за самостојно, независно и ефикасно дејствување на функцијата Народен правобранител, до надлежната собраниска Анкетна комисија за заштита на слободите и правата на граѓанинот во текот на 2001 година беше доставена иницијатива за изменување и дополнување на Законот за народниот правобранител. По оваа иницијатива не беше постапено, па претпоставуваме дека тоа беше поради воениот конфликт во Републиката.

Меѓутоа надлежните општествено-политички структури во државата согледувајќи го значењето што современите правни системи во сите демократски правни општества му го придаваат на работењето и функционирањето на Омбудсманот и проширувањето на неговите надлежности со Рамковниот договор, како компромисно решение за воената криза, предвидоа измени, проширувања и дополнувања на надлежностите на Народниот правобранител што би се регулирале со измени и дополнувања на Уставот на Република Македонија и на Законот за народниот правобранител. Меѓутоа до денес на овој план реализиран е само дел од Рамковниот договор.

Имено, донесени се само амандманите на Уставот така што со амандманот ЏИ предвидено е Собранието да го избере Народниот правобранител со мнозинство гласови од вкупниот број на пратениците, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија, а во истиот член како посебна надлежност е утврдено дека Народниот правобранител ќе посвети особено внимание за заштита на начелата на недискриминација и рамноправна застапеност на заедниците во јавните тела на сите нивоа и во другите области на јавниот живот.

Што се однесува до измените и дополнувањата на Законот за народниот правобранител иако беше обврска од Рамковниот договор измените и дополнувањата на Законот да бидат усвоени до крајот на оваа година, поради веќе бавната имплементација на Рамковниот договор, Законот се уште не е донесен.

Согласно Рамковниот договор со измените и дополнувањата на Законот ќе се овозможи: Народниот правобранител да презема дејства за одбрана на начелата на недискриминација и правична застапеност на припадниците на заедниците во

јавните тела на сите нивоа и во другите области на јавниот живот и да има соодветни ресурси и персонал во неговата служба што ќе му овозможат извршување на неговата функција; да формира дисперзирани канцеларии; Собранието посебно да го гласа буџетот на Народниот правобранител; зголемување на овластувањата на Народниот правобранител, односно во постапувањето по претставките му се овозможува пристап и можност да ги прегледа сите службени документи; до донесувањето одлука од страна на надлежен суд Народниот правобранител да може да го суспендира извршувањето на управниот акт, доколку тој оцени дека актот може да произведе непоправлива штета за правата на заинтересираното лице; право Народниот правобранител пред Уставниот суд да ја оспори согласноста на законите и другите прописи со Уставот и други измени и дополнувања што ќе бидат во функција за што поуспешно и поефикасно извршување на функцијата.

Со цел во измените и дополнувањата на Законот да се инкорпорираат што поквалитетни, поефикасни и издржани решенија во функција за поуспешно извршување на надлежностите, заинтересирани се повеќе меѓународни институции што веќе понудија материјално-техничка и сручна помош. Во овој контекст во рамките на стручната помош, а по иницијатива, организација и финансиска помош на Американската адвокатска комора (АБА-СИЛИ), во текот на март/април 2002 година во канцеларијата на Народниот правобранител престојуваше г.Алек Тревик, адвокат од Канада и поранешен омбудсман на провинцијата Квебек-Канада, кој по престојот подготви обемен и исцрпен извештај со свои стручни мислења за тоа како подобро и поефикасно да се организира и дејствува Народниот правобранител во Република Македонија. Овој извештај беше разгледан и од Комисијата за подготвување на новиот Законот за народниот правобранител. Повеќето предлози и сугестии за кои Комисијата сметаше дека се издржани веќе се инкорпорирани во нацрт-законот. Исто така под покровителство на Организацијата за безбедност и соработка во Европа-канцеларија во Скопје (ОБСЕ), а со цел Народниот правобранител да се запознае со функционирањето на посебните канцеларии на Омбудсманот на Федерацијата Босна и Херцеговина, делегација на Народниот правобранител во текот на месец декември изврши посета на оваа институција.

Во однос на новините во изборот и надлежностите на Народниот правобранител, утврдени во Уставот, како и престојните измени на Законот за народниот правобранител, Народниот правобранител смета дека се една од придобивките во процесот на демократизација на државата и се насочени во правец на зајакнување и обезбедување самостојно, независно и ефикасно извршување на функцијата народен правобранител, поради што неопходно е потребно да се забрза постапката за негово донесување.

3.2. Едукација за правата на граѓаните

Иако не е законска обврска и оваа година Народниот правобранител презеде определени мерки и активности за едукација на граѓаните за нивните права. На овој план и оваа година при посетите на општините и во канцеларијата на Народниот правобранител на граѓаните им беше дистрибуирана и достапна брошура изготвена во вид на водич за начинот и формите како да се информираат и да ги заштитат своите права и да се запознаат со институцијата Народен правобранител. Брошурата е отпечатена на македонски, албански и англиски јазик, а доколку бидат обезбедени средства ќе биде одпечатена и на јазици на другите заедници.

Исто така, на овој план Народниот правобранител учествуваше на повеќе едукативни семинари за заштитата на правата на граѓаните на кои имаше активно учество со свои излагања. Во овој контекст во текот на 2002 година одржни се повеќе предавања за улогата и значењето на институцијата Народен правобранител

во повеќе основни и средни училишта и на Правниот факултет. Вакви предавања, на барање на невладините организации, беа направени во неколку наврати и со групи на ученици од повеќе училишта.

Заради конкретно запознавање на граѓаните со нивните права, во извештај-ниот период беа изготвени и брошури во нацрт-верзија чие објавување треба да се реализира доколку се обезбедат финансиски средства. Брошурите обработуваат различни тематски проблеми, односно со истите се опфатени сите области по кои Народниот правобранител постапува, изготвени се со приемчив стил, лесно разбирливи и се наменети за сите граѓани. Интенција на брошурите е граѓаните да се запознаат со своите права и со соодветните законски одредби што во иднина би можеле да им користат во нивното остварување, но и за заштита во случај на евентуални повреди. Воедно, канцеларијата на Народниот правобранител изготви и програма за секоја област, во која се опфатени основните цели на дејствување и задачи што во иднина треба да се реализираат.

Оттаму, благодарение на овие активности и активностите на повеќето надлежни институции и институти, а особено на повеќе невладини организации што работат на проблематиката за едукација на граѓаните за нивните права, активностите на надлежните државни органи, па и медиумите, се забележува дека свеста на граѓаните за нивните права и механизмите за нивна заштита во однос на минатото е подигната на повисок степен, но за жал таа се уште не е на потребното ниво, односно граѓаните се уште недоволно се едуцирани и запознати со своите права.

Меѓутоа загрижува тоа што од содржината на претставките, контактите и разговорите што Народниот правобранител ги оствари со граѓаните, забележителна е недовербата на граѓаните во институциите на системот, како кон оние кои ги обезбедуваат и остваруваат нивните права, а тоа се пред се органите на државната управа, така и кон заштитните механизми каде особено е присутна недовербата во судските органи.

Затоа не е новост ако се каже дека меѓу граѓаните владее атмосфера и сознание, па и убедување дека денес ниту едно право не може да се оствари без подмитување, посредување на пријатели и врски, партиски интереси, непотизам и други нелегални инструменти надвор од легално правните механизми.

Сето ова налага потреба од преземање широки активности на сите субјекти, особено на Владата на Република Македонија и нејзините органи и организации, вклучително и невладините организации, на планот на подигањето на свеста и информираноста на граѓаните за нивните права преку изготвување документации и информации, со визуелна поддршка и придружен наставен материјал, со воведување посебна факултативна настава пред се во основното образование, со организирање советувања, семинари, обука и размена на гледишта, како и водење кампања и други иницијативи за истакнување на определени аспекти од човековите права.

3.3. Парламентарни избори 2002

Во текот на месец септември 2002 година беа организирани и одржани четвртите по ред парламентарни избори. Остварувајќи ја востановената практика да обезбеди помош на граѓаните при остварувањето на нивното изборно право, на денот на изборите Народниот правобранител организираше дежурство за што граѓаните преку средствата за јавно информирање беа навремено известени.

За време на дежурството во канцеларијата на Народниот правобранител се јавија околу 60 граѓани кои побараа појаснување за начинот на гласање, некои посочуваа

на неправилности при гласањето, некои не беа евидентирани во изборниот список и слично. На сите овие граѓани во рамките на надлежностите им беше дадена соодветна помош.

Општ заклучок на Народниот правобранител е дека и покрај одредени неправилности, пропусти и нарушувања на изборниот процес во некои од изборните места кои особено беа изразени како нарушувања на молкот, обиди за спречување за гласање, необезбедување тајност при гласањето, колективно гласање, необезбедување пристап до гласачките места на лицата со хендикеп, неажурираност на гласачките списоци и слично, изборите беа добро организирани и поминаа во фер и демократска атмосфера. Ваквиот заклучок беше потврден и од сите релевантни општествено-политички фактори, мониторинг организации, институти и институции во и надвор од Републиката што учествуваа или ги набљудуваа изборите.

Она што особено треба да се истакне за парламентарните избори 2002 година е спремноста за соработка на Државната изборна комисија со канцеларијата на Народниот правобранител што треба да биде пример за делотворна и успешна соработка. Во овој контекст, за овие избори, спремност за соработка беше изразена и од надлежните служби во Министерството за внатрешни работи и Министерството за правда.

Народниот правобранител по спроведените избори изготви информација, што беше доставена и до Државната изборна комисија, во која укажа на неправилностите во спроведувањето на овие избори, особено околу неажурирањето на изборните списоци со цел тие да се отстранат за следните избори.

3.4. Соработка, контакти со меѓународни организации, здруженија и асоцијации, студиски посети, советувања и семинари

Напредно со предметната активност и соработка на Народниот правобранител со надлежните институции во Републиката и оваа година остварени се бројни средби со повеќе претставници на меѓународни организации, асоцијации и здруженија што ја посетија канцеларијата на Народниот правобранител. Вакви средби, а со некои и во повеќе наврати беа остварени со претставници на: УНХЦР; НАТО; Светската здравствена организација; Европската унија; Советот на Европа; Директоратот за човекови права при Советот на Европа; Организациската за безбедност и соработка-Канцеларија во Скопје (ОБСЕ); Групата ГРЕКО; Американската адвокатска асоцијација-АБА/СИЛИ; Европскиот омбудсман институт; Меѓународниот комитет на Црвениот крст; Европската агенција за реконструкција; Европскиот комитет против тортура; Американската амбасада; Канадската амбасада; Британската амбасада; Шведската амбасада; Германската амбасада; Норвешката амбасада; шведската Агенција за развој; шведската Адвокатска комора;ДФИД-Проект за поддршка на јавната администрација; канадската Агенција за меѓународен развој и др.

На овие средби се покажа голем интерес за оваа институција и за нејзиниот делокруг на работа, разменети се корисни мислења и искуства за нејзиното функционирање, а покренати се и иницијативи за разгледување на одделни практични прашања и нивно разрешување. Во сите средби неподелена беше оцената за функцијата, карактерот и значењето на институцијата Омбудсман што таа го има во светот. При средбите претставниците на меѓународните организации, асоцијации и здруженија изразија целосна подготвеност за соработка и давање соодветна помош со цел оваа институција успешно да ги извршува своите уставни и законски овластувања. Претставници на Европската унија, Советот на Европа и ОБСЕ покажаа особен

интерес за условите и можностите за самостојно и независно вршење на функцијата, како и помош за имплементација на Рамковниот договор со кој е опфатен и Народниот правобранител.

Исто така оваа година остварени се повеќе работни средби, студиски посети и учества на повеќе едукативни советувања. При овие средби разменети се искуства на планот на заштита на правата и слободите на граѓаните, корисни мислења од функционирањето на овие институции, материјали и стручна литература корисни за постапување во практиката, а покренати се и иницијативи за разгледување на некои практични прашања и нивно разрешување. Народниот правобранител учествуваше и на неколку советувања и средби од интерес за функционирањето на оваа институција.

Во рамките на овие активности остварени се студиски посети на канцелариите на Парламентарниот омбудсман на Норвешка и Омбудсманот за деца на Норвешка; потоа на Федералниот омбудсман на Босна и Херцеговина и Институтот за правата на децата Сион-Швајцарија. Исто така учествувано е и на повеќе меѓународни конференции, трибини и семинари и тоа: Конференција на европски омбудсмани во Вилниус-Литванија; Конференција за стандарди за Омбудсман институции во Југоисточна Европа во Софија-Бугарија; Презентација и трибина во Стара Загора-Република Бугарија; Годишен состанок на Европски омбудсмани во Даблин-Република Ирска и Белфаст-Северна Ирска; Годишен состанок на членови на Меѓународниот омбудсман институт за Европа во Љубљана-Република Словенија; Првиот глобален состанок на независни институции за заштита на човековите права на Специјалната сесија за децата во Њујорк; Состанок со детските правобранители на земјите од Источна и Централна Европа во организација на детскиот правобранител на Полска; Годишен состанок на Европската мрежа на детски правобранители (ЕНОК) во Брисел и студиска посета на Јавната администрација (ПАИ) во Лондон-Велика Британија.

Исто така Народниот правобранител, неговите заменици и советниците од стручната служба, во Републиката зедао учество во над 30 работни средби, советувања, работилници и трибини организирани од домашни и странски владини и невладини органи, организации и асоцијации.

3.5. Соработка на Народниот правобранител со невладини организации

Соработката на Народниот правобранител со невладините организации како оние во Републиката така и надвор од неа е од суштинско значење за остварувањето и заштитата на човековите права. Ова особено поради фактот што невладините организации дејствувајќи пошироко и судирајќи се со проблеми на граѓаните од различна природа можат да бидат постојан извор за покренување постапки за заштита на правата на граѓаните пред Народниот правобранител. Од друга страна пак, Народниот правобранител како надлежен и стручен орган таквите случаи може во законита постапка да ги истражува и притоа да бара отстранување на констатираните повреди. Притоа овие организации користејќи ги резултатите од истражувањето на Народниот правобранител ќе можат во иднина плански да ги насочат своите дејства и активности во правец на што поуспешно извршување на нивните статутарни и програмски активности од интерес за граѓаните.

Во изминатиот период Народниот правобранител воспостави блиска соработка со повеќе невладини организации и смета дека оваа соработка и понатаму треба да се јакне и продлабочува, како и да се обезбедат услови и да се изнаоѓаат нови начини, форми и методи за нивен непречен развој и дејствување. Невладините организации,

особено оние што цврсто и аргументирано ќе застанат во одбрана на правата на граѓаните и на демократските процеси во државата воопшто, секогаш ќе ја имаат поддршката од Народниот правобранител, а секако таква поддршка Народниот правобранител очекува и од невладините организации.

3.6. Проект за автоматска обработка на претставките

Покрај веб-страницата Народниот правобранител во рамките на програмските активности на 21.03.2002 година го промовираше и го пушти во употреба проектот за автоматизација на системот за обработка на податоците. Проектот финансиски беше поддржан од Амбасадата на Канада и од канадската Меѓународна агенција за развој со чии средства изработен е софтвер за сите специфичности потребни за работењето на канцеларијата и обезбеден е поголем дел од компјутерската техника. Со новиот автоматски систем, се овозможува квалитетно информирање и комуникација базирани на користење современа компјутерска технологија и современа организација на работата која ќе овозможи ефикасна координација на сите активности и квалитетно решавање на предметите.

4 ОЦЕНИ, ЗАКЛУЧОЦИ, КОНСТАТАЦИИ МЕРКИ И ПРЕПОРАКИ

1. Како и претходните така и оваа година на генерален план во обезбедувањето, почитувањето и заштитата на уставните и законските права од страна на органите на државната управа и другите органи и организации со јавни овластувања во Република Македонија не се направени значајни позитивни промени. Оттаму може да се констатира дека правата на граѓаните во повеќе области во основа се почитуваат. Меѓутоа оваа основна констатација е далеку од тоа да биде задоволителна како од аспект на функцијата на Народниот правобранител така и од аспект на високите вредносни мерила поставени со Уставот на Република Македонија и со меѓународните стандарди.
2. Општа оцена е дека и покрај постоењето и дејствувањето на голем број механизми за заштита на човековите слободи и права во Републиката, слободите и правата на граѓаните постојано се повредуваат што неминовно налага нужност од постојана суштествена трансформација во работата и подигање на резултатите од дејствувањето на заштитните механизми на потребното ниво што го бара остварувањето на правата на човекот во современи услови на живеење.

Во овој контекст иако забележително е подигање на свеста на граѓаните за нивните права таа се уште не е на потребното ниво, односно граѓаните се уште се недоволно едуцирани и запознати со нив. За едукацијата придонес имаат и невладините организации, но на овој план отсуствува систематски пристап на надлежните органи и Владата на Република Македонија во целост.

3. Зголемениот број на претставки за 60% во однос на минатата година, како и бројот од околу 3.500 примени граѓани во канцеларијата на Народниот правобранител и надвор од неа кои се обратиле за помош упатуваат на заклучок дека Народниот правобранител е општо прифатена институција и ужива доверба и поддршка од граѓаните и тие веќе ги остваруваат своите интереси пред Народниот правобранител.
4. Соработката на Народниот правобранител со органите на државната управа и со другите органи и организации врз кои надлежно постапува и оваа година нема значителни подобрувања, односно истите не се на потребното ниво. Досегашното искуство покажува дека иако согласно Законот за народниот правобранител, органите и организациите се должни да соработуваат со Народниот правобранител и на негово барање да му ги обезбедат сите податоци и информации без оглед на степенот на доверливост, да му овозможат спроведување на постапката и навремено да го известуваат за преземените мерки и активности по дадените предлози, препораки, мислења и други интервенции на Народниот правобранител, повеќето од нив само декларативно изразуваат спремност за соработка, некои воопшто не соработуваат и се однесуваат игнорантски, а некои остваруваат само делумна и периодична соработка што секако негативно се рефлектира како врз остварувањето на правата на граѓаните така и врз ефикасното извршување на функцијата Народен правобранител.

Ваквиот однос на органите и организациите неминовно налага потреба од преземање поенергични мерки и активности пред се од Собранието на Република Македонија кое треба не само да им укаже на органите на државната управа и органите и организациите со јавни овластувања на нивната законска обврска за соработка и почитување на интервенциите на Народниот правобранител, туку и да ги повика на одговорност носителите на јавни функции кои се одговорни пред Собранието, а несовесно, неодговорно и незаконито се однесуваат во обезбедувањето и остварувањето на правата на граѓаните.

5. Резултатите од досегашното функционирање на Народниот правобранител покажуваат дека од година во година тие се евидентни што никако не значи дека треба да се застане на ова ниво туку и понатаму со изградениот метод на работа и стекнатото искуство од досегашното работење треба уште порешително, поенергично и се разбира законито да се дејствува во заштитата на слободите, правата и интересите на граѓаните.
6. Констатирано е дека односот на службените и одговорни лица во органите на државната управа со граѓаните се уште не е на потребно и задоволително ниво, па така и оваа година покрај присутниот бирократски, непрофесионален и чиновнички менталитет и недоличен однос во комуникацијата со граѓаните присутни се и појави на ненамерни, но и намерни законски повреди при постапувањето по барањата за остварување на правата на граѓаните и во комуникацијата со нив. Па така има појави на:
 - намерно одолжување на управната постапка на една, две и повеќе години;
 - неоправдано долго траење на постапките по управните спорови пред Врховниот суд на Република Македонија каде по правило предметите се земаат во работа по една, две и повеќе години;
 - невклучување на заинтересираните странки во постапката;
 - отфрлање на барањата поради неприложен доказ што можел и самиот орган да го прибави по службена должност или лично да изврши увид во јавните книги или исправи;
 - непостапување по укажувањата на второстепените управни или судски органи;
 - неизвршување на правосилните и конечни управни акти или селективен пристап при извршувањето;
 - непочитување на правото барањето да се реши поинаку и покрај очигледните докази и укажувања на странките и Народниот правобранител;
 - некооперативна соработка, некоординираност и неорганизираност на внатрешните служби во органот и меѓу органите;
 - одбивање да се прими поднесено барање;
 - ненавремено доставување на списите по предметот до второстепен орган и до судот;
 - грубо, неприемливо, недолично и одбивно комуницирање со странките;
 - намера да се остави впечаток кај странката дека и е направена услуга иако преземените дејства се во рамките на работните обврски и сл.

Сето ова упатува на заклучок дека е неопходно потребно да се забрзаат веќе започнатите реформи за трансформација на државната администрација за да се обезбеди мала, компетентна, стручна и ефикасна администрација што ќе им служи на потребите на граѓаните.

7. Иако веќе пет години наназад, откако постои и функционира институцијата Народен правобранител укажуваме дека за поефикасна администрација и навремено и ефикасно остварување на правата на граѓаните од суштествено значење е усогласувањето на законската регулатива со Уставот на Република

Македонија и прилагодување на истата со европските стандарди и меѓународните акти, на овој план се уште не се направени значајни промени иако со донесувањето на Законот за државни службеници направен е чекор напред, но неговата недоследна примена упатува на веќе споменатата декларативна спремност на органите и организациите да се воспостави и почитува принципот на владеење на правото.

Во овој контекст како приоритетно и неопходно е донесување нов Закон за општа управна постапка и Закон за управните спорови што ќе бидат во функција на ефикасно остварување на правата на граѓаните. Со овие закони треба пред се да се утврдат правните рамки за дејствување на администрацијата во остварување на правата на граѓаните, кои во основа ќе ги следат принципите на еднаквост на граѓаните и нивна заштита од самоволието на државните органи пред кои ги остваруваат правата.

Во овој правец Народниот правобранител смета дека и бавната имплементација на Рамковниот договор, кој итно треба да се реализира низ соодветна законска регулатива, претставува сериозна пречка за ефикасно остварување на правата на граѓаните.

Поради тоа, Народниот правобранител ги потсетува и им препорачува на надлежните државни органи, особено Владата на Република Македонија дека Република Македонија, како членка на Обединетите нации и земја која претендира за членство во Европската унија, со потпишувањето на Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската унија презеде обврска не само да го приспособи домашното законодавство со она на земјите членки на Европската Унија, туку и доследно да го реализира во стварноста.

* *
*

Општите и поединечни оценки, констатации и мерки за состојбите со почитувањето на уставните и законските слободи и права на граѓаните од страна на органите на државната управа и другите органи и организации што имаат јавни овластувања упатуваат на заклучок дека е неопходно и итно потребно Владата на Република Македонија и органите врз кои надлежно постапува Народниот правобранител да ги преземат сите неопходни мерки и активности за отстранување на сите неправилности и незаконитости изнесени во овој извештај.

Во овој правец Народниот правобранител очекува дека Собранието на Република Македонија по темелното разгледување на извештајот ќе ги поддржи активностите и дејствата што Народниот правобранител ги преземаше за заштита на уставните и законските права на граѓаните и ќе им препорача на Владата на Република Македонија, надлежните државни органи и на другите органи и организации доследно да ги почитуваат препораките и интервенциите на Народниот правобранител и во иднина да обезбедат:

- совесно, одговорно, ажурно и навремено постапување по барањата на граѓаните за остварување на нивните права;
- транспарентност во работата и навремено информирање на јавноста за сите преземени активности на полето на човековите права и нивно активно вклучување;
- перманентно следење на состојбите со човековите права, нивно надградување, обезбедување, почитување и навремено нормирање и усогласување со меѓународните акти и стандарди;
- посистематско информирање, обука и едукација за слободите и правата на сите граѓани од сите возрастни групи како битни услови за развојот на

демократијата, владеењето на правото и функционирањето на правната држава.

5 ОРГАНИЗАЦИЈА, КАДРОВСКА СОСТОЈБА И СРЕДСТВА ЗА РАБОТА

Тргувајќи од уставно и законски утврдената концепција и поставеност на Народниот правобранител, организацијата и начинот на работа се доуредени со Деловникот за работа на Народниот правобранител и Правилникот за организација на работата и задачите на стручната служба на Народниот правобранител, користејќи ги компаративните искуства на повеќе вакви и слични институции во светот, оваа година работите по предметното работење од надлежност на Народниот правобранител беа распоредени по повеќе области. Ваквиот начин на распределба овозможи работата и активностите на Народниот правобранител по предметите да се извршуваат постручно и поефикасно, како и континуирано нормативно и компаративно да се следат состојбите во областите.

И оваа година Народниот правобранител функциите од својата надлежност ги извршуваше со 32 извршители од кои 17 постапуваат по претставки. Според квалификационата структура на кадрите 21 се со високо образование, 10 со средна стручна подготовка и еден вработен со ниско образование.

Народниот правобранител цени дека вкупниот број на вработените и покрај повремениот отсуства, боледувања и едногодишното отсуство на еден од вработените (породилно отсуство на еден советник) со својата дополнителна ангажираност во потполност и успешно го совладуваа приливот и обемот на работата по претставките и постигнаа задоволителни резултати. Со стекнатото петгодишно искуство во претстојниот период се очекува дека оваа институција ќе оствари уште позначајни резултати.

Согласно Законот за народниот правобранител средства за работа на Народниот правобранител се обезбедуваат со Буџетот на Република Македонија. Оваа година за остварување на функцијата на Народниот правобранител беа определени 19.626.000,00 денари. Како и минатата така и оваа година определените средства не беа доволни, меѓутоа со рационално и рестриктивно трошење Народниот правобранител успеа да ги изврши законските функции и надлежности.

Во правец на обезбедување средства што ќе овозможат успешно извршување на функцијата со Рамковниот договор предвидена е измена на Законот за народниот правобранител со која ќе се овозможи активно учество на Народниот правобранител во креирањето на Буџетот за потребите на канцеларијата, а во тој дел и посебно изјаснување на пратениците за делот од Буџетот наменет за Народниот правобранител.

Со овие измени се очекува Народниот правобранител да ги добие потребните средства за работа што ќе биде во функција на независно, самостојно и поуспешно извршување на работите и задачите од негова надлежност.

6 ПРЕТСТОЈНИ АКТИВНОСТИ

Како и претходните години и во претстојната 2003 година Народниот правобранител своите активности ќе ги насочи првенствено кон остварување на основните функции што произлегуваат од уставните и законските надлежности. Покрај веќе вообичаеното постапување по претставките претстојнава година ќе треба да се реализира уставно утврдената надлежност Народниот правобранител да презема дејствија и мерки за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и јавните установи и служби.

Во согласност со новиот Закон за народниот правобранител што се очекува да биде донесен во првата половина од 2003 година во кој ќе се имплементираат решенијата од Рамковниот договор, Народниот правобранител ќе треба да презема мерки и активности за организирање на канцеларии, а во тие рамки и нивно материјално-техничко и кадровско опремување, при што треба особено да се води грижа за начелата за правична застапеност на заедниците во прв ред во канцелариите на Народниот правобранител, а потоа и во сите органи на државната управа и во другите органи и организации што имаат јавни овластувања на сите нивоа на државната власт во Републиката.

Во овој правец исто така ќе треба да се преземат активности за афирмација и популаризација на институцијата Народен правобранител и канцелариите во нејзин состав, како и за едукација на граѓаните во поглед на значењето на Народниот правобранител како и за тоа кога и како да побараат негова помош.

Заради поекономичен пристап на граѓаните до институцијата, Народниот правобранител ќе настојува да се обезбедат услови за воспоставување на веќе две години најавуваната бесплатна телефонска линија.

Петгодишното постоење и дејствување на Народниот правобранител покажа дека од суштинско значење за ефикасно и ефективно остварување на функцијата е соработката што Народниот правобранител треба да ја има со органите на државната управа и организациите врз кои надлежно постапува. На овој план и покрај преземените мерки и активности и во иднина ќе треба да се изнаоѓаат начини за делотворна соработка, а веќе воспоставената соработка со овие органи да се подобрува што е во интерес за граѓаните, органите на државната управа и за Народниот правобранител. Во тој правец ќе се организираат повеќе заеднички регионални средби како со раководниот кадар на органите така и со службениците во овие органи што директно постапуваат по барањата на граѓаните за остварување на нивните права.

Народниот правобранител и понатаму ќе соработува и ќе воспоставува поблиска комуникација и со другите владини и невладини организации, асоцијации и здруженија и заедно со нив ќе настојува како краткорочно така и долгорочно, програмски и континуирано, взаемно да дејствува на планот на обезбедувањето, заштитата и особено едукацијата на граѓаните за нивните слободи и права.

На нормативен план Народниот правобранител ќе настојува со свое учество да придонесе во доизградувањето на законската регулатива во Републиката и тоа во оној дел во кој од практичното работење ќе се покаже дека има место за нормативно усогласување, дополнувања, како и усогласување на домашното законодавство со меѓународните стандарди и донесените меѓународни акти и документи, а со цел за успешно остварување на правата и слободите на граѓаните.

Исто така особено внимание ќе се посвети и на користењето на средствата за јавно информирање коишто во изминатиов период се покажаа како многу значаен и ефикасен инструмент што му стои на располагање на Народниот правобранител, а пред се поради силата на дополнителниот притисок што тие можат да го извршат во правец на остварувањето и заштитата на правата на граѓаните.

Дејствувајќи превентивно во остварувањето на функцијата Народниот правобранител и пошироко ќе ги следи состојбите во областа на остварувањето и заштитата на слободите и правата на граѓаните и по службена должност ќе врши увид и надзор во органите и организациите пред кои надлежно постапува со цел да има целосен увид во состојбите на остварувањето и заштитата на слободите и правата на граѓаните.

7 ПРИМЕРИ ОД ПРАКТИЧНОТО РАБОТЕЊЕ

2.2.-1

Подносителката Н.Н. од Скопје побара помош од Народниот правобранител за утврдување на одговорноста на овластено службено лице З.И.-инспектор во органот за внатрешни работи за град Скопје, бидејќи истиот употребил насилство спрема нејзиниот син со злоупотреба на својата позиција иако не се работело за службено дејствие, туку за расчистување на љубовната врска на нивните деца.

Народниот правобранител констатира дека службеното лице ги злоупотребило своите овластувања со елементи на сторување на кривично дело спрема синот на поднесувачката на претставката, поради што до Основното јавно обвинителство–Скопје достави Барање за покренување постапка заради утврдување на неговата кривична одговорност затоа што вперил службен пиштол во главата, почнал грубо да го навредува и малтретира, а потоа со тупаници го удирал во пределот на главата при што му нанел телесна повреда изразена како потрес на мозокот и нагмечување по главата и телото кај оштетениот, а кај соседите на оштетениот предизвикале чувство на несигурност, загрозување и страв во кои дејствија се содржани битните одбележоци на кривичното дело “Насилство” од член 386 на Кривичниот законик на Република Македонија.

Народниот правобранител беше известен дека по завршувањето на постапката за утврдување на одговорноста на овластеното службено лице З.И. било донесено Решение со кое на ова лице му престанува работниот однос со отказ, кој отказ се заменува со парична казна во износ од 10% од месечната плата во времетраење од 6 месеци поради констатирано кршење на работната дисциплина предвидена во член 133, став 1, точка 1, 7 и 24 од Колективниот договор на Министерството за внатрешни работи.

Државниот секретар на Министерството за внатрешни работи-Скопје до Народниот правобранител достави известување во кое е наведено дека Министерството смета дека одредбите од Колективниот договор се правилно применети во конкретниот случај и дека е донесена правилна одлука со која на неговиот работник отказот му бил заменет со парична казна во висина од 10% од месечната плата во траење од шест месеци бидејќи дека со вака изречената мерка ќе се оствари целта на казнувањето.

Имајќи го предвид одговорот на Министерството за внатрешни работи дека против овластеното службено лице била водена постапка за утврдување на неговата одговорност за повреда на работната дисциплина во која му била изречена соодветна мерка предвидена со општиот акт на Министерството, како и одговорот на Основното јавно обвинителство дека против именуваното службено лице на органот за внатрешни работи до Основниот суд во Скопје поднело обвинителен акт за кривично дело Насилство (како што гласеше и барањето на Народниот правобранител), Народниот правобранител констатира дека се преземени сите мерки од негова надлежност за заштита на повредените права на синот на подносителката на претставката и за санкционирање на сторителот на повредата со што ја заврши постапката по преземени дејствија.

2.2.-2

До Народниот правобранител лицето И.Х. достави претставка во која наведе дека поднел барање до Министерството за внатрешни работи на Република Македонија за стекнување со државјанство на Република Македонија по основ на член 11 од Законот за државјанство со

оглед дека е роден во Скопје и го отслужил воениот рок во Армијата на Република Македонија во 1993/94 година. Со тоа што Службата за државјанство на Министерството побарала докази кои се бараат од странци за нивна натурализација/природување во државјанството на Република Македонија подносителот на претставката сметаше дека Министерството неосновано ја одолжува постапката по неговото барање и побара заштита од Народниот правобранител.

Врз основа на преземените дејства, Народниот правобранител констатира дека Секторот за управно-надзорни работи непотребно ја одолжува постапката со барање мислења за основаноста на приемот од повеќе министерства и од службата за безбедност и контраразузнавање иако членот 11 од Законот за државјанство предвидува скратена постапка за прием во која мислење за оправданоста дава Владата на Република Македонија.

Народниот правобранител постапувајќи по претставката до Министерство за правда достави укажување за итно произнесување по барањето на Министерството за внатрешни работи, до министерот за внатрешни работи достави две информации за констатирани пропусти на Секторот за управно-надзорни работи, а за истото ја информира и Владата на Република Македонија.

Министерството за внатрешни работи го извести Народниот правобранител дека донело Решение со кое граѓанинот бил примен во државјанството на Република Македонија согласно член 11 од Законот за државјанството на Република Македонија.

2.3.-1

До Народниот правобранител достави претставка лицето З.З. од с.Стрелци-Кичевско во која наведе дека уште од 1989 година пред Основниот суд Кичево води работен спор и дека постапката, иако во вакви случаи треба да е итна, предметот повеќе од 10 пати бил укинуван и враќан на повторна постапка, така што до денот на поднесувањето на претставката подносителот се уште ги нема остварено правата од работен однос. Понатаму во претставката се наведува дека од Јули 2001 година предметот се наоѓа на одлучување пред Врховниот суд на Република Македонија по изјавена ревизија од негова страна каде исто така постапката неоправдано се одолжува, со што не му е обезбедено уставното и законското право на судење во разумен рок.

Народниот правобранител констатира дека станува збор за повреда на правата на подносителот на претставката од страна на Врховниот суд на Република Македонија предизвикана со непостапување по изјавена ревизија, односно повреда на одредбата од член 7 од Законот за судовите каде е наведено правото на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење. При таква констатирана состојба во рамките на своите законски надлежности ги презеде следните мерки:

-Упати сугестија до претседателот на Врховниот суд на Република Македонија со која беше побарано приоритетно одлучување по изјавената ревизија и донесување одлука во најкраток можен рок, дотолку повеќе што станува збор за работен спор кој трае повеќе од 10 години.

Врз основа на доставената сугестија, од страна на Врховниот суд на Република Македонија беше доставен допис од 11.03.2002 година со кој Народниот правобранител беше известен дека претседателот на Судот одлучил на предметот да му биде даден приоритет во решавањето и дека истиот веднаш ќе биде земен во работа.

На 10.04.2002 година подносителот на претставката го извести Народниот правобранител дека по ревизијата изјавена од негова страна Врховниот суд на Република Македонија донел пресуда и дека истата му била доставена.

2.3.-2

Граѓанинот Ј.А. од Тетово достави претставка до Народниот правобранител во која наведе дека во постапка за прием во државјанство било донесено одбивателно решение на Владата

на Република Македонија-Комисија за решавање на управни работи во втор степен од областа на одбраната, внатрешните работи, правосудството и управата, по што против истото на 4.07.1998 година завел управен спор пред Врховниот суд на Република Македонија, каде постапката речиси три години неоправдано се одолжува.

Народниот правобранител констатира дека постои повреда на правата на странката предизвикана со непостапување во постапката по заведен управен спор, односно повреда на одредбата од член 7 од Законот за судовите каде е наведено правото на законито, непристрасно, чесно и во разумен рок судење.

Со цел да се утврдат причините поради кои постапката се одолжува, доставено е барање до Министерството за правда како орган на управата надлежен за вршење надзор над ажурното вршење на работите во судовите со кое укажа на потребата од преземање дејства за утврдување на причините за одолговлекувањето на постапката и побара да се создадат услови за итно и приоритетно одлучување по предметот од страна на Врховниот суд на Република Македонија.

До Народниот правобранител беше доставен допис од Министерството за правда со прилог-допис од Врховниот суд на Република Македонија во кој се наведува дека се прифатени укажувањата на Народниот правобранител и Министерството за правда и предметот заведен по тужбата на лицето Ј.А. бил решен на 1.11.2002 година а пресудата доставена до подносителот на претставката.

2.4.-1

Од страна на адвокатот Љ.С. од Скопје, како полномошник на Здружението на воените инвалиди и загинаци од Република Македонија во војните на поранешна СФРЈ од Скопје, од Народниот правобранител е побарана интервенција пред Министерството за одбрана за исполнување на законските обврски спрема лицата предвидени со член 23 од Законот за посебните права на припадниците на безбедносните сили на Република Македонија и на членовите на нивните семејства што беше донесен на почетокот на 2002 година.

Постапувајќи по повод изнесените наводи во претставката, Народниот правобранител констатира дека до неостварување на законските права на поднесувачите на претставката е дојдено поради недостаток на наменски финансиски средства во Министерството за одбрана поради што до Владата на Република Македонија на двапати достави Информација за проблемите со остварување на посебните права на припадниците на безбедносните сили од Министерството за одбрана и на членовите на нивните семејства со укажувања дека Владата на Република Македонија има право и обврска да ја насочува работата на Министерството за одбрана во доменот на постапките што ги води по барањата на припадниците на безбедносните сили и членовите на нивните семејства во насока на забрзување на истите со цел побрзо остварување на нивните законски права и елиминирање на секаков вид на дискриминација во користењето на правата. Исто така, Народниот правобранител во информациите укажа дека благовременото решавање на проблемот ќе го елиминира оправданиот револт на поднесувачите на претставките и непотребните судски постапки и трошоци што ги предизвикуваат таквите постапки.

Во врска со преземените дејствија, Министерството за одбрана на Народниот правобранител му достави Преглед на примени, обработени и реализирани предмети согласно член 23 од Законот за посебните права од кој може да се констатира дека за 31 загинал припадник на безбедносните сили од воените обврзници (повеќето од поранешната ЈНА) се определени парични надоместоци и е започнато со нивната исплата, со што се реализирале правата на засегнатите граѓани.

2.5.1.-1

До Народниот правобранител претставка достави Л. С. од Скопје во која изрази незадоволство од решение на Заводот за вработување-Биро за вработување во Скопје со кое

и било повредено правото на паричен надоместок поради невработеност бидејќи со истото била избришана, односно престанала да се води во евиденцијата на невработените.

Пред да се обрати до Народниот правобранител, со оглед на тоа што останала незадоволна од ваквото решение, подносителката на претставката доставила жалба до Министерството за труд и социјална политика кое со Решение истата ја усвоило и го поништило првостепеното решение.

Народниот правобранител оцени дека правата на подносителката на претставката се повредени со тоа што погрешно била утврдена фактичката состојба и погрешно применето материјалното право при донесување на оспореното решение од страна на Заводот за вработување-Биро за вработување-Скопје.

Подносителката на претставката била во редовен работен однос кој и престанал по основ на технолошки вишок, а со оглед на тоа што таа била еден од основачите на задругата, Заводот за вработување-Биро за вработување во Скопје, согласно член 54, став 1, алинеја 4 и член 59, став 1, алинеја 3 од Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност (“Службен весник на РМ” бр.37/97) ја избришало од евиденцијата на невработените и не и го признал правото на паричен надоместок поради невработеност.

Повредата на правото на подносителката на претставката е сторена бидејќи не е земен предвид фактот дека задругите немаат статус на трговски друштва бидејќи истите се основаат според Законот за задруги (“Сл.весник на РМ” бр.30/90) кој се применува како “леџ специјалис” и истите немаат основачки влог кој би носел некаква добивка или права, па оттука ниту основачите на истите немаат ист третман со основачите на трговски друштва.

Народниот правобранител достави препорака до Заводот за вработување-Биро за вработување-Скопје во повторната постапка да постапи согласно член 242, став 2 од Законот за општата управна постапка и со доследна примена на укажувањата дадени во второстепеното решение на Министерство за труд и социјална политика и на законските прописи да донесе законско решение.

Заводот за вработување-Биро за вработување во Скопје ја прифати препораката на Народниот правобранител со што подносителката на претставката го оствари своето право.

2.5.1.-2

Во претставката А.Д. од Прилеп побара ангажирање на Народниот правобранител во правец на ублажување на неговата тешка социјална положба со остварување на правото на социјална парична помош кое не можел да го оствари пред ЈУ “Меѓуопштински центар за социјална работа” во Прилеп.

Подносителот на претставката не поседуваше никаков акт со кој му биле одбивани барањата поради што и не можел да бара заштита на своите права пред непосредно повисоките органи. Народниот правобранител оцени дека има основ за покренување постапка бидејќи подносителот живеел сам и немал никакви приходи, а за користење на живеалиштето не му било наплаќано поради лошата социјална положба во која се наоѓал.

По укажувањето на Народниот правобранител ЈУ “Меѓуопштински центар за социјална работа” оцени дека се исполнети законските услови за остварување на правото на социјална парична помош, а со оглед на тоа што непризнавањето на правото на социјална парична помош е спротивно на член 29 од Законот за социјалната заштита (“Службен весник на РМ” бр.50/97) и Одлуката за условите, критериумите, висината, начинот и постапката за утврдување и остварување на правото на социјална парична помош (“Службен весник на РМ” бр.15/98) Народниот правобранител оцени дека постојат законски претпоставки подносителот на претставката да го оствари ова право.

По сугестијата на Народниот правобранител, ЈУ “Меѓуопштински центар за социјална работа” во Прилеп донесе Решение со кое на подносителот на претставката му било признато правото на социјална парична помош.

2.5.2.-1

До Народниот правобранител претставка достави О.В. од Скопје која сметаше дека со решение на Јавното претпријатие “Македонски железници”-Скопје и се повредени правата од работен однос бидејќи со истото и престанал работниот однос по сила на закон поради стекнување право на старосна пензија. Незадоволна од решението, во законски предвидениот рок подносителката на претставката вложила приговор до Комисијата за работни односи на Јавното претпријатие “Македонски железници”-Скопје, меѓутоа по истиот се уште не било одлучено.

Народниот правобранител оцени дека била сторена повреда на правата од работен однос на подносителката на претставката бидејќи осигурениците-жени кои на денот на примената на Законот за изменување и дополнување на Законот за пензиското и инвалидското осигурување имале исполнет пензиски стаж од најмалку 30 години се стекнуваат со право на старосна пензија под условите утврдени во Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Р.М.” бр. 80/93; 3/94; 14/95; 71/96 и 32/97).

Меѓутоа во Законот за работните односи се предвидува дека работниот однос по сила на закон престанува ако работникот наполни 40 години пензиски стаж или 65 години живот и најмалку 15 години стаж на осигурување, ако работодавецот, во согласност со условите утврдени со закон и општ колективен договор не одлучи работникот да остане во работен однос.

Бидејќи подносителката на претставката имала наполнето 37 години работен стаж, 4 месеци и 9 дена, односно 37 години работен стаж, 9 месеци и 12 дена, Народниот правобранител оцени дека истата не го исполнува законскиот услов за престанок на работниот однос по сила на закон од причина што нема наполнето 40 години пензиски стаж и дека стекнувањето на правото на старосна пензија со наполнети 30 години пензиски стаж би требало да се сфати само како опција за остварување на право на старосна пензија, а не и причина за престанок на работниот однос по сила на закон.

Народниот правобранител достави препорака во која укажа на сторената повреда на правото на подносителката и препорача Јавното претпријатие „Македонски железници”-Скопје во најкраток можен рок да преземе дејства во правец на поништување на решението за престанок на работниот однос по сила на закон на подносителката на претставката и да преземе мерки за нејзино враќање на работното места, односно на извршување на работите и работните задачи кои ги извршувала пред престанокот на работниот однос.

Јавното претпријатие „Македонски железници”-Скопје ја прифати препораката и постапи по истата со донесување одлука со која во целост се прифати поднесениот приговор, а Решението за престанок на работниот однос по сила на закон се укина.

2.5.2.-2

До Народниот правобранител претставка поднесе Б.П. од Штип, во врска со неговото незадоволство од постапката за разрешување од должноста директор на ДСУ “Славчо Стојменски” во Штип и негово прогласување за технолошки вишок со Одлука на Училишниот одбор на училиштето. Незадоволен од наведеното решение, во законски предвидениот рок подносителот на претставката вложил приговор до Училишниот одбор.

Народниот правобранител оцени дека постои основ за покренување постапка бидејќи со наведениот акт-Одлука на Училишниот одбор на училиштето била сторена повреда на правата од работен однос на подносителот на претставката.

Постапувајќи по претставката Народниот правобранител утврди дека со Решение на министерот за образование подносителот на претставката бил разрешен од должноста директор на училиштето и наместо, согласно законските прописи, негово распоредување на друго работно место кое одговара на неговата стручна подготовка, со Одлука на Училишниот

одбор на ДСУ “Славчо Стојменски” ц.о. тој бил прогласен за технолошки вишок. Исто така беше констатирано дека Одлука е донесена од ненадлежен орган, а од друга страна повредени се правилата на постапката за престанок на работен однос поради економски, технолошки, структурни или слични промени, односно без спроведување постапка согласно законските нормативи подносителот на претставката бил прогласен за технолошки вишок.

Со вака спроведената постапка подносителот на претставката бил прогласен за технолошки вишок по автоматизам без притоа да се спроведе постапка согласно одредбите од Законот за работните односи предвидени за случаите кога работниот однос престанува со отказ поради економски, технолошки, структурални или слични промени, како и одредбите од член 62 до член 70 од Колективниот договор за средно образование особено поради фактот што притоа не е спроведена постапка за формирање комисија од страна на Училишниот одбор, ниту пак е извршено рангирање според критериумите за престанок на работен однос предвидени во истиот.

Истовремено, Народниот правобранител оцени дека во конкретниот случај не е земен предвид и член 105 од Законот за средното образование (пречистен текст) (“Службен весник на РМ” бр.52/02) според кој директорот кој не е повторно избран на јавен оглас или е разрешен пред истекот на времето за кое е именуван, го задржува работниот однос во јавното училиште на работно место соодветно на неговата стручна подготовка, доколку има такво работно место, уште повеќе што според укажувањата на подносителот на претставката во училиштето имало слободни часови на местото професор по филозофија со полн фонд часови.

Народниот правобранител достави Сугестија за поништување на Одлуката на Училишниот одбор и спроведување повторна постапка согласно одредбите од Законот за работните односи, Колективниот договор за средно образование како и Законот за средно образование.

Одлуката на Училишниот одбор со која подносителот на претставката бил прогласен за технолошки вишок беше поништена, а подносителот на претставката вратен на работа.

2.5.3.-1

До Народниот правобранител претставка достави граѓанинот Б. Ц. од Скопје во која побара интервенција пред Министерството за одбрана на Република Македонија и Комисијата за станбени и иселенички прашања на Владата на Република Македонија.

Подносителот наведе дека му се повредени законските права со преземање дејства од страна на надлежните органи по упатеното барање за усогласување на претходно донесеното решение од Министерството за одбрана со кое му бил доделен стан за службени потреби, со новите законски прописи. Имено, со соодветно решение Министерството за одбрана на подносителот му доделил стан за службени потреби, така што станбеното прашање му било решено до стекнување на правото на пензија. Незадоволен од таквото решение именуваниот до надлежното министерство упатил барање за решавање на станбеното прашање со определување на станарско право врз станот доделен за службени потреби, по што согласно Законот за продажба на становите во општествена сопственост би му се овозможил откуп на истиот. Покрај бројните обраќања од Министерството за одбрана подносителот не добил соодветни одговори.

Народниот правобранител побара да биде известен за причините поради кои и покрај упатените барања не е соодветно решено станбеното прашање на подносителот иако истиот во меѓувреме бил пензиониран поради што го изгубил правото на користење на службен стан.

Народниот правобранител констатира дека Министерството за одбрана на подносителот, но и на поголем број вработени во истото министерството им ги повредило законските права, со оглед на тоа што не им било удоволено на основното барање за трајно решавање на станбеното прашање, односно не било постапено во смисла на член 42 од “Правилникот за решавање на станбените прашања во Министерството за одбрана” со кој е предвидено дека Министерството за одбрана може да додели станови со станарско право на воени старешини

кои до последната година пред исполнување на условите за заминување во пензија го немаат решено станбеното прашање.

Од друга страна со оглед на тоа што во меѓувреме надлежноста за решавање на станбените прашања на вработените во Министерството за одбрана премина на надлежната комисија при Владата на Република Македонија, а ценејќи дека од страна на истата неоправдано се одложува постапката по поднесената претставка на граѓанинот Б.Ц., но и на останатите вработени во Министерството, Народниот правобранител со Препорака од 16.09.1999 година се обрати до Владата на Република Македонија-Комисија за станбени и иселенички прашања и притоа нагласи дека истата е должна да донесе Одлука за начинот на постапување по барањата на корисниците на службените станови и воедно да го определи статусот на категоријата станови под закуп за службени потреби согласно законските решенија предвидени во Законот за домување ("Сл. весник на РМ" бр. 21/98).

Комисијата за станбени и иселенички прашања на Владата на Република Македонија го извести Народниот правобранител дека согласно Одлуката за евидентирање на станови како државна сопственост ("Сл. весник на РМ." бр. 94/2001) со која и становите за службени потреби на Министерството за одбрана влегоа во евиденција на државни станови, ќе постапува по поединечните барања на дотогашните корисници, следствено на што и подносителот повторно треба да поднесе соодветно барање.

По сугестија на Народниот правобранител, граѓанинот Б.Ц. упати ново барање, по кое Комисијата за станбени и иселенички прашања позитивно се произнесе така што донесе Решение со кое на подносителот му го додели под закуп предметниот стан на неодредено време, со можност да склучи договор за купопродажба согласно Законот за продажба на станови во општествена состојба. Со таквото решение конечно беа остварени законските права на граѓанинот Б.Ц.

2.5.3.-2

До Народниот правобранител претставка достави Л.Б. од Скопје во која побара интервенција пред Комисијата за станбени и иселенички прашања на Владата на Република Македонија заради повреда на законските права со преземање дејства по упатено барање за определување на единствен носител на станарско право. Од претставката произлегува дека подносителката до Комисијата за станбени и иселенички прашања има упатено Барање за определување на единствен носител на станарско право на станот во кој живее врз основа на соодветен Договор, кој што го користела во состанарски однос со граѓанинот Џ.В. по чија смрт во преостанатиот дел од станот бесправно било вселено друго лице.

По повод упатеното барање, а со оглед на фактот што предметниот стан во меѓувреме бил внесен во евиденција на становите-сопственост на Република Македонија, Комисијата за станбени и иселенички прашања од Јавното правобранителство на Република Македонија побарала да поднесе тужба за иселување на бесправно вселеното лице.

Народниот правобранител констатира дека Јавното правобранителство на Република Македонија неоправдано ја одолжува постапката за иселување на бесправно вселеното лице па упати допис до истото и побара да биде информиран дали согласно законските овластувања биле преземени неопходните мерки и активности заради заштита на државната сопственост во случајот преостанатиот дел од станот.

Во одговорот по повод упатениот допис, Јавното правобранителство на Република Македонија го извести Народниот правобранител дека лицето во меѓувреме било присилно иселено, така што не постојат правни пречки да биде удоволено барањето на подносителката за што е известена и надлежната Комисија. Имајќи предвид дека согласно член 33 Законот за домување (Сл. весник на РМ бр.21/98) Владата на Република Македонија го уредува начинот условите и постапката за давање под закуп на станови во сопственост на Република Македонија, Народниот правобранител упати Сугестија до Комисијата за станбени и иселенички прашања на Владата на Република Македонија и притоа побара согласно законските овластувања истата да донесе управен акт-решение со кое на подносителката ќе и биде доделен станот под закуп во вкупна површина.

Како резултат на погоре наведените мерки и активности преземени од страна на Народниот правобранител, Комисијата за станбени и иселенички прашања донесе Решение со кое согласно Законот за домување (Сл. весник на РМ. бр.21/98) и Уредбата за начинот, условите и постапката за давање под закуп на станови во сопственост на Република Македонија (Сл.весник на РМ.бр.10/99) на Л.Б. и го додели станот под закуп.

2.6.1.-1

До Народниот правобранител граѓанинот В.К. од Прилеп достави претставка во која наведе дека му се повредени правата од страна на Фондот за здравствено осигурување на Македонија–Скопје со тоа што по доставено барање за одобрување болничко лекување во странство за неговото дете и по добиеното одобрение, односно Конзилијарно мислење на надлежен орган и Решение за одобрено лекување во странство, Фондот наместо да постапи во согласност со законот му понудил да потпише договор за согласност трошоците за лекување во странство кои изнесувале над 20 000,00 германски марки да паднат на негов товар, иако според Законот за здравствено осигурување и Правилникот за начинот на користење на здравствените услуги на осигурените лица во странство, осигурениците учествуваат со 20%, а Фондот со 80% од фактички направените трошоци.

Народниот правобранител констатира дека во конкретниов случај е постапено спротивно на Законот со што е повредено правото на граѓанинот В.К., односно се утврди дека Фондот за здравствено осигурување на Македонија, продолжува со вообичената пракса да ги уценува осигурениците да потпишат договори за кои не постои правен основ, со цел со потпишувањето на договорот трошоците направени за интервенцијата да паднат на товар на осигуреникот наместо на Фондот.

Имајќи го предвид фактот што и во претходниот период пред Народниот правобранител беа поднесени неколку претставки според кои Фондот со склучување на договори со осигурениците ја избегнуваше законската обврска за признавање на 80% од фактички направените трошоци за интервенцијата во странство, Народниот правобранител оцени дека станува збор за ист случај и дека и покрај претходните негови укажувања и отстранување на незаконските акти за поединечни случаи Фондот и понатаму продолжи со истата практика.

Народниот правобранител до Фондот за здравствено осигурување на Македонија достави Препорака со која побара Фондот да преземе мерки и дејства за остварување на правата на подносителот на претставката, односно да му бидат исплатени 80% од трошоците направени за одобреното лекување во странство на неговиот син, согласно член 32 од Законот за здравствено осигурување и подзаконските прописи со кои е уредено ова прашање (Правилникот за условите и начинот на упатување на осигурениците на лекување во странство и Правилникот за начинот на користење на здравствени услуги на осигурените лица во странство).

По неколку ургенции беше донесено Решение со кое беше остварено правото на подносителот, односно 80% од трошоците за лекување паднаа на терет на Фондот за здравствено осигурување–Скопје, што впрочем е предвидено со законските и подзаконските акти.

2.6.1.-2

До Народниот правобранител граѓанинот С.М.А. од с.Бузалково-Велес достави претставка во која наведе дека му се повредени правата од страна на Фондот за здравствено осигурување на Македонија–Скопје со тоа што бил задолжен да плаќа придонеси за здравствено осигурување како земјоделски осигуреник, иако во здравствената легитимација издадена од Фондот за здравствено осигурување-Подрачна служба Велес тој бил евидентиран како осигуреник, учесник во НОВ по кој основ примал и соодветно материјално обезбедување.

Подносителот сметаше дека Фондот за здравствено осигурување му ги повредил уставните и законски права со тоа што го евидентирал како земјоделски осигуреник и барал да ги плати

придонесите за здравствено осигурување по основ вршење на земјоделска дејност, а потоа да му се овозможи здравствено осигурување по бараниот основ (учество во НОВ) за него и за неговата сопруга. Подносителот С.М.А. наведе дека повеќе пати се обраќал до Фондот со барање да се исправи грешката, но без да се донесе било каков акт му било одговорано дека не може да биде осигуран како учесник во НОВ додека не го плати придонесот по основ на земјоделско осигурување.

По испитување на случајот и добивањето на потребните информации Народниот правобранител констатира дека подносителот на претставката има својство на учесник во НОВ и согласно член 2 од Законот за материјално обезбедување на учесниците во НОВ ("Службен весник на РМ" бр.21/96–пречистен текст) се стекнал со право на материјално обезбедување врз основа на што, согласно член 11 од истиот Закон има право на здравствена заштита во обем, под услови и начин утврдени со прописите за здравствена заштита. Меѓутоа, Народниот правобранител утврди дека подносителот не може да го користи правото на здравствена заштита согласно прописите за здравствена заштита затоа што наводно имал неплатен придонес како земјоделец во периодот од 1992 година до 1997 година.

Поради тоа што во конкретниот случај подносителот на претставката повеќе од 5 години не бил здравствено осигуран и не беше донесено решение Народниот правобранител предложи да се преиспита случајот и да се изврши пријавување на подносителот по основот по кој поседува решение и да му се овозможи користење на здравствена заштита и здравствено осигурување согласно постоечките законски прописи.

Притоа Народниот правобранител укажа дека според Законот за здравствено осигурување и Правилникот за содржината и начинот на остварувањето на правата и обврските од задолжителното здравствено осигурување не се условува стекнувањето на својството осигуреник по друг основ, односно со законот не е предвидена можност да не се прифати поднесена пријава заради евентуално неплатен придонес затоа што законот предвидел соодветен начин за присилна наплата на заостанатиот придонес.

По преземањето на сите овие дејствија беше извршено пријавување на подносителот во Фондот за здравствено осигурување како осигуреник по бараниот основ, односно како учесник во НОВ, со што беше постапено во согласност со законот и остварено правото на граѓанинот кое инаку пет години му било оневозможено да го користи.

2.6.2.-1

До Народниот правобранител граѓанинот А.С. од Скопје достави претставка во која наведе дека му се повредени правата од пензиското и инвалидското осигурување од страна на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија–Стручна служба-Подрачна единица Скопје и Владата на Република Македонија-Комисијата за решавање на предметите во втор степен од пензиското и инвалидското осигурување со донесени решенија со кои биле одбиени неговите барања за остварување право на инвалидска пензија.

Со оглед на тоа што подносителот на претставката неколку пати со донесени управни акти од надлежните органи бил одбиван во остварување на права од пензиското и инвалидското осигурување, а неговата здравствена состојба знатно се влошила поднел повторно барање до Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија. Во текот на оваа управна постапка по неговото повторно барање беше одлучено со Решение со кое не му беше признато право на инвалидска пензија поради не постоење на инвалидност.

Подносителот на претставката незадоволен од наведеното решение на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување на Македонија-Стручна служба-Подрачна единица Скопје, благовремено поднесе жалба до надлежниот второстепен орган (Владата на Република Македонија-Комисијата за решавање во втор степен по предметите од пензиското и инвалидското осигурување).

По проучувањето и увидот во приложената документација Народниот правобранител утврди дека со Решение врз основа на Наод, оценка и мислење на Првостепената инвалидска

комисија бил прогласен за инвалид на трудот од прва категорија и му било признато право на додаток за помош и нега од страна на друго лице.

Дополнително во 2000 година подносителот на претставката поднел барање за остварување право на инвалидска пензија од страна на надлежниот орган за оцена на работната способност, но тој бил прогласен за работно способен, односно спротивно на претходно утврдениот наод дека е инвалид од прва категорија, било оценето дека кај него не постоела ниту намалена ниту загубена работна способност.

Тргувајќи од контрадикторноста на дадените наоди Народниот правобранител констатира повреда на правата на подносителот на претставката, поради што со писмен допис побара надлежниот орган подносителот повторно да го повика на преглед и при повторното одлучување да се надминат противречностите кои произлегуваат од веќе донесените управни акти, тргнувајќи притоа од фактичката здравствена состојба на подносителот на претставката. Притоа Народниот правобранител укажа и на законската обврска согласно член 247 од Законот за општата управна постапка, решение да се донесе веднаш, а најдоцна во рок од два месеца од денот на предавањето на жалбата. Меѓутоа и покрај ваквото барање на Народниот правобранител Првостепените орган врз основа на Наод и мислење на Комисијата за оцена на работната способност, повторно донесе негативно решение по барањето на подносителот, по што подносителот поднесе жалба. Поради тоа, Народниот правобранител повторно се обрати до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање на предметите од пензиското и инвалидското осигурување, барајќи при одлучувањето да ги надмине противречностите кои се направени со претходно донесените наоди и мислења, односно да донесе решение врз основа на фактичката здравствена состојба на подносителот на претставката која недвосмислено беше очигледна од документацијата со која располагаше подносителот.

Врз основа на укажувањата на Народниот правобранител Второстепената комисија донесе Решение со кое беше уважена жалбата и беше утврдена инвалидност поради потполно и трајно загубена работна способност кај подносителот настаната како последица на болест.

Врз основа на наведеното решение, Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија Стручна служба-Подрачна единица-Скопје донесе решение со кое подносителот на претставката го оствари правото на инвалидска пензија, со што се постапи согласно законските прописи и подносителот го оствари своето право после повеќегодишно водење на управни и судски постапки.

2.7.-1

Во претставката поднесена од П.Ж. од Скопје беше истакнат проблемот во врска со разликата во висината на надоместот за студирање со самофинансирање што студентите го плаќаат на факултетите на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј"-Скопје, зависно од тоа по кој конкурс се запишале, со што се создава нееднаквост во условите за студирање.

Народниот правобранител констатираше дека со обврзувањето на студентите на ист факултет да платат различна партиципација за исти услови за студирање се врши дискриминација меѓу студентите, односно студентите се доведуваат во нееднаква положба иако според Уставот образованието треба да биде достапно за сите под еднакви услови.

По направената анализа Народниот правобранител констатира дека за студентите кои студираат по пат на самофинансирање се создава одредена разлика во висината на надоместот за студирање што треба да ја плаќаат, односно разликата оди дотаму што на ист факултет постои разлика во висината на надоместот во зависност од фактот кога студентите се запишале на студии. Оттука се доаѓа до состојба студентите да плаќаат од 500 до 2.500 ДЕМ за една студиска година на исти студии. Тргувајќи од уставното начело за владеење на правото и за еднаквоста во слободите и правата на граѓаните, потоа од уставното право за достапност на образованието под еднакви услови Народниот правобранител оцени дека станува збор за повреда на правото на еднаквост и наведените уставни начела поради што Народниот правобранител достави сугестија до Ректорската управа на Универзитетот "Св. Кирил и Методиј"-Скопје во која побара преземање активности за изедначување на висината

на партиципацијата за студирање што студентите ја плаќаат за една студиска година на исти студии, со склучување на анекс кон претходно склучените договори за студирање со самофинансирање во делот во кој е определена висината на надоместот, при што во иднина студентите запишани под условите определени во конкурсите од претходните учебни години кои ќе ги положат сите испити од претходната година заклучно со февруарската испитна сесија, да бидат ослободени од плаќање надомест во наредната учебна година.

Постапувајќи по упатената сугестија Ректорската управа формира Комисија за унифицирање на висината на средствата за кофинансирање на студентите и им препорача на факултетите да ги изедначат критериумите и висината на средствата за кофинансирање за сите години на соодветните факултети. На барањето дали факултетите во состав на Универзитетот донеле соодветни акти со кои е извршено изедначување на условите определени во конкурсите Народниот правобранител беше известен од страна на Универзитетот дека поголемиот број факултети ја прифатиле неговата сугестија за унифицирање на висината на средствата за самофинансирање и сите студенти ги задолжиле со иста висина на партиципација со што беше отстранета нееднаквоста меѓу студентите. Меѓутоа помал дел од факултетите не ја прифатија сугестијата затоа што условите за работа тоа не го овозможувале.

За истакнатиот проблем и упатената сугестија на Народниот правобранител до Универзитетот “Св. Кирил и Методиј”-Скопје јавноста беше известена преку средствата за јавно информирање.

2.7.-2

До Народниот правобранител претставка достави Б.Б. од Скопје, во која наведе дека Филозофскиот факултет во Скопје и ги повредил правата бидејќи не и издал соодветен документ, доказ за стекнато звање, односно не и издал диплома (Уверение за положени испити) и покрај тоа што од денот на дипломирањето изминале две години, наводно поради неплатена партиципација. Од претставката и доставената документација беше утврдено дека подносителката се запишла на Факултет во 1995/96 година со поднесување на трошоците за студирање, но со оглед на тоа што подносителката континуирано ги исполнувала предвидените услови во наредните години била ослободувана од обврската за плаќање партиципација. Сепак по дипломирањето во 2000 година не и била издадена диплома, со образложение дека еден испит не положила во предвидената февруарска сесија, иако во индексот беше забележано дека испитот е положен во предвидениот рок со што не постоеше основ за плаќање на трошоците.

Постапувајќи по претставката Народниот правобранител упати препорака до Филозофскиот факултет, во која укажа на законската обврска на Факултетот за издавање на уверението поради исполнетите услови предвидени во Законот за високото образование. Исто така беше укажано дека Факултетот нема правен основ издавањето на исправите да го условува со претходно плаќање на каков било долг на студентот, кој во моментот не постоеше, а и да постоел во таков случај Факултетот може да покрене судска постапка за намирување на долгот, што произлегува и од склучените договори за меѓусебните права и обврски за запишување на студентите со поднесување на трошоци за студирање

Факултетот по повеќе ургенции ја прифати препораката и по комплетирањето на документацијата, односно доставување на пријавата што недостигаше во досието на подносителката уверението за положени испити беше изготвено со што подносителката го оствари своето право.

2.8.-1

До Народниот правобранител претставка достави граѓанинот М.М од Скопје во која наведе дека во тек е судска постапка за развод на брак со нејзиниот сопруг и дека веќе било дадено мислење од страна на Меѓуопштинскиот центар за социјална работа Скопје двете деца да бидат доверени на нејзино чување и воспитување, но дека едното дете при видување со таткото два месеца присилно е задржано во неговиот дом. Интервенција од Народниот правобранител беше побарана и поради наводите дека детето откако е кај таткото воопшто

не посетува настава, а посериозен проблем претставуваше фактот дека тој боледува од параноидна шизофренија што можеше да значи сериозна опасност за здравјето на детето и неговата сигурност.

Ценејќи дека на детето му е повредено правото на лични контакти со двата родитела согласно одредбите од член 76 од Законот за семејството Народниот правобранител покрена постапка и од разговорот со стручните лица од Меѓуопштинскиот центар за социјална работа Скопје доби потврдување на наводите, но бидејќи беше во тек судска постапка за развод на брак немаше законски услови да бара од Центарот да донесе решение за времено доверување на децата кај мајката врз основа на кој акт би постапило и Министерството за внатрешни работи.

Ваквите околности претставуваа потешкотија за преземање на дејствија од страна на Министерството за внатрешни работи бидејќи не постоеше акт врз основа на кој би можеле насилно да влезат и да го приведат сопругот на подносителката и со тоа да го одземат од него детето, а од друга страна Народниот правобранител бидејќи нема овластувања да презема дејствија пред судовите, немаше услови за забрзување на постапката за развод на брак односно донесување пресуда во која воедно се одлучува и за доделувањето на децата.

По барањето на Народниот правобранител полицијата континуирано го набљудуваше домот на сопругот на подносителката со цел доколку се случи тој да излезе да биде повикан на разговор во Полициската станица и на тој начин детето да биде извлечено од куќата.

По неговото приведување во полициската станица биле повикани и стручните лица од Меѓуопштинскиот центар за социјална работа со цел веднаш на детето да му дадат неопходна помош по преживеаната траума од одделувањето со мајката и двомесечното затварање во куќата.

Народниот правобранител беше известен дека Меѓуопштинскиот центар за социјална работа ги презел сите неопходно мерки за нејзина заштита, дека со децата е привремено сместена на друго место и дека детето е во ред, а дека нејзиниот сопруг ќе биде задржан на лекување во болницата “Бардовци”.

2.9.1-1

Љ.Т.од Скопје во претставката наведе дека во постапката за измени и дополнување на Деталниот урбанистички план за локалитетот Дебар Маало-2 изработувачот на проектот изготвил нацрт-план според кој предвидвидена била новопроектирана улица со која проектантот ја презел и коригирал трасата на постоечката улица “Наум Наумовски-Борче” и за таа сметка предвидел проширување на урбанистичките парцели на потегот на ул.”Димитрија Туцовик” до ул.”Јордан Константинов-Џинот”.

За ваквиот нацрт-план, кој бил предмет на јавна анкета, подносителот не дал забелешки, меѓутоа врз основа на резултатите од јавната анкета добиени по дадени забелешки од други граѓани и по прифаќање од Стручната комисија, проектантот извршил ревизија на нацрт-планот со која се задржува новопроектираната улица и паралелно со неа постоечката улица “Наум Наумовски-Борче” поради што Народниот правобранител констатира дека не само што се прекршуваат основните цели на одредбите од Законот за просторно и урбанистичко планирање, туку се повредени и правните интереси на подносителот на претставката за дооформување на урбанистичката парцела.

Народниот правобранител сметаше дека даденото решение според кое старата траса би била недефиниран простор, што секако не треба да биде цел на постапката на ДУП за Дебар Маало-2 и е спротивно на рационалноста во користење на просторот, што пак претставува основна и приоритетна цел на Законот за просторно и урбанистичко планирање.

Со целосен респект кон стручноста и компетентноста на изработувачот на нацрт-планот, Народниот правобранител во даденото мислење до Општина Центар-Скопје го изложи својот предлог старата траса да биде искористена за проширување на урбанистичките парцели на потегот од ул.”Димитрие Туцовик” до ул.”Јордан Константинов-Џинот” што би претставувало

подобро урбанистичко решение не само за локалитетот, туку и за градот во целина, би се поклопило со поединечните и не би било на штета на општиот интерес.

Мислењето и предлогот на Народниот правобранител беа прифатени.

2.9.1.-2

До Народниот правобранител претставка достави граѓанинот Ј.С. од Скопје во која укажува на одолжување на постапката за издавање одобрение за санација на покрив, пред Министерството за транспорт и врски-Подрачна единица-Гази Баба.

Од наводите изнесени во претставката, како и од доказите приложени кон истата Народниот правобранител констатира дека подносителот на претставката на 25.06.2002 година до Министерството за транспорт и врски-Подрачна единица-Гази Баба поднел барање за издавање одобрение за санација на покрив, меѓутоа и покрај тоа што благовремено ги доставил сите потребни документи, по барањето надлежниот орган подолго време не му доставил одговор, со што смета дека постапката неоправдано се одолжува.

Констатирајќи повреда на правата на подносителот на претставката, со оглед дека надлежниот орган не одговорил по барањето во рокот утврден со член 218, став 1 од Законот за општа управна постапка, Народниот правобранител се обрати до Министерството за транспорт и врски-Подрачна единица-Гази Баба, со укажување по барањето приоритетно да се постапи и да се достави копија од одлуката до Народниот правобранител.

Министерството за транспорт и врски-Подрачна единица-Гази Баба-Скопје го извести Народниот правобранител дека по барањето позитивно е одлучено, а во прилог доставено беше и Одобрението за градење-проширување на стан и поставување на кос покрив.

2.9.2-1

Во претставката на група граѓани-станари од станбената зграда “Трендафила” на ул.”Маршал Тито” бр.45 од Кочани, беше наведено дека поради неподносливата бучава предизвикана од компресорското ладење на витрините на трговскиот дуќан “Антарекс” кој е лоциран во нивната зграда, нарушен им бил мирот, односно попречено користењето на просториите во внатрешниот дел од зградата. Во врска со наведеното, подносителите на претставката доставиле барање до Државниот инспекторат за животна средина, по кое овој орган не презел никакви дејствија.

Имајќи ги предвид наводите изнесени во претставката како и приложените материјални докази, со цел за ефикасно остварување на правата на подносителите на претставката, Народниот правобранител согласно одредбите од член 47 од Законот за заштита и унапредување на човековата средина, достави Препорака до Државниот инспекторат за животна средина во која побара Инспекторатот да изврши инспекциски надзор врз предметниот објект и мерење на нивото на штетна бучава, за која доколку се потврди дека го надминува нивото максимално дозволено со закон, да преземе соодветни дејствија од својата надлежност.

Државниот инспекторат за животна средина изврши теренски увид на посочената локација за што изготви записник, а беше констатирано и дека поранешните компресори за ладење биле заменети со нови, бесшумни со што се елиминирани штетните влијанија што ја предизвикувале бучавата.

2.9.2.-2

Народниот правобранител започна постапка по сопствена иницијатива во врска со објавен напис во дневниот печат под наслов “Крик за помош” во кој беа изнесени реагирања на група

граѓани од Струмица во врска со загадување на воздухот предизвикано од Рудникот за неметали “Огражден” во Струмица.

По тој повод Народниот правобранител упати препорака до Државниот инспекторат за животна средина во која побара наведениот орган да изврши инспекциски надзор врз работењето на предметниот објект и врз основа на утврдената фактичка состојба да преземе соодветни мерки за заштита на воздухот од загадување.

Инспекторат за животна средина го извести Народниот правобранител дека се преземени мерки за заштита на животната средина и природата, дека редовно се вршат мерења на имисија на прашина во и околу просторот на рудникот, односно дека е во тек постапка за следење на состојбите со загадувањето што го врши рудникот.

Препораката што Народниот правобранител ја достави до Државниот инспекторат за животна средина-Скопје беше објавена во дневниот печат.

2.10.1-1

До Народниот правобранител граѓанинот Б.С. од Скопје поднесе претставка во која наведе дека врз основа на наредба издадена од директорот на Управата за јавни приходи-Регионална дирекција-Скопје согласно член 4, став 1 и 2 од Законот за адвокатурата (“Службен весник на РМ” бр.59/02) сите граѓани кои поднесуваат даночни пријави и учествуваат во постапка за утврдување данок на промет на недвижности пријавите треба да ги поднесуваат лично или преку полномошник-адвокат. Во таа смисла на подносителот му е ускратено правото како купувач врз основа на купопродажен договор да учествува во постапка за утврдување данок на промет на недвижности.

Постапувајќи по претставката Народниот правобранител контактира дека се повредени уставните и законските права на граѓанинот Б.С. бидејќи цитираната одредба од Законот за адвокатурата не определува дека странките своите барања до државните органи, судовите, јавните служби и правните лица треба секогаш лично да ги поднесуваат или преку полномошник-адвокат бидејќи истата одредба ги утврдува јавните овластувања на адвокатот. Во таа смисла до Управата за јавни приходи-Регионална дирекција-Скопје доставена е сугестија за преземање соодветни дејства за надминување на настанатата практика и создавање услови подносителот на претставката, како и граѓаните кога се јавуваат во својство на продавач или купувач да можат да доставуваат барања, даночни пријави и други поднесоци до Управата за јавни приходи-Регионална дирекција-Скопје.

Сугестијата беше прифатена, односно граѓанинот го оствари своето право.

2.10.1-2

А.И. и С.И. од Скопје, до Народниот правобранител поднесоа претставка од чија содржина произлегува дека им се повредени уставните и законските права бидејќи Управата за јавни приходи-Регионална дирекција-Скопје не им издава уверение за материјална состојба за остварување право на детски додаток, односно биле условени со плаќање данок на имот за станот за претходните пет години.

Народниот правобранител констатира дека со ваквото постапување се повредуваат правата на граѓаните бидејќи согласно член 171, точка 1 и 3 од Законот за општата управна постапка (“Службен лист на СФРЈ” бр. 47/86–преземен како републички пропис), државните органи издаваат уверенија за фактите за кои водат службена евиденција, при што уверенијата за фактите за кои се води службена евиденција мораат да се издаваат согласно со податоците на службената евиденција.

По доставената сугестија на Народниот правобранител до Управата за јавни приходи да издава уверенија за фактите за кои води евиденција, односно уверенија за материјалната состојба на граѓаните без никакво претходно условување согласно податоците од службената евиденција заради непречено остварување на правата пред другите органи на државната

управа надлежниот орган се уште се нема произнесено поради што е доставена и информација до директорот на Управата за јавни приходи-Регионална дирекција-Скопје.

2.11.1.-1

Граѓанинот Д.С. од Велес се обрати со претставка до Народниот правобранител во која наведе дека со соодветен договор склучен со Здружението на пензионери во Велес, му е даден под закуп стан, кој не е во можност непречено да го користи од причина што истиот е исклучен од електричната мрежа поради неплатени сметки за последните две години, кои бил должен да ги подмири претходниот корисник, кој е сега починат. За спорниот проблем подносителот се обратил до надлежната служба на Подружница “Електродистрибуција”-Велес, која дополнително извршила контрола, при што повторно е констатирано дека е во обврска да ги плати спорните сметки за потрошена електрична енергија.

Постапувајќи по претставката, Народниот правобранител констатира дека во конкретниот случај е повредено правото на граѓанинот Д.С, односно истиот неосновано се задолжува да ги плати спорните сметки, поради што до Подружница “Електродистрибуција”-Велес достави препорака со која побара да се евидентира подносителот како корисник на електрична енергија и воедно да му се овозможи непречена испорака и користење на електрична енергија. Наведеното со оглед на тоа што Подружницата не постапила во согласност со одредбите од член 348 од Законот за облигационите односи и член 137 од Законот за наследувањето, односно не го имала предвид фактот дека со смртта на претходниот корисник предметната обврска се пренесува на наследниците доколку постојат такви. Во спротивно доколку корисниците немаат наследници долгот престанува и истиот не може да се подмири од друго лице.

Истовремено, со оглед на тоа што не се платени сметки за периодот за дел од 1997, 1998, 1999, 2000 и дел од 2001 година и истите не се утужени, укажано е на одредбите од член 367 од Законот за облигационите односи од кои произлегува дека за една година застаруваат побарувањата за надомест за извршена испорака, односно услуга за потребите на домаќинството, меѓу кои и за испорачана електрична енергија.

По дополнително доставената ургенција Народниот правобранител беше известен дека подносителот е евидентиран како корисник на електричната енергија и е ослободен од обврската да ги плати спорните сметки за претходниот период.

2.11.1.-2

До Народниот правобранител претставка достави З.М. од Берово, која наведе дека поради неповолната финансиска состојба не е во можност редовно и навреме да ги плаќа сметките за електрична енергија поради што во текот на месец септември 2001 год. е исклучена од користење електрична енергија од страна на Подружница “Електродистрибуција”-Берово. Во оваа смисла, подносителката се обратила до надлежната служба, каде што е договорено за предметниот долг да се изврши исплата на три месечни рати. Со оглед на ваквата состојба подносителката од Народниот правобранител побара да се преиспита можноста од ослободување од плаќање на предметниот долг или евентуално негова исплата на подолг временски период односно на повеќе месечни рати.

Постапувајќи по претставката Народниот правобранител од одговорот на Подружницата констатира дека се работи за долг за период од април 2000 год. до декември 2001 год. за кој постоела само согласност од Подружницата истиот подносителката да го плати на 10 месечни рати, а не и да биде ослободена од предметната обврска.

Исто така Народниот правобранител констатира дека спорните сметки не се утужени, поради што поголемиот дел од нив се застарени, што се потврди и со дополнително доставениот извод од соодветната картица на потрошувачи на електрична енергија.

Народниот правобранител до Подружница “Електродистрибуција”-Берово достави Препорака со која побара да не се задолжува подносителката со побарувања што

потекнуваат од 2000 год. и 2001 год. и коишто се застарени. Препораката е во смисла на одредбите од Законот за облигационите односи што упатуваат на застареност на побарувањата по основа на услугите за домаќинство доколку во рок од една година не се преземат дејства за нивна наплата пред надлежниот суд.

Во текот на постапката Подружницата го известил Народниот правобранител дека е постапено во смисла на укажувањето во предметната препорака, односно дека подносителката нема да биде задолжена да ги плати сметките за електрична енергија за периодот од 2000 и 2001 година со оглед на тоа што за истите настапила застареност.

2.12.-1

Ф.Ф. од Струга, до Народниот правобранител поднесе претставка против надлежниот првостепен управен орган-Министерството за финансии-Управа за имотно-правни работи-Одделение во Општина Струга. Ова затоа што од страна на органот по истекот на подолг временски период не биле преземени дејства во постапката по повод неговото барање за поништување, односно огласување за ништовно на Решение за експропријација на недвижен имот-земјиште негова поранешна сопственост.

Со оглед на тоа што подносителот на претставката предметното барање уредно го доставил, но по истекот на подолг временски период нема добиено никаков дополнителен одговор значеше дека постапката неоправдано се одолжува, а што е во спротивност со одредбите од Законот за општата управна постапка бидејќи во случајов не е почитуван законски определениот рок за одлучување и издавање решение, а од друга страна од содржината на добиениот одговор не произлегува дека органот утврдил дека постојат други причини поради кои не може да се донесе решение.

Исто така, во меѓувреме, односно од денот на извршената експропријација настанала промена на урбанистичкиот план за конкретната месност и дека целта заради која бил експроприран недвижниот имот не била реализирана, а со што всушност се исполнети условите за поништување на правосилно решение за експропријација. Впрочем, таквото нормативно решение е предвидено во содржина на одредбата-член 22 од Законот за експропријација („Службен весник на РМ“ бр. 33/95; 20/98 и 40/99) во која се определени случаите и условите кога може да дојде до поништување на правосилно решение за експропријација.

Во тој контекст, Народниот правобранител согласно утврдениот делокруг и начин на работа до надлежниот орган даде сугестија за приоритетно постапување по конкретната управна работа и донесување соодветен управен акт-решение со кој предметното барање ќе биде уважено на начин што ќе биде поништено правосилното решение за експропријација.

Сугестијата е прифатена без преземање дополнителни дејства во смисла на содржината на одредбата-член 23, став 2 од Законот за народниот правобранител.

2.12.-2

Ц.С. од Прилеп, до Народниот правобранител поднесе претставка против Министерството за финансии-Комисија за одлучување по барањата за денационализација со седиште во Општина Прилеп и бараше преземање дејства заради обезбедување на уставно и законски гарантираното право на денационализација. Причината беше тоа што неговото барање за денационализација на недвижен имот било одбиено како неосновано. Заради обезбедување дополнителна заштита на своите права во законски определениот и дозволен рок именуваниот граѓанин ја оспорил правилноста и законитоста на донесеното решение со вложување жалба до второстепениот управен орган-Комисијата за решавање во управна постапка во втор степен од областа на денационализацијата во Владата на Република Македонија по која се уште не е одлучено.

Народниот правобранител постапувајќи по повод формираните предмет покрената постапка при што констатира дека со цитираниот управен акт-решение и начинот на којшто била

спроведена првостепената постапка се повредени правата на именуваниот граѓанин што произлегуваат согласно одредбите од Законот за денационализација и соодветните подзаконски акти, дека изнесените наводи од претставката се основани, а односното решение е незаконито.

Ова затоа што во постапката на донесување на првостепеното решение биле направени повреди на правилата на постапката, односно бидејќи истото содржи недостатоци со оглед на тоа што фактите се нецелосно и погрешно утврдени, а следствено на тоа и погрешно е применето материјалното право, односно одредбите од Законот за денационализација и Законот за општата управна постапка.

Имено, Народниот правобранител оцени дека првостепениот управен орган погрешил кога во смисла на содржината на одредбата-член 49, став 3 од Законот за денационализација поднесеното барање го одбил како неосновано со оглед на тоа што утврдил дека подносителот на претставката во прилог на предметното барање за денационализација не поднел доказ за сопственост, ниту акт за одземање на национализираниот имот, па поради таквата состојба на работите не можел како единствен доказ да го земе Списокот на одлуки од аграрната реформа и издаденото уверение на Одделението за премер и катастар Прилеп на Државниот завод за геодетски работи, од кои материјални докази, пак како неспорно произлегува дека недвижниот имот-предмет на денационализација бил во сопственост на неговиот правен претходник.

Исто така, доказ дека во случајот станува збор за недоволно утврдена фактичка состојба и погрешна примена на материјалното право е околноста дека во првостепената постапка не биле преземени никакви дополнителни дејства во контекст на содржината на одредбата-член 50 од Законот за денационализација, според кој ако актот за одземање на имот и доказите за сопственост барателот не може да ги приложи, а тие се наоѓаат кај сегашниот корисник или кај друг орган, односно организација, органот за денационализација ќе ги прибави од нив по службена должност.

Заради обезбедување ефикасна заштита на правата на граѓанинот и обезбедување законитост на актите на органите на управата Народниот правобранител до Комисијата за решавање во управна постапка во втор степен од областа на денационализацијата во Владата на Република Македонија даде препорака во постапката за разгледување и одлучување во врска со вложената жалба од именуваниот граѓанин, да постапи согласно содржината на одредбата-член 242, став 2 од Законот за општата управна постапка на начин што ќе донесе решение со кое истата ќе ја уважи, обжаленото решение ќе го поништи и предметот ќе го врати на првостепениот орган на повторна постапка.

Едновремено, Народниот правобранител, побара во постапката за разгледување и одлучување во врска со конкретниот предмет, Комисијата доследно да го почитува рокот определен за донесување одлука по вложената жалба, а кој согласно член 247 од Законот за општата управна постапка изнесува два месеца сметајќи од денот на предавањето на жалбата.

Иако за изложеното во претставката, односно за одолжувањето на постапката и преземањето мерки за почитување на доставената препорака, Народниот правобранител во меѓувреме презеде мерки согласно содржината на одредбата-член 23, став 2 од Законот за народниот правобранител бидејќи го извести во повеќе наврати секретарот на односната комисија, како и Владата на Република Македонија, се уште не е добиено известување за преземените дејства и донесената одлука по повод дадената препорака и постапката е во тек.